

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Karolína Kounová Roubíčková

Domácí práce v rámci stejnopohlavních párů

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Věra Sokolová, Ph.D.**

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 12. září 2012

Bc. Karolína Kounová Roubíčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především mému manželovi za morální pomoc a pomocnou ruku v průběhu výzkumné práce, dále vedoucí diplomové práce Věře Sokolové, Ph.D. za přínosné postřehy a připomínky k vypracování této diplomové práce a mým rodičům, kteří toto studium umožnili. Mé díky bych také ráda vyjádřila lesbickým ženám a gay mužům, kteří se do mého výzkumu zapojili a „vpustili“ mne do soukromí svých domovů i životů.

OBSAH

ABSTRAKT	1
1. ÚVOD	5
2. KLÍČOVÉ KONCEPTY	5
2.1. Gender, doing gender.....	5
2.2. Domácí práce	5
2.3. Socializace	6
3. TEORETICKÁ ČÁST	6
3.1. Vědecký zájem o homosexualitu, lesbické ženy a gay muže	7
3.1.1. Český kontext.....	8
3.2. Domácí práce jako oblast akademického zájmu	9
3.2.1. Teorie postihující domácí práci.....	11
3.2.2. Český kontext.....	14
3.3. Domácí práce ve stejnopohlavních párech	16
3.3.1. Teorie týkající domácích prací v rámci stejnopohlavních párů	17
4. EMPIRICKÁ ČÁST.....	19
4.1. Feministická perspektiva	19
4.1.1. Feministická perspektiva v metodologii – kritika tradiční vědy.....	21
4.1.2. Jazyk jako mocenský činitel.....	23
4.2. Metodologie.....	24
4.2.1. Výzkumné otázky.....	24
4.2.2. Paradigmatický rámec	25
4.2.3. Metody sběru dat – dotazníky a rozhovory	27
4.2.4. Participantky a participantí výzkumu.....	31
4.2.5. Etická dimenze	32
4.3. Analýza	34
4.3.1. Genderová ideologie a konceptualizace domácích prací	38
4.3.2. Genderová ideologie lesbických participantek a gay participantů	42
4.3.3. Faktory formující genderovou ideologii	47
4.3.4. Postoje týkající se domácích prací ve stejnopohlavních párech	

a podobnosti či rozdíly s páry heterosexuálními.....	55
4.3.5. Kritéria rozdělení domácích prací v participujících párech	58
4.3.6. Pár vymykající se ostatním	67
4.3.7. Rozdělení konkrétních domácích prací v participujících stejnopohlavních párech	70
5. SHRUTÍ, LIMITY VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ VÝZKUM.....	74
LITERATURA.....	78
PŘÍLOHY	86

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce bylo poskytnout vhled do problematiky domácích prací v rámci stejnopohlavních párů z jejich pohledu. Výzkum byl veden v duchu feministické perspektivy, mezi jejíž hlavní přednosti jsou řazeny především zvýšená reflexivita ve vztahu k moci ve všech fázích výzkumu a větší prostor pro perspektivu samotných participujících. Jako základní technika sběru dat byly zvoleny polostrukturované dyadické rozhovory s každým partnerem z páru odděleně, které se zaměřovaly na individuální konstrukce reality v kontextu domácích prací v těchto párech, ale i na obecné představy participantek a participantů ohledně domácích prací. Výzkumu se účastnily tři lesbické a dva gay páry. Analýza ukazuje, že v myšlení participantek a participantů v kontextu domácích prací převládá egalitární genderová ideologie, která koresponduje s jejich egalitárním pohledem na rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech. Rozdělení domácích prací se v rámci participujících stejnopohlavních párů oproti heterosexuálním párům převážně řídí principem spravedlivosti tohoto rozdělení, které spočívá v rovnocenném rozdělení domácích prací a jež dále ovlivňuje především preference jednotlivých činností a předcházející zkušenosti s vykonáváním domácích prací. Spravedlivost rozdělení však spíše než s faktickým rovným rozdělením domácích prací souvisí se subjektivním hodnocením tohoto rozdělení jako spravedlivého. Socializace v rodičovské rodině ve vztahu k domácím pracím a marginalizovaná sexuální orientace se ukázala mít významný vliv především v kontextu genderové ideologie participantek a participantů a v kontextu zkušeností s vykonáváním domácích prací.

ABSTRACT

The aim of this diploma thesis was to provide the insight into the issue of housework among same-sex couples from their perspective. The research was conducted in sense of feminist perspective, which main considered advantages are increased reflexivity in relation to power at all stages of research and more space for the perspective of participators themselves. As a basic technique for data collection semi-structured dyadic interviews with each partner of the couple separately were used, they focused on their individual construction of reality in the context of housework among these couples, but also on participants' thoughts about housework in general. Three lesbian and two gay couples participated in this research. The analysis shows that there prevails egalitarian gender ideology in the context of housework which corresponds to the egalitarian view of the division of housework among same-sex couples in minds of the participants. The division of housework within the participating same-sex couples was mainly governed by the principle of fairness of the distribution, which consists of an equal division of household chores and is affected by personal preferences and previous experience in performing household chores. Fairness of the division, however, rather than with actual equal division of housework is related to the subjective evaluation of the distribution as fair. Socialization in relation to housework in the family and marginalized sexual orientation of participants has shown to have a significant impact especially in the context of gender ideology of the participants and also in the light of the experience of household chores performance.

KLÍČOVÁ SLOVA: stejnopohlavní páry, domácí práce, rozdělení domácích prací, genderová ideologie

1. Úvod

Můj osobní zájem o teoretické bádání a empirické výzkumy na téma domácích prací sahá několik let zpět. Asi největším impulzem pro zvyšování mého povědomí o domácích pracích bylo, když jsem se s mým, dnes již manželem, přestěhovala do společného bydlení a došlo také na vyjednávání domácích prací, v rámci nějž jsem do určité míry vnímala svou vyjednávací pozici jako nerovnou, menší. Když jsem se pak „rozhlédla“ po okolí, tedy soustředila jsem se na to, jak domácí práce zajišťují a jak je mají rozdělené mí známí, našla jsem jejich obdobné nerovné rozdělení v neprospěch žen. Z rodiny, kde jsem vyrůstala, jsem však takovou nerovnost neznala a překvapilo mě to. V tu dobu jsem se začala zajímat o mocenskou nerovnováhu ve vztazích, která obvykle vyplývá z nerovného postavení žen a mužů ve společnosti jako celku. Když jsem však shromáždila nejrůznější poznatky týkající se rozdělení domácích prací v prostředí heterosexuálních vztahů, upoutaly mou pozornost i vztahy homosexuální. Sama sobě vytýkám, proč mě zájem o tento kontext nedostihl dříve, avšak přikládám to vlivu heteronormativity a dominantnímu postavení heterosexuality, která je ve společnosti zakořeněná a i mě do určité míry ovlivňuje.

Zprvu mě zajímal kontext domácích prací ve stejnopohlavních párech z celkem evidentního důvodu, vzhledem k tomu, že se partneři v těchto vztazích nemohou odvolávat na rozdílná pohlaví a z toho vyplývající rozdílné genderové role, musí vytvářet alternativní strategie pro rozdělení domácích prací. Mohly by tedy říci víc o tom, jak by si muži a ženy v heterosexuálních vztazích mohli rozdělovat domácí práce, pokud by nebyli zatíženi těmito genderovými stereotypy. Je to rozdělení stále nerovné nebo v základu nerovného rozdělení domácích prací stojí opravdu rozdílné genderové role? Co když se gender určitým způsobem reprodukuje i v rámci stejnopohlavních párů? A pokud genderové role nedostávají prostor, zasahují do tohoto rozdělení jiná kritéria? To byly první otázky, které mě v tomto kontextu napadaly. Záhy se však objevily další.

Zjistila jsem totiž, že i když existuje ve světě poměrně slušné množství akademického bádání v kontextu domácích prací ve stejnopohlavních párech, české vědkyně a vědci se tomuto tématu nijak nevěnují. Máme zde i evidenci o tomto kontextu v heterosexuálních vztazích u nás, stejnopohlavní páry jsou však ignorovány. Tento fakt mě velmi zarazil a začala jsem cítit potřebu jej nějakým způsobem změnit. To, co by mohly stejnopohlavní páry říci o genderově slepém rozdělení domácích prací v párech heterosexuálních, však nebylo jediným motivem pro vypracování této diplomové práce, nebylo by to ani vůči lesbickým ženám a gay mužům, kteří se do mého výzkumu zapojili, fér. Dalším významným motivem, který vedl k mému výzkumu, byl dojem, že přestože je obvykle česká společnost

hodnocena jako tolerantní k lesbickým ženám a gay mužům, osobně mi to tak často nepřipadá, spíše naopak. Proto jsem chtěla tuto diplomovou práci koncipovat i tak, aby dala nahlédnout do soukromí lesbických a gay vztahů a přiblížit tak tyto kontexty většinové společnosti. Jednoduše ukázat, že lesbické ženy a gay muži jsou lidé, kteří v soukromí řeší podobné situace a genderové problémy jako heterosexuální ženy a muži a že je s „většinovou“ společností spojuje více, než by si někteří nesnášenlivci možná přáli. A tento motiv nakonec převážil nad tím prvním. Setkala jsem se také s mnoha názory, které lesbická a gay partnerství redukuje pouze na sexuální vztahy. Svou prací jsem tedy také chtěla rozšířit tyto stereotypní pohledy o soukromí a soukromou sféru v lesbických a gay vztazích

Tato diplomová práce tedy usiluje především o zpřístupnění komplexity domácích prací v rámci stejnopohlavních párů tak, jak je popisují a interpretují samy lesbické ženy a gay muži. Vzhledem k tomu, jak vztahové kategorie genderu a sexuality jsou pojímány, poznatky z této práce nutně obohatí i naše chápání domácích prací v kontextu heterosexuálních vztahů a položí nové otázky týkající se údajné „přirozenosti“ genderových rolí a způsobilosti jednotlivých pohlaví k vykonávání určitých druhů práce (ať již domácích či nikoliv).

Domácí práce zaujímají poměrně významné procento z aktivit každodenního života nejspíše pro každého z nás. Tradičně jsou domácí práce přisuzovány ženám, které také v rámci heterosexuálních vztahů zpravidla mívají většinu z nich na starosti. Přestože v současné demokratické společnosti neustále nabývá na důrazu zajištění rovnosti mužů a žen, soukromí jejich domácností se tento požadavek nejspíše příliš nedotkl. Protože jak výzkumy české společnosti naznačují, ženy stále zůstávají těmi, které vykonávají převážnou většinu činností týkajících se udržování pořádku v domácnosti (Křížková 1999, Chaloupková 2005). Hodnota a prestiž domácích prací bývá skrze spojování s ženskou rolí a femininitou snižována, k čemuž nepřispívá ani její soukromá povaha a absence odměny za tyto činnosti. Spojování domácích prací s níže hodnocenými femininními charakteristikami tak domácí práci dává určitý genderový rozměr, který se však nemusí vztahovat pouze na heterosexuální kontexty. Podle konceptu *doing gender* totiž může ovlivňovat ty kontexty, kde genderové rozdělení není explicitní a takovými kontexty jsou právě například i stejnopohlavní páry (Moore 2008: 339).

Ve své práci kromě rozhovorů s participantkami a participanty čerpám informace o rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech především z odborné literatury, jež je do velké míry rozvinuta především v Západních zemích Evropy a USA. Je velmi zajímavé, že i přesto, že se akademické výzkumy věnují se lesbickým ženám a gay mužům a jejich

soukromí v českém kontextu poměrně často objevují, téma domácích prací se v nich však neobjevuje. Tyto práce se soustřeďují především na otázku homosexuálního rodičovství, toto zaměření osobně zcela chápu a vysvětluji si ho především určitou návazností akademického zájmu na aktivistické tendence, usilující o uzákonění adopcí homosexuálními páry, protože současný stav je v tomto směru významně diskriminuje. Bohužel však prostřednictvím zaměření se na rodičovství nám uniká další poměrně podstatná dimenze soukromí lesbických žen a gay mužů v České republice, kterou chci přiblížit v této diplomové práci, dimenze domácích prací.

2. KLÍČOVÉ KONCEPTY

2.1. Gender, doing gender

West a Zimmerman definují gender jako získaný status, který je konstruován skrze psychologické, kulturní a sociální významy v interakcích. Děláním, vytvářením genderu zahrnuje komplex vjemových, interakčních a mikropolitických aktivit, které hrají důležitou roli ve vytváření dojmu přirozenosti maskulinity a femininity. Vnímají tak gender spíše než jako vlastnictví individua jako vyplývající z institucí, jako výsledek i ospravedlnění pro různé společenské dohody a prostředek legitimace jedné z nejzákladnějších dělení společnosti, na mužskou a ženskou. Takové pojetí genderu umožňuje oprostít se od záležitostí individua směrem k interakční a institucionální rovině, problematice mocenských praktik a nerovností. Perspektiva doing gender se ukazuje být významnou také pro kontext domácí práce, protože domácí práce je obecně prisuzována ženám a ženy skrze její vykonávání a muži skrze její nevykonávání vyjadřují svou „esenciální povahu“. Prostřednictvím domácí práce se tak reprodukuje mužské a ženské role a také dominantní a podřízené statusy, jež, jak uvidíme dále, se uplatňují i v kontextu stejnopohlavních párů (West, Zimmerman 1987: 128-135, 143-144).

2.2. Domácí práce

Oakley definuje domácí práci jako práci, jež se odehrává v domácnosti, avšak je ekvivalentní té, jež je požadována v jakémkoliv zaměstnání (Oakley 1974: 41). Carrington vnímá domácí práci jako produkci zboží a služeb v rodině (Carrington 2002: 178). Domácí práce se nedá považovat za jednu homogenní aktivitu, je to totiž komplex, jenž se sestává z určitého množství nejrůznějších úkonů a aktivit, které vyžadují různé zkušenosti, dovednosti. To, že toto množství různých činností zahrneme pod jeden název, jen redukuje

složitost a množství těchto činností. Mezi nejčastější negativně vnímané charakteristiky domácí práce patří její neustále se opakující a tedy i nikdy nekončící povaha, její v podstatě neviditelnost a to, že se odehrává bez nároku na mzdu. Má však i svá pozitiva v tom, že ta či ten, kdo jí vykonává, je v podstatě sám svým „šéfem“, tedy určuje si sám čas, harmonogram a rozsah jejího provedení (Oakley 1974: 42-47).

2.3. Socializace

Renzetti a Curran definují socializaci jako „proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy (Renzetti, Curran 2003: 93).“ Zmiňují teorii optických skel kultury od Bem, která spočívá v představě, že každá kultura obsahuje skryté předpoklady chování, jednání a vzhledu jejích členů, jež jsou zakotveny v jejích institucích a diskurzích a reprodukují se skrze vzorce myšlení a chování, což lze nazvat „optickými skly“ (Renzetti, Curran 2003: 103).

Socializace se mimo jiné týká osvojování si genderových identit, genderových rolí a stereotypů v rámci heteronormativní společnosti. Děti si již odmala osvojují binární rozdělení genderu a genderových rolí skrze rozdílné oblečení (růžová, modrá barva), genderové vzory v (nejen) dětské literatuře a médiích (pasivní ženské postavy oproti mužským), směřování k odlišnému chování (např. „kluci nepláčou“) a k odlišným aktivitám a hrám (panenky a autíčka, pomáhání při vaření a opravování), tyto socializační tendence pokračují v podstatě celý život (Renzetti, Curran 2003: 110-120, Leaper, Friedman 2007: 566, 572, 580).

V tomto kontextu je nutné uvědomit, že takováto stereotypní socializace se do určité míry týká všech osob bez ohledu na jejich sexualitu, protože i lesbické ženy a gay muži zpravidla vyrůstají v heterosexuálních rodinách a jsou vedeny k osvojení si binárního pojetí genderových rolí a přijetí rolí typických pro jejich gender za své. Proto i v jejich myšlení se mohou objevovat nejrůznější stereotypy, což zjistila například Sokolová při studiu homoparentality, kdy se ve výpovědích gay mužů různé genderové stereotypy objevovaly, například o „větší“ přirozenosti žen k péči o děti (Sokolová 2009: 129).

3. TEORETICKÁ ČÁST

V této kapitole představím základní vědecké poznatky k tématu domácích prací v rámci stejnopohlavních párů. Toto téma v sobě propojuje dva velké bloky teoretizování a výzkumů, na jedné straně jde o akademické bádání vztahující se k homosexualitě, lesbickým

ženám a gay mužům, na straně druhé jde o poměrně bohatou historii vědeckého zájmu o kontext domácích prací. Vzhledem k propojení obou těchto významných předmětů zájmu v koncept domácích prací v rámci stejnopohlavních párů je třeba neopomenout alespoň jejich základní vývoj a přínos. Proto v následující kapitole nejprve představím vědecký zájem o homosexualitu, lesbické ženy a gay muže, které přiblíží historii tohoto zájmu spolu s klíčovými tématy, která se v něm objevují. V další podkapitole se pak soustředím na teoretizování spolu s výzkumy kontextu domácích prací, které se týkají především heterosexuálních kontextů, abych nakonec obě tyto témata propojila v poslední podkapitole věnující se samotnému akademickému zájmu o domácí práce ve stejnopohlavních párech. Vzhledem k tomu, že můj výzkum se týká českého kontextu, vnímám jako důležité zmínit i úroveň bádání v těchto všech oblastech zájmu v České republice, jenž se ukazuje být relevantní v kontextu homosexuality a domácích prací v heterosexuálních párech, avšak zcela opomíjí kontext domácích prací v párech stejnopohlavních.

3.1. Vědecký zájem o homosexualitu, lesbické ženy a gay muže

Počátek vědeckého zájmu o homosexualitu jako takovou se datuje přibližně do roku 1869, tedy do doby, kdy na sebe nenavazující skupina lékařů začala rozvíjet vědeckou disciplínu jménem sexuologie. Homosexualita byla tehdy popisována jako inverze, tedy jakási „opačná“ heterosexualita (Zimmerman, Haggerty 1999: 9-10). Takto byla homosexualita vymezena vůči normě heterosexuality, která se tímto procesem pouze upevnila jako ta „správná“ sexualita. Mezi nejznámějšími osobnostmi té doby bych zmínila Kertbennyho, jenž jako první začal používat termíny homo- a heterosexuální, von Krafft-Ebinga z Německa a Ellise z USA, kteří se tomuto tématu usilovně věnovali a snažili se komplexněji popsat a vysvětlit homosexualitu a homosexuální chování (Katz 2001: 350-351). Největší rozvoj vědecké a stále především lékařské literatury a zájmu o toto téma na jejich zkoumání navázal a dále se rozvíjel především od přelomu století přibližně do roku 1930. Avšak jak Zimmerman a Haggerty upozorňují, díky ekonomické krizi v USA a politické represi Evropě byla lesbická a gay komunita odsunuta mimo oblast zájmu, stala se určitým undergroundovým tématem, o němž nebyl na jedné straně zájem a na druhé straně bylo toto téma ve vědecké sféře spíše potlačováno (Zimmerman, Haggerty 1999: 9-11).

Významným impulsem pro další vědecký zájem o životy lesbických žen a gay mužů jako subjektů se specifickou identitou se stal až americký Gay Liberation Movement od roku 1969, jehož hlavním poselstvím byl veřejný boj proti homofobii a požadavek akceptace stejnopohlavní lásky a sexuality. V principu jde o hnutí, které bojuje za konec sociální,

politické a kulturní oprese homosexuálů ve společnosti. Aktivismus v tomto duchu se v 70. letech přenesl i do sociálních věd, když se vědkyně a vědci začali otevřeně věnovat zkoumání různých témat týkajících se lesbických žen a gay mužů, začali se mezi sebou propojovat a pořádat různá setkání a konference věnované lesbické a gay tematice. Tyto konference sehrály velkou úlohu v etablování nových, v té době stále nerelevantních témat ve vědě a nových přístupů v myšlení. Vědkyně a vědci se v návaznosti na Gay Liberation Movement začali postupně věnovat velkému rozpětí témat v této oblasti, jako například historii homosexuální subkultury, kdy bezprostředně v 70. letech například Katz publikoval svou práci „*Gay American History*“, v níž dokumentuje homosexuální život v Americe od počátků osídlování Evropany až po (tehdejší) současnost, nebo mezi jinými práce Smith-Rosenberg „*The Female World of Love and Ritual*“ popisující ženské vztahy v 19. století v Americe (Zimmerman, Haggerty 1999: 9-11).

V 80. letech se gay a lesbická studia etablovala téměř ve všech západních zemích jako vědecká disciplína. Jelikož se z homosexuality a zájmu o lesbické ženy a gay muže stal legitimní předmět vědeckého zájmu, vědkyně a vědci od té doby měli prostor proniknout do nejrůznějších oblastí v lesbických a gay životech, jako například, jak jsem již zmínila, rekonstruovali lesbickou a gay historii (Katz 1976, Smith-Rosenberg 1975), podnikali analýzy reprezentace lesbických žen a gay mužů v médiích, tematizovali fungování jejich vztahů, rodinného života, problematiky rodičovství a dalších témat (Zimmerman, Haggerty 1999: 9-11).

3.1.1. Český kontext

Česká odborná literatura v kontextu homosexuality odráží historický vývoj pojetí homosexuality u nás, jenž je spojen především s její poměrně časnou dekriminizací, k níž došlo v roce 1961, avšak relativně dlouho na to, až v roce 1992, došlo k jejímu vyjmutí ze seznamu nemocí. Jak argumentuje Sokolová, „těchto třicet let, v jejichž průběhu byly projevy a diskuse o rozmanitosti sexuality kvůli komunistickému režimu na jednu stranu tabu a na druhou stranu byly legitimní součástí lékařského diskurzu, zanechalo na způsobu přemýšlení naší společnosti o homosexualitě, bisexualitě, transgenderu – a samozřejmě i normativní heterosexuality – výrazné stopy“ (Sokolová 2006: 255).

Podle Sokolové díky tomu, že komunistický režim v podstatě tabuizoval lesbické ženy a gay muže jako takové, tak ani vědecký zájem o homosexualitu a témata týkající se životů lesbických žen a gay mužů nebyl před rokem 1989 umožněn. Díky zabránění sdružování lesbických žen a gay mužů stejně jako tabuizaci těchto témat v podstatě komunistický režim

zneviditelněl homosexualitu ve veřejném prostoru (Sokolová 2006: 255). „Ačkoli formálně byla homosexualita v Československu v porovnání s demokratickým světem dekriminována poměrně brzy, veřejné mínění ovlivňovala představa, že se homosexualita neslučuje s morálkou socialistického člověka. Státní bezpečnost vedla seznamy homosexuálních osob, které používala při vydírání a navazování kontaktů s těmito lidmi“ (Ciprová, Sokačová 2009: 74-75).

Teoretizování a empirické výzkumy po roce 1989 pak v podstatě následují stejnou linii jako v demokratických zemích o několik dekád dříve, v českém kontextu se vědkyně a vědci dodnes věnují širokému rozpětí témat, objevila se například díla mapující homosexuální historii (Fanel 2005, Putna a kol. 2011, Seidl a kol. 2012), zajímají se o různé dimenze lesbického a gay života, především pak o jejich soukromí s orientací na lesbické a gay rodičovství (Nedbálková 2002 a 2012, Polášková 2009, Sokolová 2009), v čemž, jak jsem zmínila již v úvodu, vidím především návaznost na český LGBT aktivismus, jeho snahy o uzákonění registrovaného partnerství a adopce dětí homosexuálními páry. Tím se však zájem o „soukromí“ lesbických a gay párů v českém akademickém kontextu vyčerpává. Jedno z témat, které oproti západnímu teoretizování a výzkumům o soukromí lesbických žen a gay mužů u nás velmi chybí, je zájem o problematiku domácích prací stejnopohlavních párů (dalšími zcela neprobádanými oblastmi v českém kontextu jsou pak například témata domácího násilí ve stejnopohlavních vztazích či seniorské vztahy...). Ve světě toto téma navazuje na obsáhlý základ ve vědeckém zájmu o domácí práce v heterosexuálních vztazích, které je z hlediska návaznosti třeba neopomenout, a budu se mu věnovat v následující podkapitole.

3.2. Domácí práce jako oblast akademického zájmu

Téma domácích prací nebylo sociálními vědkyněmi a vědci historicky považováno za relevantní oblast jejich zájmu, především díky její na první pohled neproduktivní povaze a slučování domácí práce s péčí, láskou a přirozeností žen v rámci domácí sféry. Jelikož se sociologické výzkumy na přelomu 19. a 20. století soustřeďovaly především na placenou práci ve veřejném prostoru, nebylo ani divu, že se ženy v domácnosti nedostaly právě do hledáčku vědeckého zájmu (Wharton 2000: 168-169). První větší výzkumy o domácích pracích se týkaly především heterosexuálních vztahů a začaly se objevovat v 50. letech 20. století, avšak jak tvrdí Glazer-Malbin, jejich zjištění obvykle sloužilo především za účelem vysvětlení a ospravedlnění tradičního rozdělení sfér mezi manžely, které bylo často vysvětlováno skrze biologickou odlišnost partnerů (Glazer-Malbin 1976: 907-908).

Poměrně velký zájem badatelek a badatelů o domácí práce a hospodyňky jako takové přinesla až druhá vlna feminismu se svým tvrzením „osobní je politické“, jímž se především badatelky snažily upozornit na fakt, že domácí sféra je do velké míry ovlivňována veřejnou politikou, a naopak, že veřejná politika čerpá svou legitimitu v genderově hierarchicky postavené a rozdělené domácí sféře. Chtěly tak vyzdvihnout to, že je to především společnost, která vymezuje obsah i objem domácích prací jako služby žen v rodině ostatním, a také dává domácím pracím určitou, obvykle poměrně nízkou hodnotu (Havelková 2004: 181). Bylo to právě feministické hnutí, které s sebou v 60. a 70. letech přineslo kritiku dosavadních společenských věd v nezájmu či dokonce ignorování žen a jejich práce. Feministické badatelky a badatelé se pokoušeli upozornit na domácí práce jako na práci jako každou jinou, které by tedy měl být také věnován odpovídající vědecký zájem (Wharton 2000: 170).

Na téma domácí práce systematicky narazila už Friedan ve svém díle „*Mystika ženství*“ (Friedan 1963), v němž odhaluje tzv. „problém beze jména“. Tento problém se týkal tehdejších žen v domácnosti v americké společnosti, které se navzdory veřejné rétorice necítily být naplňované svým údělem péče o rodinu a domácnost. O domácích pracích začal teoretizovat i marxistický feminismus, který propojil rozdělení rolí mezi muže a ženu se vznikem a principy kapitalismu. Marxistický feminismus považuje ženu za vykořisťovanou, protože její práce v domácnosti není obecně považována za produktivní, a je to muž, který produkuje a přináší zisk v podobě peněz z veřejné sféry, jenž je pro kapitalismus podstatný. Jak Friedan, tak z velké části marxistický feminismus však vycházejí z velmi esencialistického pojetí ženy a ženství a duálního pohledu na gender (Glazer-Malbin 1976: 913, 916).

Stěžejní dílo pojednávající o tématu domácích prací přinesla v 70. letech Oakley, která shrnula základní principy toho, proč nebyl dříve domácí práci věnován dostatečný zájem. Šlo podle ní především o společensky převládající představy, že ženy patří do domácnosti, domácí práce také díky své soukromé a neproduktivní povaze také nebyla považována za druh zaměstnání, a protože určitá práva byla přiznávána pouze ekonomicky aktivním, ženy v domácnosti nebyly považovány za ty, které by mohly požadovat ta samá práva, která se dostávala mužům pracujícím v zaměstnání. Soukromá povaha domácí práce pak podle Oakley jen přispěla k druhořadému postavení žen jak ve veřejné, tak i v soukromé sféře (Glazer-Malbin 1976: 914, Oakley 1974: 9).

S rostoucím zájmem o téma domácích prací a žen v domácnosti se kromě zkoumání současného stavu směr zkoumání obrátil i do historie s cílem rozbourat tradiční stereotypy týkající se předurčení žen v souvislosti s vykonáváním domácích prací a péče o děti. Vedle

jiných to popisuje ve svém díle „*Woman's Work*“ i Oakley, kdy analyzuje rozdělení práce v domácnosti před a po industrializaci, a upozorňuje na to, že až po industrializaci byly ženy odkázány do soukromé sféry následkem oddělení zaměstnání a domácnosti, čímž ukazuje, že domácnost jako ženská doména je poměrně nový koncept (Glazer-Malbin 1976: 914).

Upozornění na přehlížení domácích prací, jež přišlo ze strany feministických vědkyň a vědců otevřelo prostor pro zájem o toto téma i ze strany dalších věd a díky teoretizování a empirickým výzkumům vyvstaly různé teorie vyrovnávající se s domácí prací (Brines 1993: 306-310). Nejvýznamnější teorie na toto téma a jejich kritiku představím v další části.

3.2.1. Teorie postihující domácí práci

Jak říká Chaloupková, „na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století byly položeny základy paradigmat, které se těší dosud zájmu badatelů věnujících se problematice rozdělení domácí práce“ (Chaloupková 2007: 10). Asi největší zájem o domácí práci podnítila ekonomická teorie, kdy se konkrétní přístupy snažily blíže popsat mechanismy, na jejichž základě jsou domácí práce mezi partnery rozděleny vzhledem k takovým faktorům, jako například čas a preference. Mezi nejvýznamnější teorie v tomto kontextu je považována mikroekonomická teorie lidského kapitálu Beckera a teorie relativních zdrojů Blooda a Wolfa (Brines 1993: 306-307).

Mikroekonomickou teorii lidského kapitálu Beckera můžeme zařadit do obecnější teorie racionální volby. Základní představou **teorie lidského kapitálu** je, že domácnosti rozdělují čas jejich členů do určitých aktivit za účelem maximalizace užitku všech jejich členů jako celku. Takový užitek domácnosti je pak maximalizován na základě vzájemné dohody o rozdělení času jednotlivců, které vychází z určitých dovedností každého člena v práci jak ve veřejné, tak i soukromé sféře. Předpokládá se, že individuum produkuje větší hodnotu, když věnuje svůj čas aktivitám, ve kterých je více zkušený než jiný člen domácnosti (Brines 1993: 306-307). Becker zmiňuje, že přestože je alokace času v podstatě genderově neutrální, ženy díky jejich komparativní výhodě vyšší biologické investice do potomků a pečovatelské roli, která navíc bývá propojená s jejich diskriminací na trhu práce, budou přirozeně alokovat více času do práce v domácnosti. Pracuje také s představou, že pokud by ženy již nebyly primárně zodpovědné za péči o děti a tudíž i domácnost, muži by se mnohem více věnovali domácím pracím, stejně jako ženy by se více věnovaly práci ve veřejné sféře (Becker 1985: 52-54). Jak můžeme vidět, Becker ve své teorii pracuje především s heterosexuálními páry, stejnopohlavní páry netematizuje.

Empirické výzkumy domácích prací teorii lidského kapitálu zpravidla operacionalizují skrze časovou dostupnost (Chaloupková 2007: 13). Dostupnost času vychází z představy, že jedinec, který tráví v placeném zaměstnání méně času, bude vykonávat větší podíl domácích prací a naopak, empirické výzkumy v heterosexuálních vztazích fungování modelu časové dostupnosti potvrzují (Brines 1993, Gough, Killewald 2010, Shelton, John 1996).

Za další významnou ekonomickou teorii v kontextu domácích prací je ze stejné doby jako Beckerova teorie považována i **teorie relativních zdrojů** Blooda a Wolfa, která bývá také často označována i jako *teorie sociální směny* (Social Exchange Theory). Teorie relativních zdrojů vnímá rozdělení domácích prací jako výsledek vyjednávání mezi partnery, kteří užívají jakékoliv osobní zdroje k převaze v tomto vyjednávání. Mezi nejvýznamnější zdroje se řadí především peníze (mzda), prestiž zaměstnání a vzdělání jedince. Osoba s více a lépe hodnocenými relativními zdroji pak má větší moc v prosazení vlastního postoje. Tato teorie také předpokládá, že domácí práce jsou do určité míry považovány za „podřadnou“ aktivitu, jíž se oba partneři chtějí vyhnout. Počítá také s tím, že partneři kontinuálně o domácí práci vyjednávají v kontextu měnících se relativních zdrojů a, jak upozorňuje Brines, v podstatě pracuje s genderovou neutralitou, protože netematizuje genderové stereotypy a role, které by se do tohoto vyjednávání mohly také zapojovat (Brines 1993: 303, 307-310).

Teorie relativních zdrojů obvykle v rámci empirických výzkumů pracuje s konceptem ekonomické závislosti a vychází tedy z představy, že domácí práce vykonává zpravidla ten jedinec, který mívá nižší příjem než druhý partner ve vztahu, výměnou za ekonomickou podporu. Jednoduše tedy protože přináší méně peněz do domácnosti, tento nedostatek kompenzuje vykonáváním většího počtu domácích prací (Brines 1993: 308-310).

Ekonomické teorie přístupu k domácí práci bývají oprávněně kritizovány za svou genderovou slepotu, protože pojmají domácí práci jako genderově neutrální aktivitu, přestože je tato činnost kulturně přisuzována ženám (a zpětně pracovní trh tuto konotaci odráží a upevňuje). Jelikož tyto modely pracují s genderovou neutralitou, neberou ohled na způsoby, jakými genderově specifické normy nebo chování mohou vstupovat například do vztahu mezi odpracovanými hodinami a časem stráveným domácími pracemi. Jak totiž empirické výzkumy ukazují, modely vycházející z ekonomických teorií pozbývají platnosti v případě, kdy v rámci heterosexuálního vztahu dochází k nabourání tradiční dělby práce v rodině, tedy když se ženy věnují na plný úvazek zaměstnání ve veřejné sféře nebo v případech, kdy ženy pobírají větší plat než muži, a analogicky větší podíl domácí práce by měl připadnout jejich partnerům či manželům. Muži se v těchto případech zpravidla do domácích prací zapojují

o něco více, většina domácích prací však stále leží na jejich partnerkách (Brines 1993: 306-307, Chaloupková 2007: 15).

Genderový rozměr problematiky domácích prací se snaží postihnout následující teoretické modely, které vycházejí především z teorií socializace a sociálního konstruktivismu, jde o teorii *genderové ideologie* a *teorii genderové konstrukce*. **Teorie genderové ideologie** pracuje s konceptem genderové ideologie, která vyjadřuje postoje osoby vzhledem k rozdělení veřejné a soukromé sféry v návaznosti na mužskou a ženskou roli ve společnosti. V kontextu domácích prací zahrnuje genderová ideologie souhrn hodnot osob pro podporu či odmítnutí sféry placené práce a sféry péče o domácnost jako dvou oddělených sfér náležících vždy spíše k mužské či ženské roli (Davis, Greenstein 2009: 89). Tyto hodnoty, týkající se ženských a mužských rolí ve společnosti, tedy genderovou ideologii, si podle tohoto přístupu lidé osvojují v průběhu socializace. Teorie genderové ideologie tak předpokládá, že lidé s egalitárnějšími názory na rozdělení rolí mezi muže a ženu ve vztahu se pak budou rovnocenněji podílet na domácích pracích než ti, kteří přetrvávají názoru odděleného fungování rolí a sfér. V tomto bodě je však třeba upozornit, že empirické výzkumy ukazují, že genderová ideologie mužského partnera v heterosexuálním vztahu bývá v tomto bodě významnějším hybatelem v rozdělení domácích prací, jelikož genderová nerovnost se projevuje již ve vyjednávání, kdy muži díky genderové hierarchii v něm mají větší moc (Shelton, John 1996: 306).

Teorie genderové konstrukce vychází z perspektivy doing gender West a Zimmermana. Perspektiva doing gender považuje „dělání genderu“ za neustálou činnost, kdy vytváříme a udržujeme vlastní genderovou identitu v každodenních interakcích (West, Zimmerman 1987: 126-127). Perspektiva doing gender pak v kontextu domácích prací předpokládá, že domácí práce jsou prostorem pro symbolické vyjádření genderových vztahů. Existují totiž určité kulturní a společenské normy o tom, který z partnerů by měl věnovat čas práci v domácnosti a práci v zaměstnání (Gough, Killewald 2010: 5-6). Nejruznější činnosti obsahují genderové významy, v případě domácí práce je to propojení femininní role s péčí o domácnost. Skrze tuto silnou konotaci domácí práce s ženskou rolí pak obvykle ženy inklinují k jejímu vykonávání, stejně jako muži k jejímu nevykonávání či vykonávání „mužských“ typů domácích prací. Toto vykonávání nebo vyhýbání se domácím pracím dává ženám a mužům prostor konstruovat vlastní gender a pojetí sebe sama jako ženy, muže. Převážné vykonávání domácích prací ženami je pak vysvětlováno tím, že ženy se pak zpravidla věnují domácnosti a péči o rodinu proto, že jim to umožňuje chovat se v souladu

s jejich femininní identitou, zatímco muži skrze neparticipaci na domácích pracích konstruují svou maskulinitu (Erickson 2005: 340-341).

Co ukazují výzkumy testující všechny tyto modely? Brines použila data od téměř tři tisíc rodin a rozhodla se testovat ekonomické modely týkající se rozdělení domácích prací. Genderová neutralita těchto výzkumů byla vyvrácena, v jejím výzkumu se totiž ukázalo, že gender vystupuje jako významný determinant v rozdělení domácích prací mezi ženou a mužem. S rostoucím časovým zapojením žen do zaměstnání totiž sice časová dotace partnera do domácích prací vzrostla, avšak nepřímo úměrně. I když tedy ženy pracují více času v placeném zaměstnání než jejich partneři, mají stále na starost větší část domácích prací než jejich protějšky. Gender se v těchto kontextech stále udržuje, protože se ukazuje, že rovnítko mezi domácí prací a „ženskou“ prací slouží jako potvrzení femininity a maskulinity a stále zůstává spíše ženskou prací, i když by podle ekonomických teorií měla přejít pod zodpovědnost manžela (Brines 1993: 330-334). Současnější výzkumy tato zjištění pak jen potvrzují (Gough, Killewald 2010, Shelton, John 1996).

3.2.2. Český kontext

První teoretizování o domácích pracích v českém kontextu můžeme zaznamenat již za První republiky. Již Masaryk totiž teoretizuje o rovnosti žen a mužů i v kontextu domácích prací a mluví o tom, že by žena neměla být v domácnosti otrokyní. Manželé by se podle jeho názoru měli na domácích pracích podílet rovnoměrně, což umožní ženě realizovat se i jinde než doma. Masaryk také upozorňuje na to, že skrze různé stereotypy, jako například udržování obrazu ženy jako opatrovatelky rodinného krhu, muži jen ospravedlňují svou touhu po pohodlí (Masaryk 1930: 62-65). Do společenského i vědeckého vývoje u nás však zasáhla druhá světová válka a zejména následující čtyřicetiletá éra komunismu, které zájem o problematiku domácích prací a vůbec sociální vědy jako takové utlumily. Domácí práce v českém kontextu až do roku 1989 nebyly samostatně nijak významně zkoumány, což příkládám především k tehdejšímu odmítnutí sociologie jako pavědy ze strany socialistické ideologie. Povinnou zaměstnaností žen se podle marxistického modelu „ženská otázka“ vyřešila a dosáhlo se genderové rovnosti, což k nezájmu o domácí práce jen přispělo. Problematika domácích prací se objevuje jako jedna z dalších okrajových témat sociologie rodiny především až v 80. letech, kdy největší prostor tomuto tématu věnoval Možný, jenž se věnoval například otázce domácích prací ve vysokoškolsky vzdělaných rodinách (Možný 1983).

Po revoluci se ale s rozvojem sociologie a feminismu či genderových studií v českém kontextu objevily především autorky, které se snažily toto téma zpětně zmapovat a popsat z genderové perspektivy (např. Havelková 1993, Oates-Indruchová 2002). Významnou úlohu před rokem 1989 hrála socialistická snaha o emancipaci žen, která sice masivně zapojila ženy na trh práce a umožnila jim studium, rozšířením institucí předškolní péče je do určité míry osvobodila od větší péče o děti. Tato emancipace však do velké míry nezasáhla do soukromé sféry a tedy do fungování domácností, které zůstávaly založeny na tradičním modelu žen jako téměř jediných zodpovědných za vykonávání domácích prací. Ženy se tak v té době musely vyrovnat s dvojnásobným břemenem placeného zaměstnání a neplacené práce v domácnosti. V 60. letech se částečně změnil diskurz, který zhodnocoval postavení soukromé sféry jako bezpečného místa, což mohlo vést i k většímu ohodnocení ženské práce v domácnosti, otázkou však je, zda se tomu doopravdy tak stalo (Vodochodský 2007: 36-38).

Rozvoj sociologie a feminismu po roce 1989 v našem kontextu otevřel široký zájem o téma rodiny, soukromí českých párů a tedy i o problematiku domácí práce, proto je toto téma v českém kontextu v současné době poměrně zmapované. Jak se ukazuje, po převratu se zátěž na ženy zvětšila, protože do velké míry zmizely veřejné instituce péče o předškolní děti, ale nutně se nezměnil pohled společnosti ani žen samých na gender. Liberalizace společnosti a rozšiřování otázek rovnosti žen a mužů pak pomalu tlačí na redefinování tradičních rolí v domácnosti (Blagojević, Havelkova, Sretenova, Tripsa, Velichova 2003: 29, 33). A co dalšího můžeme z výzkumů zjistit o současném rozdělení domácích prací mezi ženami a muži v českém kontextu?

Například Křížková mapovala toto téma na základě syntézy empirických výzkumů z 90. let. Jak její závěry ukazují, ženy v ČR tráví prací, ať už placenou či neplacenou, mnohem více času než muži. Ze statistik vyplynulo, že ženy pracují dvaapůlkrát déle v součtu zaměstnání a domácích prací než jejich protějšky. Domácí práce jsou podle ní v našem kontextu považovány za méněcennou z několika důvodů, nejvýznamněji jde o její neplacenou povahu a propojenost domácí práce s ženskou přirozeností, což omezuje její vnímání jako práce. Přesto se ČR řadí k těm zemím východní Evropy, kde jsou domácí práce nejrovnocenněji rozdělené (Křížková 1999: 207-209). Současnější výzkum Chaloupkové z roku 2002 ukázal, že ženy stále v průměru tráví domácí prací dvakrát více času týdně (23,5 hodin) než muži (11 hodin a 42 minut) a dělají většinu domácích úkonů. Za posledních deset let se však snížila doba, již ženy věnují domácím pracím. Pokud však žena věnuje domácím pracím méně času, její partner to zpravidla nekompensuje, naopak se jeho účast také snižuje (Chaloupková 2005: 66-67, 70). Jak se však ukazuje, ženy ve všech evropských zemích tráví

domácími pracemi více času než jejich partneři, postkomunistické země, do nichž se řadí i Česká republika, však mají rozdělení domácích prací rovnocennější než západoevropské, což může být spojeno s větším důrazem na rovnost v těchto kontextech (Voicu, Voicu, Strapcova 2006: 12).

3.3. Domácí práce ve stejnopohlavních párech

Teoretizování a empirické výzkumy na téma domácích prací se kromě zaměření na heterosexuální vztahy díky etablování lesbických a gay studií na akademické půdě postupně od 80. let začalo vedle jiných témat rozvíjet i v oblasti domácí práce v kontextu lesbických a gay vztahů. Bohužel jak už jsem zmínila, v českém kontextu toto téma není nijak rozvíjeno, proto se budu věnovat především poznatkům zahraničním.

Zřejmě nejucelenější prací na toto téma je dílo Carringtona „*No Place Like Home: Relationships and Family Life Among Lesbians and Gay Men*“ (2002), který se formou etnografie snažil zachytit dimenze rodinného života lesbických žen a gay mužů, z něž podstatnou část zaujímají právě i domácí práce. Carrington vnímá domácí práce nejen jako produkci zboží a služeb v rodině, ale také jako aktivity, jejichž prostřednictvím se i v rámci stejnopohlavních párů konstruuje gender, k čemuž se dostanu dále. Carrington také upozorňuje, že velká část domácích prací je neviditelná, přestože stojí čas a energii těch, kteří ji vykonávají (jde především o takové činnosti jako monitorování čistoty, naplněnosti potravin, nálad ostatních členů domácnosti, finančního rozpočtu, znalost chutí, velikosti oblečení ostatních členů domácnosti a další). A protože je tato veškerá práce neviditelná, je velmi obtížné dosahovat rovnosti (Carrington 2002: 178, 180). Carrington však ve své práci jen poukazuje na to, že i v rámci stejnopohlavních párů se v kontextu domácích prací konstruuje gender, avšak systematictější genderové analýze se nevěnuje. Můj výzkum, který z Carringtona především vychází, by však kontext domácích prací měl o tuto dimenzi rozšířit.

Základním tématem, které výzkumy domácích prací ve stejnopohlavních párech spojuje, je představa, že lesbické a gay páry mají domácí práce rozdělené mnohem egalitárněji, než páry heterosexuální. A výzkumy opravdu ukazují, že stejnopohlavní páry si domácí práce rozdělují mnohem rovnocenněji než páry heterosexuální, nejvíce egalitární se pak ukazují být lesbická partnerství. Jde především o propojení principu egalitářství s principem spravedlivosti, kdy egalitářství odkazuje k faktické symetrii v rozdělení jednotlivých činností a spravedlivost se týká subjektivního vnímání osoby v investování do vztahu a jejích odměn za to (Shechory, Ziv 2007: 629-631).

Stejnopohlavní páry zpravidla mnohem méně rozvíjejí tradiční rozdělení domácích prací především proto, že zpravidla nelpí na tradičních institucích a jejich pravidlech, mezi něž patří i rozdělení rolí. Homosexuální partnerství jsou v kontextu domácí práce považovány za relevantní případy, protože partneři v nich musí vyvíjet alternativní strategie pro dělení domácích prací, tedy jinak, než na základě genderových rolí, které jsou odvozované od pohlaví partnerů. Jejich spokojenost s rozdělením domácí práce také musí pramenit s jiných aspektů, než z norem spojených s tradiční mužskou a ženskou rolí v rodině (Giddings 2008: 86-90).

3.3.1. Teorie týkající se domácích prací v rámci stejnopohlavních párů

Vzhledem k poměrně rozsáhlému bádání a úrovni teorie na téma domácích prací v heterosexuálních párech byly již existující teorie, kterým jsem se věnovala v předchozí kapitole, vztaženy na kontext domácí práce v párech stejnopohlavních. Ekonomické teorie kritizované za genderovou slepotu v tomto kontextu našly méně problematické uplatnění vzhledem k na první pohled genderově nepolarizovanému prostředí, avšak i teorie zaměřené na gender našly v tomto kontextu relevantní rozměr.

V kontextu *teorie lidského kapitálu* v rámci stejnopohlavních párů neexistuje žádná biologická nebo genetická diference, která by vedla ke komparativní výhodě, na níž se tato teorie v heterosexuálních vztazích odvolává a vysvětluje tak nerovné rozdělení domácích prací mezi partnery. Giddings také zmiňuje, že stejnopohlavní páry častěji vydělávají platy v podobné výši než v rámci heterosexuálních párů a neexistuje tedy v tomto ohledu výhoda pro jednoho nebo druhého z páru (Giddings 2008: 87). Již jsem zmínila, že teorie lidského kapitálu je operacionalizována prostřednictvím modelu časové dostupnosti, jež také můžeme ve stejnopohlavních párech nalézt, protože se ukazuje, že zpravidla ten z páru, který pracuje méně času a do zaměstnání cestuje méně dlouho než druhý, pak má na starost větší proporcí domácích prací (Carrington 2002: 188, Civettini 2010: 16).

Carringtonova zjištění týkající se domácích prací ve stejnopohlavních párech jsou konzistentní s *teorií relativních zdrojů*, protože v jeho výzkumu stejnopohlavních párů se ukázalo, že zpravidla ten z páru, který mívá lépe placené zaměstnání a jeho zaměstnání má větší prestiž, se věnuje domácí práci méně času a zastává menší podíl práce. Carrington však nenachází pojetí domácí práce jako činnosti, které se chce každý v páru vyhnout a „přenechat“ ji tomu druhému, v tomto kontextu našel spíše snahu obou partnerů maximalizovat spokojenost domácího života tím, že jeden přináší větší finance a druhý to kompenzuje větším zapojením do domácích prací (Carrington 2002: 188-189). Významnými

relativními zdroji vedle platu a prestiže zaměstnání se v tomto kontextu ukazuje být i věk, čím mladší totiž jeden partner je, tím mívá ve vyjednávání o domácích pracích lepší pozici a snižuje tak svou účast na těchto pracích, zatímco se zvyšuje účast na domácích pracích jeho partnerovi. Předpokládá se totiž, že mladší partner má, pokud by opustil existující vztah, ve společnosti mnohem větší možnost uplatnit se v dalších vztazích. Mladší věk tu tedy neslouží jako indikátor podřízenosti, ale naopak za výhodu. Zajímavé je, že výzkumy heterosexuálních párů věk netematizují jako rozhodující (Oreffice 2011: 150).

Přestože se stejnopohlavní páry nemohou na rozdílné genderové role ve vztahu explicitně odvolávat, *genderový rozměr* se v těchto vztazích přesto ukazuje jako relevantní. Zatímco heterosexuální páry jsou obvykle svázány genderovými rolami a normami v otázce domácích prací, lesbické a gay rodiny mohou vyvíjet nové vzorce, mohou však také reprodukovat nebo modifikovat tradiční genderové normy (Sullivan 1996: 748). Jak totiž tvrdí Moore v návaznosti na koncept doing gender, chování není závislé na pohlaví nebo genderové kategorii aktérů, genderové vztahy se mohou objevovat i např. mezi dvěma ženami či dvěma muži, kdy různé aktivity umožňují jednotlivcům konstruovat gender sebe samých skrze jejich vykonávání či ignorování a ustavovat tak svou mocenskou pozici ve vztahu (Moore 2008: 339).

Co se týče domácích prací, i ve stejnopohlavních domácnostech tedy dochází k vytváření rozdělení na základě genderových rolí, kdy vykonávání či nevykonávání domácích prací je pro muže či ženy považováno za určité stigma, které posiluje či oslabuje jejich femininitu a maskulinitu. Carrington tak například zjistil, že v kontextu vaření lesbické páry mnohem častěji tvrdí, že se na přípravování jídla podílejí spolu rovnou měrou, než je tomu ve skutečnosti. Vysvětluje to snahou zakrýt „nedostatečnost“ jedné z páru. Opačně to Carrington nachází i v mužských vztazích, kdy ten, který se na přípravě jídla nepodílí, se snaží v souvislosti s těmito aktivitami u svého partnera poukázat na jeho další aktivity, které nesouvisí domácí sférou zřejmě s cílem oslabit dojem femininity (Carrington 2002: 50-52).

Významnou v tomto kontextu se ukazuje také být i genderová socializace gayů jako mužů a leseb jako žen v souvislosti s domácími pracemi. Lesbické ženy tak zpravidla do vztahů vstupují již se zkušenostmi s domácí prací, zatímco gay muži takové zkušenosti spíše nemají a navíc mohou vnímat domácí práce jako ohrožení jejich maskulinity. Dívky v mladém věku bývají do domácích prací zapojovány mnohem častěji než chlapci, stejně jako do poměrně odlišných typů domácích prací. Relevantním modelem ve stejnopohlavních párech je i *model osobního zájmu*, který předpokládá, že jedinci s vyšším zájmem o určitou

činnost či vyšší zkušeností s ním se této činnosti budou věnovat spíše a častěji než druhý partner (Giddings 2008, Kentlyn 2007, Kurdek 2007, Sullivan 1996).

4. EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části mé diplomové práce představím základní východiska mého výzkumu, jež jsem se rozhodla využít k tomu, abych co nejlépe prozkoumala a propracovala problematiku domácích prací v rámci stejnopohlavních párů. Jedná se především o feministickou perspektivu, již jsem se snažila mít na paměti a aktivně s ní pracovat v průběhu každého jednotlivého podniknutého kroku v rámci mé práce, což se odrazilo v metodologické dimenzi výzkumu, v rámci níž přiblížím výzkumné otázky, paradigmatický rámec a metody, s nimiž jsem vstupovala do terénu, spolu s etickými dilematy, se kterými jsem se v průběhu výzkumu potýkala. Stěžejní část empirické kapitoly pak věnuji analýze a interpretaci získaných dat, limitům mého výzkumu a doporučením pro další výzkum.

4.1. Feministická perspektiva

Feministická perspektiva ve výzkumu je charakteristickým způsobem vědecké práce a dotýká se všech jednotlivých kroků ve výzkumu. Specifičností feministického přístupu a důvody, proč jsem se pro něj rozhodla, se budu podrobněji zabývat v této kapitole, kde nejprve přiblížím obecný rámec feministické perspektivy ve výzkumu, dále pak popíši feministický přístup k metodologii a nakonec se budu věnovat reflexi jazyka, která je pro feministickou perspektivu charakteristická a v produkci vědění klíčová.

Feministickou perspektivu ve výzkumu jsem se rozhodla využít především proto, že usiluje o poskytnutí komplexnějšího vhledu do genderované sociální existence, který by skrze jiné přístupy nebyl do takové míry umožněn. Feministický výzkum se týká především takových kontextů, do nichž zasahují sociálně konstruované a tedy i variabilní genderované normy, koncepty a zkušenosti, což se do velké míry týká i mého předmětu zkoumání, domácích prací. Feministická perspektiva tak poskytuje pohled na nejrozumnější genderované životy, mocenské vztahy, hierarchie a institucionální vztahy. Takovýto předmět zkoumání předurčuje neuzavřenou povahu feministického výzkumu, protože rozpětí zájmu může být velice široké (Ramazonglu, Holland 2002: 147).

Zaměření feministické perspektivy na gender neimplikuje centralizovanost výzkumu pouze na ženy jako jedinou skupinu vědeckého zájmu, jak se někteří stále mylně domnívají. Politika genderu, sexuality a moci se totiž týká jedinců s různou sexuální orientací, žen

i mužů, což je relevantní i pro mou práci (Ramazonglu, Holland 2002: 147). Feministickou perspektivu ve výzkumu jsem se proto rozhodla uplatnit v zaměření se na tak genderově stereotypizovanou sociální činnost, jakou jsou domácí práce, v kontextu na první pohled možná genderově nediferencovaném, v rámci stejnopohlavních párů. Že tomu tak ve skutečnosti není, jsem se snažila přiblížit již v teoretické části.

Feministickou perspektivu ve výzkumu jsem se rozhodla využít i proto, že vedle odlišného pohledu na sociální existenci poskytuje i do určité míry odlišný přístup k vědecké praxi jako takové. Hlavním rozlišovacím prvkem feministického výzkumu od jiných typů výzkumů je pro mě především jeho reflexivita týkající se otázky moci v procesu produkce vědění, což znamená v celém výzkumném procesu od počátků rozhodování o předmětu zkoumání, postupujícího přes práci s teorií, zamyšlení se nad metodologií, sběr dat, až po propojování vlastních zjištění s teoriemi a zvažování možných dopadů výzkumu (Letherby 2003: 75-78). Ve feministické perspektivě jde vlastně o zvýznamnění úlohy moci v samotném výzkumném procesu a etické otázky vstupují do všech kroků výzkumu. Feministický výzkum vnímám jako unikátní díky specifickému politickému nastavení teorie, epistemologie a etiky, což umožňuje pochybovat o existujících „pravdách“ a rozkrývat tak vztahy mezi produkcí vědění a moci (Ramazonglu, Holland 2002: 10-11).

Každá výzkumnice či výzkumník, kteří chtějí ve své vědecké práci rozkrývat problematiku genderu a jeho vlivu na životy lidí, by si měli na úplném začátku vlastní vědecké práce odpovědět na několik klíčových otázek, jež se pojí s jejich výzkumem. V rámci feministické perspektivy jsou to například otázky po způsobu a možnostech poznání sociální reality, po významu problematiky genderu či sexuality ve výzkumu či po způsobu interpretace vlastních zkušeností a zážitků participantkami a participanty tak, aby jim dodali smysl. Všechny tyto otázky souvisí, jak už jsem zmínila výše, se zaměřením se na úlohu moci ve vlastní produkci vědění. Jako vědkyně a vědci totiž musíme mít na paměti, že my sami hrajeme významnou úlohu v tom, co bude považováno za vědecké poznatky. Feministické výzkumnice a výzkumníci především si musejí stanovit, jakým způsobem budou produkovat a ospravedlňovat své vědění a jaké to bude mít důsledky (Letherby 2003: 52, Ramazonglu, Holland 2002: 154, 155).

Jelikož však neexistuje žádné absolutní vědění o sociální realitě, feministické badatelky a badatelé musejí stejně jako ostatní vědkyně a vědci obhajovat a vysvětlovat svá tvrzení o ní. Feministické vědění odvíjí poznání sociální reality především od zkušeností jednotlivých genderovaných sociálních životů, také vychází z hodnocení spravedlnosti v těchto sociálních životech, od teorií moci a morálky spojené se sociálním výzkumem.

V tomto bodě je důležité si uvědomit, že stejně jako feminismus není jeden homogenní proud, tak i přístupy jednotlivých badatelek a badatelů se liší co do využívání různých teoretických modelů, metod, významů moci, spravedlnosti, zkušenosti a dalších kategorií (Ramazonglu, Holland 2002: 2-3). Zaměření feministické perspektivy na úlohu moci v produkci vědění se však netýká pouze konkrétních kroků ve výzkumu, avšak zahrnuje například i mocenskou reflexi vědy jako takové.

4.1.1. Feministická perspektiva v metodologii – kritika tradiční vědy

Metodologie v sociálně-vědním výzkumu zahrnuje základní pravidla pro přístup ke zkoumání sociální reality a týká se vytváření autoritativního vědění. Feministický přístup k metodologii je pro mne velice přínosným, protože skrze uvědomování si mocenských technik v procesu produkování vědění mám možnost zamýšlet se i nad takovými „danostmi“, jakými je například tradiční rozdělení kvalitativního a kvantitativního přístupu k poznání (Morrow 1994: 199-200, Ramazonglu, Holland 2002: 9-10). Takový přístup vnímám jako pozitivní v tom směru, že umožňuje vymanit se z rigidních kategorií směrem k větší otevřenosti a zaměření pozornosti na kontext.

Jak jsem již zmínila, mocenský vliv, který se ve svých výzkumech snaží feministické výzkumnice a výzkumníci reflektovat a také různými technikami zmírňovat, se projevuje v samotných základech provádění vědy, v metodologických přístupech ke zkoumání. Například Morrow upozorňuje, že mocenská nerovnováha se v tomto kontextu výrazně projevuje v tradici vytváření dichotomie mezi kvalitativními a kvantitativními metodologiemi, jež pramení především z historie sociálních věd. Tradiční vědecký diskurz vytváří tuto mocenskou nerovnováhu skrze vyzdvihování kvantitativní metodologie nad kvalitativní prostřednictvím velmi silně a pozitivně hodnocené konotace objektivitu a standardizace, jež jsou považovány za vědecky relevantní. Privilegování kvantitativních metod nad kvalitativními v sociálním výzkumu pak ústí v devalvování kvalitativních výzkumů a vytváří tak dojem „nižší“ vědy (Morrow 1994: 200-202).

Hierarchie mezi kvalitativními a kvantitativními metodami je vytvářena i tradičními charakteristikami, které jsou té určité metodologii přisuzovány. V kvalitativní metodologii se to týká důrazu na její orientaci na kontext, subjektivitu, reflexivitu a vztahovost, což jsou tradičně níže hodnocené femininní charakteristiky, zatímco kvantitativní metodologie bývá spojována s výše hodnocenými maskulinními vlastnostmi jako například s objektivitou, racionalitou a vědeckostí. V tomto kontextu bych upozornila na jazyk a diskurz, jež se na tomto procesu významnou měrou podílejí. Nadřazenost kvantitativních metod se pak jen více

posiluje pomocí upevňování takových stereotypů, jako například že muži mají lepší matematické schopnosti a naopak jim chybí emocionalita. Tyto stereotypy umožňují, aby byly kvalitativní a kvantitativní metody nahlíženy a prezentovány jako dva odlišné ideální typy, což v důsledku rozděluje i vědce samotné a do různé míry je to omezuje ve vědecké práci. Je zde však nutné zmínit, že z tohoto rozdělení rozhodně neplyne, že by kvalitativní výzkumy prováděly pouze ženy a kvantitativní pouze muži, i když konotace k takovému zjednodušování občas svádí. Pohlaví výzkumnice a výzkumníků volené metodologie neovlivňují a stejně tak provádění kvalitativního výzkumu ženskou vědkyní rozhodně neznamená, že se bude jednat o feministický nebo alespoň genderově uvědomělý a citlivý výzkum (Letherby 2003: 86-90).

Existují však alternativní přístupy, které usilují o rozbourání této dichotomie, k nimž se přiklánějí i některé feministické badatelky a badatelé. Morrow například upozorňuje na dichotomii kvantita – kvalita jako na falešnou, udržující nerovnováhu mezi vědci a jednotlivými přístupy. Jak říká, při bližším zkoumání můžeme zjistit, že kvalitativní a kvantitativní metody mají mnohem více společného, než je ve skutečnosti odděluje. Jde jim oběma totiž o vztahy. V kvalitativní metodologii jsou předmětem zájmu vztahy mezi sociálními fenomény, kvantitativní metodologie se pak orientuje na vztahy mezi proměnnými. Kontinuitu mezi kvalitativní a kvantitativní metodologií můžeme shledat i v použití kvantitativních metod vědkyněmi a vědci, vyznávajícími kvalitativní metodologii, protože i oni zpravidla ve svém výzkumu používají výpočty, stejně jako vědci věnující se kvantitativním výzkumům v určitých fázích své práce používají sociálně konstruované významy, specifické pro kvalitativní výzkum (Morrow 1994: 207-209).

Letherby zmiňuje, že už například Oakley upozorňovala na to, že bychom neměli používat kategorie kvalitativních a kvantitativních metod a měli bychom se spíše orientovat na to, aby metody, které používáme, byly citlivě zvolené vzhledem k výzkumné otázce a cílům výzkumu. Vymanění se z této dichotomie podle slov Oakley osvobodí výzkumnice a výzkumníky v jejich rozhodování a hlavním měřítkem jim bude jen maximální přínos využití metody pro daný kontext místo výběru kontextu vhodného pro danou metodu (Letherby 2003: 85-86). I já jsem se ve své diplomové práci snažila vymanit z tradičního dichotomního pohledu na metodologii a měla jsem na paměti především vhodnost metody vzhledem ke zkoumanému kontextu, což mne do určité míry opravdu „osvobodilo“ v mém rozhodování o tom, jak budu ke zkoumání domácích prací u stejnopohlavních párů přistupovat. Bylo však třeba také se vypořádat s jazykem, jako další zatíženou entitou.

4.1.2. Jazyk jako mocenský činitel

V otázce moci a produkce vědění je třeba neopomenout především stěžejní roli jazyka v tomto procesu. Jazyk je významným činitelem, který má rozhodující úlohu v produkci či udržování určitých kategorií a vytváření nerovností mezi nimi už jen z toho důvodu, že je prostředkem socializace a skrze něj přijímáme hodnotící perspektivy světa (Ramazonglu, Holland 2002: 153). Tento rozhodující vliv jazyka jsem již zmínila v kontextu vytváření dichotomie tradiční vědy, avšak tato vlastnost jazyka se netýká jen jí.

Proč je třeba se jazykem zabývat? Nejen například Bourdieu upozorňuje na falešnou neutralitu jazyka a jeho užívání v tom směru, že by jen nehodnotícím způsobem zrcadlil svět, avšak vnímá jej jako mocenskou metodu v manipulaci a vytváření reality (Bourdieu 1991). Jazyk totiž funguje jako zprostředkovatel či spíše „spolutvůrce“ dominantních myšlenek ve společnosti jak skrze psaný text, tak i skrze verbální komunikaci. V patriarchálních společnostech jazyk funguje falocentrickým způsobem, který privileguje jen některé muže a vytváří takovou sociální realitu, v níž jsou jim jiní muži, ženy a další skupiny do různé míry podřízené (Renzetti, Curran 2003: 174-176). Například Šmausová v tomto kontextu používá koncept hegemonního mužství, který nadřazuje veřejný prostor jako tradiční místo působení mužů v pozicích moci nad soukromou sférou a vytváří tak hierarchii nejen mezi muži a ženami, ale také, a zejména mezi samotnými muži, když vytváří privilegovaný obraz mužství v podobě bílého úspěšného muže, jenž je orientován na úspěch ve všech směrech a emoce jsou mu cizí (Šmausová 2002: 18-19). V jazyce se to explicitně projevuje například v upřednostňování mužských tvarů podstatných jmen, i když reprezentují ženy, tzv. generickém maskulinu, tak i co do pozice (muži a ženy). Jde též o neexistenci ženských variant určitých označení, což může vést k faktickému ignorování žen, nebo o hanlivé významy ženských tvarů jinak neutrálních slov. Toto méně hodnocené a druhořadé užití ženských podstatných jmen tak nejen reflektuje nerovné postavení žen a jiných, méně hodnocených skupin, avšak podílí se i na jeho udržování (Renzetti, Curran 2003: 176-178).

Já jsem se snažila při přemýšlení o výzkumu, v průběhu jeho provádění i během psaní této diplomové práce mít na paměti tuto hierarchizující funkci jazyka a snažila jsem se ji různými způsoby nabourávat, převracet jí, či se jí jinak vyhýbat. Proto jsem se například rozhodla, že se během psaní vyhnou generickému maskulinu a nahradím ho uváděním obou tvarů podstatných jmen, které zvýznamní i ženské postavy. Podřízenou roli a podhodnocení žen v jazyce prostřednictvím stavění mužských tvarů na první místo jsem se rozhodla nahradit subverzí, kdy stavím ženský tvar na první a mužský až za něj. Proto, i když se může díky

těmto vědomým opatřením text zdát zprvu krkolomný a zbytečně zdlouhavý, bylo to mým úmyslem vydat se směrem k nastolení větší neutrality.

4.2. Metodologie

V této kapitole se budu věnovat metodologii mého výzkumu vedenou v duchu feministického přístupu. Nastolím a konkretizuji hlavní výzkumné otázky, popíši paradigmatický rámec mého výzkumu a metody, pro něž jsem se rozhodla ke sběru dat. Dále pak přiblížím charakteristiky participantek a participantů, stejně se způsobem, jakým jsem je k účasti na výzkumu získávala, a také etické zázemí a náležitosti mého výzkumu.

4.2.1. Výzkumné otázky

Pokud vycházíme z konstruktivistických tezí, že gender je sociální konstrukt, neexistuje nic jako „typická žena“, „typický muž“, „ženské vlastnosti“ a zároveň zpochybňujeme esencialistické, opoziční dělení lidí na „homosexuální“ a „heterosexuální“, pak musíme nutně postulovat, že by neměl být žádný uchopitelný a popsitelný rozdíl mezi významem a dělením domácích pracemi v heterosexuálních a stejnopohlavních párech, neboť všechny aspekty které do hry vstupují, jsou individuální a relativní. Na druhou stranu je nutné vzít v potaz roli genderové socializace a působení heteronormativního řádu, jak jsem je popsala v teoretické kapitole. Působení těchto vlivů samozřejmě spoluutváří, reguluje a disciplinuje naše individuální touhy, volby a názory a vtěsňuje je do určitých „kolektivních mentalit“, ať už ženských, mužských, heterosexuálních či gay a lesbických. Z genderového hlediska je tedy velmi relevantní ptát se, jakým způsobem ke konceptu domácích prací přistupují lesbické ženy a gay muži a zda se jejich představy a realizace domácích prací nějakým způsobem liší od heterosexuálních párů. Právě kvůli konstruovanosti genderu, jež v konceptu domácích prací – a hlavně ve vysvětlování a legitimizaci rozdělení domácích prací na „ženské“ a „mužské“ – tradičně hraje zcela zásadní roli, je významné a potenciálně obohacující, ptát se, jak tato kategorie funguje v kontextu, kde údajně vůbec není.

Do výzkumu jsem tedy na základě nastudovaných teorií vstupovala se dvěma hlavními výzkumnými otázkami, které dále strukturovaly můj výzkumný zájem a práci. Pro rozpracování jednotlivých hlavních otázek jsem si ke každé stanovila konkrétnější podotázky, jejichž účelem bylo podrobněji rozvést obecnější témata.

1. Jakým způsobem se v postoji participantek a participantů k domácím pracím objevuje a projevuje genderový rozměr?

Jaká je genderová ideologie participantek a participantů v kontextu domácích prací?

Liší se jejich pohled na „gender domácích prací“ (tj. jejich význam a rozdělení) ve stejnopohlavních a heterosexuálních vztazích?

Jaké měřítko či jaká měřítka vnímají participantky a participanté v rozdělení domácích prací jako relevantní?

2. Podle jakého klíče mají partnerky a partneři ve stejnopohlavních párech domácí práce skutečně rozdělené?

Jakým způsobem se promítají do rozdělení domácích prací postoje participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech a jejich názory na genderovou ideologii v kontextu domácích prací?

Jakou roli v tomto kontextu hraje (genderová) socializace participantek a participantů v jejich původních rodinách?

Jakým způsobem zasahuje výše platu, množství volného času do rozdělování domácích prací? (tj. Funguje zde jakýsi „ekonomický model“, kdy kategorii pohlaví u stejnopohlavních párů zastupuje kategorie „finance“?)

Realizuje se v tomto kontextu model osobního zájmu?

Obsah a forma výzkumných otázek mne pak vedly ke zvolení vhodného paradigmatu, jež nejvhodněji sloužil k práci s nimi a jejich uplatnění v terénu.

4.2.2. Paradigmatický rámec

Jak jsem již psala výše, každá badatelka či badatel se v rámci svého výzkumu musí rozhodnout o tom, co bude považovat za sociální realitu, určit, do jaké míry je možno jí poznat a jakým způsobem jí bude poznávat. Obecně by se dalo říci, že si musí vybrat paradigma, v němž se bude v rámci svého zkoumání pohybovat. Guba a Lincoln definují paradigma jako systém základních představ o světě, kdy paradigma definuje podstatu světa, individuí v něm a nejrůznější vztahy mezi nimi navzájem. Já jsem se ve svém výzkumu rozhodla pro paradigma sociálního konstruktivismu, protože podle mě dává možnost konstruktivně objevovat různé reality (Guba, Lincoln 1994: 107).

Konstruktivistické paradigma pracuje s relativistickou ontologií, a předpokládá tedy, že existuje nekonečné množství mentálně konstruovaných realit, které jsou založeny na zkušenosti daného individua či skupiny, na nichž jsou co do formy a obsahu závislé.

Konstruované reality jsou tak mnohočetné, často si odporují, a jelikož jsou produktem lidského intelektu, mohou se proměňovat s tím, jak se jejich „majitelé“ stávají informovanějšími. Jednotlivé konstrukce reality nejsou posuzovány jako navzájem více či méně pravdivé, jen jako více či méně informované nebo sofistikované. Tyto konstrukce jsou založeny na specifických, kulturně, sociálně, ekonomicky, genderově či jinak podmíněných zkušenostech v rámci žité každodenní reality. Důležité je také skupinové sdílení těchto realit, jež ukotvuje jejich konstrukce jako legitimní. (Guba, Lincoln 1994: 110-111). Sociální konstruktivismus pracuje s individuálními jako jedinci, kteří hledají porozumění světu, v němž žijí. Z toho důvodu vytvářejí subjektivní významy vlastních zkušeností, tyto významy jsou rozdílné a je jich mnoho, což vede badatelky a badatele spíše k zaměření na komplex významů – konstrukci reality - než na konkrétní významy odděleně (Creswell 2007: 20).

Takový přístup považuji za stěžejní pro mou diplomovou práci, jelikož v ní právě jde o zachycení těchto jedinečných a individuálních „pohledů“, které mi mohou poskytnout cenné informace o soukromí stejnopohlavních párů, o jejich přístupu k domácím pracím. Toto však zároveň není jediný důvod, proč tento přístup vnímám v tomto kontextu jako nejvhodnější. Jde o to, že současná feministická perspektiva v podstatě z konstruktivistického paradigmatu vychází, když gender a další koncepty vnímá jako konstruované, upozorňuje na úlohu moci v procesu jejich konstruování a usiluje tak o zpochybnění jejich esencialistického pojetí (Locher, Prügl 2001: 114). Na druhou stranu to rozhodně neznamená, že „konstruované“ identity, procesy či koncepty nejsou relevantní a nežijí svým životem. Právě naopak, tím, že jsou zkonstruované a do velké míry zároveň odrážejí společenské hodnoty, morální hodnoty a kolektivní vnímání a zájmy. Proto se také historicky a prostorově proměňují a proto má smysl je zkoumat v rámci sociálních věd.

Epistemologie sociálního konstruktivismu vychází z předpokladu, že výsledná zjištění o realitě jsou vytvářena v průběhu interakce výzkumnice či výzkumníka se zkoumanými osobami. Tyto konstrukce reality jsou pak interpretovány pomocí tradičních hermeneutických technik, jsou porovnávány, propojovány nebo popřípadě dávány do kontrastu. Hlavním cílem analýzy v sociálním konstruktivismu je vyabstrahovat takovou konsenzuální konstrukci reality, která je více informovaná a sofistikovaná než ty předchozí, dílčí. Analýza směřuje k porozumění a rekonstrukce individuálních realit, které jedinci momentálně zastávají, s cílem najít konsensus. Ze strany výzkumnic a výzkumníků je zároveň třeba určitá otevřenost novým interpretacím realit s větší informovaností. Různé druhy vědění mohou v paradigmatu sociálního konstruktivismu koexistovat, pokud mají osoby, konstruující toto vědění

odlišnou zkušenost na základě jejich genderu či sociálních, politických, kulturních, ekonomických, etnických či dalších charakteristik (Guba, Lincoln 1994: 113).

Sociální konstruktivismus staví výzkumnice a výzkumníky do pozice participantů, kteří jsou aktivně zapojeni do (re)konstrukce realit. Aktivní spolupráci zkoumajících a participujících na získávaných datech vnímám jako pozitivní hledisko v mé diplomové práci, která se snaží uplatňovat feministický přístup k vědecké práci založený na rovnocenném vztahu a spolupráci. Jelikož se sociální konstruktivismus zaměřuje na vzájemnou interakci mezi zkoumajícími a zkoumanými, jako vhodná technika sběru dat se nabízí rozhovor, který jsem ve výzkumu použila a jeho konkrétní užití v mé práci popíši dále (Guba, Lincoln 1994: 115). Pro rozhovory vedené v konstruktivistickém paradigmatu jsou typické spíše široké a obecné otázky proto, aby participanti mohli svobodně konstruovat významy ve svých životních situacích či oblastech (Creswell 2008: 21). Já jsem právě proto ve svých rozhovorech zvolila otázky poměrně otevřené, ty jsem však doplnila o otázky mnohem konkrétnější proto, aby konstrukce reality byly obohaceny a nabyly větší detailnosti.

4.2.3. Metody sběru dat – dotazníky a rozhovory

Se zapojením feministického přístupu k výzkumu vedeném v konstruktivistickém paradigmatu jsem se tedy rozhodla pro sběr dat zvolit metodu rozhovorů, které bych mohla označit za otevřené participativní dyadické rozhovory. Uvedeným jednotlivým charakteristikám prováděných rozhovorů se budu podrobněji věnovat dále. Ještě před konáním samotných rozhovorů však bylo třeba shromáždit základní informace o participantkách a participantech, na základě nichž by se ukázalo, zda je nějaká charakteristika nevyklučuje z výzkumu. Konkrétní charakteristiky participantek a participantů a jejich relevantnost pro můj výzkum popíši v následující kapitole. Základní klíčové informace typu věk, délka vztahu, soužití v jedné domácnosti a další jsem získala na základě otevřeného dotazníku, jenž byl participantkám a participantům zaslán e-mailem. Na základě těchto charakteristik byli následně vybrané participantky a participanté kontaktováni za účelem provedení rozhovoru.

Rozhovor jsem si jako hlavní metodu sběru dat vybrala především z toho důvodu, že, jak tvrdí Denzin a Lincoln, v dnešní době je rozhovor nejčastějším a nejpřirozenějším způsobem, jakým získáváme informace od okolního světa a jak komunikujeme s jinými lidmi tváří v tvář. Metoda rozhovoru je podle nich vhodná pro užití za účelem porozumění perspektivě jedince nebo skupiny, jelikož je aktivním způsobem interakce mezi dvěma nebo

více lidmi a unikátním způsobem poskytuje cenné informace o respondentově osobě a jeho životě (Denzin a Lincoln 2003: 62-63). Feministický přístup k výzkumu není charakterizován určitým typem metod, ale především způsobem, jakým jsou metody ve výzkumu užívány, což platí i o rozhovorech. Zatímco v 50. a 60. letech se rozhovory zpravidla užívaly jako metoda, která zaručuje objektivitu skrze odstup výzkumníka, a daly by se tedy považovat za maskulinní metodu k získávání autoritativního vědění, s postupem času se začal rozvíjet participativní model rozhovorů, který do velké míry oslabil mocenskou pozici výzkumníků či výzkumníků a naopak posílil pozici informantek a informantů (Letherby 2003: 81-83).

Participativní model rozhovoru, kdy je dán prostor pro oba dva jeho účastníky, umožňuje dát větší prostor zkoumaným a odhalit tak sociální zkušenost těch, kterým nebyl dán hlas, ať už to jsou ženy, ne-bílí, lesbické ženy a gay muži a další skupiny. Vzhledem k tomu, že mými partnery v konverzaci měli být lidé z těchto tradičně marginalizovaných skupin, participativní model se mi jevil jako nejvhodnější. V rámci snahy o oslabování mocenské hierarchie ve výzkumu, jež je pro feministický přístup charakteristický, výrazným plusem pro užití participativních rozhovorů hodnotím nehierarchický vztah mezi zkoumajícími osobami a zkoumanými v jejich průběhu, kdy oba dva spolu vzájemně sdílí vlastní identitu a vědění. Taková reciprocita pak vede k prohloubení vzájemného vztahu mezi oběma a dotazovaní mají větší kontrolu nad samotným rozhovorem a tedy i celým výzkumným procesem (Letherby 2003: 83-84). Na participativní rozhovor se také nahlíží jako na vyjednávaný text, kdy výzkumník nepůsobí jako neviditelná a neutrální entita, ale jako plnohodnotný aktivní participant interakce, kterou ovlivňuje a spoluvytváří (Denzin a Lincoln 2003: 90).

Otevřenou formu rozhovorů jsem zvolila proto, že mi umožnila maximálně prozkoumat a popsat pohledy participantek a participantů na realitu, což by mělo dopomoci k ucelenější interpretaci. Podle Reinharz totiž otevřené rozhovory výzkumníci a výzkumníkům jedinečným způsobem zpřístupňují myšlenky, vzpomínky a zkušenost lidí skrze jejich vlastní slova, což je velmi důležité v kontextu takových utlačovaných a ignorovaných skupin, o nichž jsem již hovořila (Reinharz 1992: 18-19). Feministické badatelky se navíc shodují v tom, že otevřené rozhovory jsou pro výzkumnice vhodné z toho důvodu, že ženy jsou v západní společnosti k tomuto typu komunikace socializovány již od malička, když se cení jejich otevřený, chápající postoj umožňující hovořit o citlivých tématech bez nebezpečí ohrožení participujících (Letherby 2003: 82-83). Sama si tuto výhodu ženské socializace uvědomuji, a proto jsem se snažila ji maximálně využít. Jelikož průběh otevřených rozhovorů do velké míry závisí právě na participantkách a participantech, délka

jednotlivých rozhovorů se může do velké míry v rámci jednoho výzkumu lišit a to je nutné brát v potaz. Tento fakt se projevil i v mé práci, protože zatímco některé rozhovory se pohybovaly okolo dvou hodin délky, jiné trvaly například jen hodinu.

Feministický přístup je specifický i v tom směru, že se snaží kriticky zhodnocovat a brát v potaz důsledky přítomnosti výzkumnice či výzkumníka ve výzkumném procesu jako takovém, což se týká i vypořádání se s vlastní pozicí v rozhovorech. Jak už jsem říkala, oslabení mocenské nerovnováhy je velmi podstatným krokem, neméně významným však je i vymezení vztahu zkoumaného a výzkumníka (Eisikovits, Koren 2010: 1643-1644). Jde například o to, jakou pozici bude výzkumnice či výzkumník vůči participantkám a participantům zaujímat, zda bude vystupovat jako úplný cizinec nebo jako blízký přítel participujících. Jde též o to zvážit možnosti, jakým způsobem to ovlivní samotný výzkum a získaná data. Já jsem pro můj výzkum zvolila koncept Evans pracující s pozicí „znalé cizinky“, jak jej popisuje Reinharz. Tato pozice se nachází někde mezi oběma zmíněnými kategoriemi. Předností tohoto zaměření je udržení si znalostí odborného studia a i částečně vlastní pozice, na druhé straně s sebou přináší i snahy o vyvarování se zaměňování vlastní pozice a hodnot za pozici zkoumaných (Reinharz 1992: 26-27). Postoj úplné cizinky jsem nezaujala z toho důvodu, že by participantky a participanté dle mého názoru takovou pozici vnímali spíše negativně a nebyli by ke mně dostatečně otevření, jako osoba zevnitř jsem se také nemohla prezentovat především kvůli vlastní odlišné sexuální orientaci. Zcela klíčovým však pro mě bylo založení vzájemného vztahu na důvěře, který se mi myslím podařil a vedl k zajímavým informacím.

V páru jsem prováděla dyadické rozhovory, což jsou rozhovory, kdy se provádí rozhovor na stejné téma s každým z partnerů, avšak odděleně, aniž by u toho byl druhý partner přítomen. Tyto rozhovory umožňují každému z partnerů sdělit informace ze své vlastní perspektivy a otevřeně, než by tomu možná bylo s druhým partnerem přítomným a oslabují tím určitý mocenský tlak, který by se díky jeho přítomnosti mohl objevit (Eisikovits, Koren 2010: 1644). Pro dyadické rozhovory jsem se rozhodla především proto, že informace, které výzkumník slyší odděleně, jen výjimečně bývají vyjadřovány, pokud jsou partneři spolu. Avšak zde je nutné podotknout, že v oddělených rozhovorech je výzkum naopak ochuzen o společnou interakci (Reinharz 1992: 41). Dyadické rozhovory obohacují výzkum daného fenoménu o další perspektivu, protože jejich forma umožňuje složit obě individuální perspektivy v jednu detailnější. Jako výraznou výhodu vnímám posílení triangulace dat skrze porovnávání a kontrastování rozhovorů jednotlivých osob z páru, která zvyšuje jejich důvěryhodnost a obohacuje je. Tento typ rozhovorů s sebou však přináší

i významný etický problém, protože utajit obsah rozhovoru nebo anonymizovat jednoho před druhým partnerem je téměř nemožné, avšak v mém výzkumu to ani nebylo ze strany partnerů žádané a tudíž ani nutné (Eisikovits, Koren 2010: 1644).

Rozhovory jsem provedla dohromady s pěti páry, třemi lesbickými a dvěma gay páry. Výzkumný vzorek se na první pohled může zdát velmi malý, avšak dle mého názoru je jeho velikost pro účely diplomové práce přiměřená. Malé výzkumné vzorky jsou sice stále komplikovaně přijímány vědeckou komunitou, protože existuje představa, že jen velké vzorky mohou zaručovat dostatečnou validitu. Tato kritika je jistě relevantní, avšak rozhovory s malými vzorky mají přednosti, které takovýto „nedostatek“ vyvažují. Hlavním cílem takovýchto rozhovorů je však získat data, která poskytnou individuální vhled do lidských životů a zkušeností. Crouch a McKenzie zastávají názor, že rozhovory primárně slouží k prozkoumání určité zkušenosti či části lidských životů, z nichž jsou později extrahována specifická témata, která jsou v nich společná. Nejde tedy o množství podobností v různých vyprávěních, jako spíše o jejich detail, hloubku a kvalitu. Badatelky a badatelé zpravidla užívají rozhovory ke zjištění, jak věci fungují, než o to, kolik jich je, protože se orientují spíše na detailní analýzu spíše než na množství popisů. Pro dosažení kvalitního hloubkového vhledu do zkoumané problematiky je totiž i dle mého názoru více podstatný intenzivní výzkum spíše než extenzivní (Crouch, McKenzie 2006: 487-488). Rozhovory s malými vzorky tak spíše přinášejí nová témata, což je relevantní i pro mou práci, protože tématu domácích prací ve stejnopohlavních párech, jak již vyplývá z teoretické části, se v českém kontextu zatím ještě nikdo explicitně nevěnoval. Můj výzkum je proto v této oblasti prvním, jehož ambicí je poskytnout vhled do dané problematiky a nastínit základní témata, jež se zde objevují.

Volba prostředí, v němž se budou rozhovory odehrávat, byla ponechána především v rukách respondentek a respondentů, a to z několika důvodů. Za prvé jsem chtěla, aby jim prostředí bylo příjemné a cítili se v něm dobře proto, aby měli ideální prostředí pro rozhovor a snáze se mi tak otevřeli. Za druhé jsem měla neustále na paměti mocenskou nerovnováhu mezi mnou a jimi, kterou jsem tímto chtěla oslabit a dát jim možnost, aby měli nad samotným výzkumem větší kontrolu. Nejčastěji se rozhovory odehrávaly v jejich domovech, v několika případech pak v klidných čajovnách či kavárnách. Klid veřejných míst byl jedinou podmínkou pro místo konání rozhovoru z mé strany především pro kvalitu nahrávaného rozhovoru. Rozhovory, které trvaly mezi jednou až dvěma hodinami, jsem nahrávala na elektronický diktafon, tyto záznamy se mi po té staly hlavním zdrojem pro přepis a analýzu, spolu s mými terénními poznámkami.

4.2.4. Participantky a participantí výzkumu

Participantky a participanty do mého výzkumu jsem získávala především prostřednictvím inzerátů a oznámení na komunitních webech a sociálních sítích, kde jsem stručně popsala téma své diplomové práce, charakter získávání dat, požadavky na charakteristiky participantek a participantů, zdůraznila jsem zachování anonymity a zanechala zde e-mailovou adresu na sebe tak, aby mne eventuální zájemkyně a zájemci mohli soukromě kontaktovat. Dalším zdrojem k jejich získání mi byli blízcí lidé a známí v mém okolí, jež jsem kontaktovala s žádostí o informování svých známých, kteří by svými charakteristikami zapadali do mého výzkumu a chtěli se na něm podílet. Jelikož se však všechny tyto kanály ukázaly být nedostatečné i přes několikeré zveřejňování žádostí na komunitních webech, sociálních sítích a kontaktování mého okolí, snažila jsem se v získání participantek a participantů zapojit ještě metodu sněhové koule (snowball sampling), která je zvláště vhodná pro zajišťování nových participantek a participantů se stejnými nebo podobnými charakteristikami. Tato metoda se však ukázala být naprosto neúčinná a nevedla k získání dalších párů do výzkumu, přestože mohu tvrdit, že se participantky a participantí velmi snažili mi v získání dalších párů pomoci.

Obtížné získávání párů do výzkumu příkládám především velkému důrazu na ochranu soukromí, které zřejmě pro mnoho párů převážilo nad možným zájmem o zapojení se do výzkumu, a dalším etickým problémům, jež se mohou pojít s příslušnicemi a příslušníky společenských minorit a budu je diskutovat v další kapitole. Jako významný problém pak vnímám fakt, že jde o výzkum párů, tedy dvou lidí, a pravděpodobnost toho, že se dva lidé najednou zapojí do výzkumu, je dle mého názoru mnohem menší, než kdyby šlo jen o jednoho člověka. Obtížnější získávání gay párů oproti lesbickým také příkládám neochotě mužů hovořit o takové feminizované a společensky nízko hodnocené činnosti, jakou je domácí práce.

Počet párů, které se nakonec rozhodly na výzkumu participovat a jejich charakteristiky také splňovaly ty předem stanovené, se nakonec ustálil na třech lesbických a dvou gay párech. Jako žádoucí charakteristiky jsem stanovila především tyto: a) participantky a participantí se momentálně nachází ve stejnopohlavním vztahu, b) se svou partnerkou či partnerem žijí v jedné domácnosti a za c) ve vztahu a společné domácnosti žijí již určitou dobu, jíž jsem stanovila na dva a více let proto, že s touto minimální délkou ve svých výzkumech pracuje například Carrington. Délka dvou let byla stanovena i z toho důvodu, že, jak tvrdí Carrington, po dvou letech by již měl pominout prvotní romantický vztah, jenž se různými způsoby může

promítat do rozdělení domácích prací, a praktikování domácích prací by již mělo mít stabilní vzorce (Carrington 2002: 22). Mezi dalšími zjišťovanými charakteristikami byl věk participantek a participantů a jejich příjem (obě dvě charakteristiky jsou považovány za rozhodující pro teorii relativních zdrojů), dále jsem zjišťovala předešlé partnerské zkušenosti s rozdělením domácích prací a charakter bydlení, který do velké míry ovlivňuje množství a možné rozdělení domácích prací. Dá se říci, že všichni participující by se podle charakteru bydlení a jeho vybavení dali zařadit do střední třídy, všichni jsou bílé rasy a většina má nebo je v průběhu vysokoškolského vzdělání. Základní charakteristiky participujících párů naleznete v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky párů

	Délka soužití	Věk	Příjem	Soužití v domácnosti	Typ bydlení
Petra	11 let	39 let	11 000 Kč	1.	Byt v nájmu
Nikola		32 let	40 000 Kč	1.	
Dana	3,5 let	22 let	14 000 Kč	1.	Byt v nájmu
Lenka		25 let	Nic (studentka)	1.	
Simona	2,5 roku	22 let	Kolísá (brigády)	1.	Byt v nájmu
Nad'á		21 let	Kolísá (brigády)	1.	
Petr	4,5 roku	25 let	20 000 Kč	1.	Byt v domě prarodičů
Milan		24 let	12 000 Kč	1.	
David	4,5 roku	26 let	16 000 Kč	1.	Byt v nájmu
Braňo		26 let	13 000 Kč	2.	

4.2.5. Etická dimenze

Etická dimenze výzkumu se vlastně promítá do všech jednotlivých fází výzkumu jako takového, protože je nutné zvažovat etické dopady jednotlivých výzkumných kroků či rozhodnutí. Cílem eticky reflexivního přístupu ve feministických typech výzkumů je především reflexe mocenské nerovnováhy v celém výzkumném procesu a snaha o co největší vyvážení této nerovnováhy. Vedle různých etických dilemat, která jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách (jako například mocensky zatížená dichotomie v metodologii tradiční vědy, zamyšlení nad mocenskou rovnováhou zkoumajících a zkoumaných a další), se

chci explicitně věnovat ještě jedné konkrétnější oblasti týkající se mého výzkumu, informovanému souhlasu, zajištění anonymity participantek a participantů a vlastní sebe prezentaci.

Podstatnou částí etiky výzkumu je problematika informovaného souhlasu a zvážení, s čím budeme chtít po zkoumaných, aby souhlasili, a jaké množství informací o výzkumu jim jako výzkumnice a výzkumníci poskytneme. Obvykle totiž badatelky a badatelé nechtějí zkoumané příliš dopodrobna informovat, protože to může ovlivnit poskytnutá data a i to, jak bude výzkumnice či výzkumník prezentovat sám sebe, různé úrovně vlastní identity a lokace zkoumaným, totiž do velké míry ovlivňuje jejich reakci na ně a tím i informace, které budou ochotni poskytnout (Denzin, Lincoln 2003: 88-89, Ramazonglu, Holland 2004: 157).

Já jsem již od počátku výzkumu přemýšlela nad tím, jak a o čem všem budu své participantky a participanty informovat a jak to může ovlivnit můj výzkum. Vzhledem ke stále převládající averzi vůči feminismu a genderovým studiím v českém kontextu jsem se rozhodla prvoplánově se nezmiňovat o oboru, který studuji a v rámci něhož píši diplomovou práci. Svůj zájem o toto téma jsem prezentovala jako motivovaný chybějícím rozměrem ve vědeckém zájmu o soukromý život lesbických žen a gay mužů v českém kontextu, jenž se stále soustřeďuje především na problematiku rodičovství. Rozhodně jsem se však tématu mého studijního oboru jinak nevyhýbala, a pokud se participantky či participanté zeptali, přímo jsem jim odpověděla. V případě „prozrazení“ jsem se setkala s různými reakcemi, žádná však nebyla veskrze negativní a dle mého názoru to nijak významně neovlivnilo přístup ke mně či samotný obsah rozhovoru. Stejně tak jsem se snažila prezentovat samu sebe otevřeně a na všechny otázky ohledně mne samé také tak odpovídat, i kdyby to mělo nějakým způsobem ovlivňovat získané informace od nich. Otevřenost vůči participantkám a participantům jsem totiž vnímala jako spravedlivou vzhledem k jejich otevřenosti ke mně.

Má vlastní sebe prezentace spolu s informacemi a náležitostmi mého výzkumu, stejně jako praktikami zajištění anonymity a důležitými kontakty byla participantkám a participantům předložena ve formě písemného informovaného souhlasu k podpisu (Příloha č. 1). Samozřejmostí byla i možnost zeptat se na nějaké další otázky, které mohli mít nebo případně na určité nejasnosti.

Ve výzkumu stavím na výpovědích a informacích od lidí, kteří se s námi o ně dělí, je nedílnou součástí etických dilemat spojených s výzkumem zajištění práva těchto lidí na soukromí a jejich nepoškození v jakémkoliv směru (Denzin a Lincoln 2003: 88-89). Proto jsem zajištění anonymity informantek a informantů věnovala podstatné úsilí a snažila se jí co nejlépe ošetřit. Kontakt mezi námi probíhal skrze soukromé e-maily, popřípadě telefony

a žádná třetí osoba neměla možnost získat jejich údaje. Stejně tak jakékoliv informace o nich a následný přepis rozhovorů byl anonymizován a všechny informace, umožňující identifikaci participantek a participantů, byly pozměněny.

Etická dimenze a důvěra ve výzkumech s příslušnicemi a příslušníky minoritních skupin, které jsou navíc ve společnosti stigmatizované, je mnohdy obtížnější či problematičtější než v jiných případech a vztah zkoumajících se zkoumanými musí být založen na větší důvěře. Velmi často v takovýchto případech dochází ke studiu lesbických žen a gay mužů jako určitých oddělených exkluzivních skupin místo toho, aby informace o nich a od nich pomáhaly rozšiřovat a strukturovat vědění o sociálním světě jako celku. Aby tento dojem nevznikl, snažila jsem se jim svůj výzkum prezentovat jako chybějící dimenzi ve vědeckém zájmu o kontext domácích prací, stejně jako chybějící dimenzi o soukromé životy lesbických žen a gay mužů jako součásti společnosti v České republice. Lesbické ženy a gay muži jsou také často díky nedávné historii pojmání homosexuality jako nemoci podezřívaví k jakémukoliv výzkumu z toho důvodu, že je může určitým způsobem popisovat jako deviantní nebo „nemocné“. To však nebylo téma, které by se v jejich postoji ke mně a mému výzkumu explicitně objevovalo, i když to může být jeden z důvodů, proč poměrně podstatný počet párů nakonec participaci na výzkumu odmítl. Pro lesbické ženy a gay muže je také často obtížné rozebírat citlivá témata týkající se jejich soukromí, protože si uvědomují, že jejich individuální výpovědi mohou v důsledku působit jako reprezentace celé skupiny a neúčelově tak například potvrzovat některé (negativní) stereotypy spojované s jejich minoritou (Bettinger 2010: 43, 46-48). V případě unikátnosti mého výzkumu v České republice se toto téma ukazuje být poměrně relevantní a potřeba důvěry mnohem závažnější. Proto jsem se jim maximálně snažila vysvětlit mou snahu o vyvarování se pojmání jejich výpovědí jako reprezentace celé skupiny a upozornit na mé pojmání jejich výpovědí jako jedněch z mnoha různorodých realit.

4.3. Analýza

Klíčovým krokem ve výzkumu je analýza a interpretace dat. Analýza spolu s interpretací získaných dat však skýtá určitá etická dilemata, protože data zpravidla nehovoří sama za sebe. O tom, která data mají jaký význam a s jakými jinými daty či významy mohou souviset, však obvykle rozhodují výzkumnice či výzkumníci. Proto je důležité si uvědomit, že interpretace je do veliké míry subjektivním procesem a jiné výzkumnice či výzkumníci by nejspíše navrhli poměrně odlišné interpretace stejně jako možná i samotné participantky a participantů výzkumu. Je třeba si uvědomit, že interpretace je do velké míry mocensky

zatížená, protože je to zpravidla sám zkoumající, kdo rozhoduje o relevantních významech (Ramazonglu, Holland 2004: 160).

Ramazonglu upozorňuje, že vlastní interpretace získaných dat je ovlivněna třemi hlavními faktory, které musí výzkumnice či výzkumník v průběhu celé práce na výzkumu mít na paměti a pracovat na minimalizování dopadů těchto charakteristik na samotný výzkum. V první řadě jde o obecný přístup k výzkumu, jenž se týká zvolené teorie, ontologie a epistemologie, dále je to vlastní lokace výzkumnic a výzkumníků v procesu produkování dat a nakonec pak interpretaci ovlivňuje samotný proces interpretace a etika výzkumu. I přestože výzkumnice a výzkumníci mohou usilovat o to, aby přenechali velkou část interpretace na datech samotných a umožnili jim tak mluvit sama za sebe, je interpretace považována za kreativní proces, v němž musí výzkumnice a výzkumníci uvažovat nad výběrem a organizací dat a jejich vnímání jimi samotnými. Interpretace je náročným procesem, v němž je třeba rozhodnout, která data jsou podstatná a co znamenají, zda je mezi nimi nějaká spojitost, co z nich vyplývá, a to je obvykle ovlivněno osobou, jež interpretaci provádí (Ramazonglu, Holland 2004: 159-160).

Feministický výzkum usiluje o zapojení reflexivity do celého procesu výzkumu a tedy i do procesu interpretace, o což jsem se ve své práci snažila i já. Reflexivita v této fázi výzkumu znamená mimo jiné i uvědomování si toho, že proces interpretace je mocensky zatížený tím, že jako výzkumnice a výzkumníci v podstatě odejdeme s daty z terénu a začneme s nimi sami pracovat. Jsou to především naše rozhodnutí o datech, které pak vedou k určitým závěrům, a odpovědnost za tyto závěry pak leží v našich rukách. Jelikož však neexistuje univerzální postup, jakým reflexivitu zapojit, každá nebo každý sám si musí určit, jakým způsobem bude o zapojení reflexivity do vlastního procesu interpretace usilovat (Ramazonglu, Holland 2004: 159-160). Já jsem se snažila reflexivitu do analýzy a interpretace zapojit dvojím způsobem, za prvé jsem se k analýze dat několikrát znovu pokoušela vrátet takzvaně „s čistou hlavou“ a tedy jakoby poprvé a nezaujatě, abych v prepisech identifikovala klíčová témata a následně i vztahy mezi nimi, neméně významně mi v tomto procesu pomohl i samotný obsah rozhovorů a různá vysvětlení, které se v rozhovorech ze strany participantek a participantů objevovaly. Mohu tak tvrdit, že oba tyto vlivy určitými způsoby obohatily analýzu o nové myšlenky a rozměry.

V rámci analýzy jsem pracovala s prepisy rozhovorů. Rozhovory zaznamenané na diktafon jsem převedla do písemné podoby pomocí doslovné transkripce, která spočívá v doslovném prepisu mluveného slova včetně nespisovnosti a gramatických chyb. Předností tohoto typu transkripce je především autenticita projevu. Doslovná transkripce je považována

za velmi náročný způsob přepisu, avšak pro podrobnou analýzu je nutná (Hendl 2005: 208). Pro větší přehlednost přepsaného rozhovoru je moje promluva v přepisu uvedena klasickým stylem písma, výpovědi participantek a participantů pak kurzívou. V zájmu zajištění anonymity jsou participantky a participanté v přepisu označováni pseudonymy, ženskými a mužskými křestními jmény, a veškerá další jména či informace, které by mohly vést k identifikaci participantek a participantů, jsou v textu změněna.

V rámci kódování přepisů rozhovorů jsem se rozhodla využít dva typy kódování popsané Straussem a Corbinovou, konkrétně jde o otevřené a axiální kódování. Jak říká Hendl, „kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci“ (Hendl 2005: 246). Kódování jako takové pomáhá identifikovat, propojovat a organizovat klíčová témata ze sebraných dat směrem k vytvoření kategorií. Kódování je pro výzkumnice a výzkumníky klíčové v tom směru, že usnadňuje identifikovat a propojovat relevantní data a otevírá jim tak prostor pro vlastní interpretaci a závěry. Je považováno za součást analýzy a v podstatě spočívá v organizaci analyzovaného přepisu rozhovorů do určitých skupin prostřednictvím vytvoření obecnějších kategorií z těchto poměrně obsáhlých dat, jde tedy vlastně o propojování jednotlivých částí textu do určitých kategorií skrze určité společné téma, myšlenku. Kódování tím získaná data transformuje a pomáhá nalézat komplexnější vztahy mezi nimi, které by často na první pohled nebyly patrné (Hendl 2005: 246-247).

Otevřené kódování probíhá především v začátku práce se samotnými daty, kdy jsou při procházení dat identifikována hlavní témata a k nim pak připojeny obecnější označení, tedy kódy. Zpravidla jde o témata, která souvisí s výzkumnými otázkami, odbornou literaturou na dané téma nebo novými tématy, vymezenými samotnými participantkami či participanty. Při prvotním probírání se přepsanými rozhovory jsem i já identifikovala určitá hlavní témata relevantní pro můj výzkum, mezi jinými například *postoje participantek a participantů k rozdělení domácích prací v heterosexuálních párech* nebo *rozdělení domácích prací mezi jejich rodiči*. V datech se prostřednictvím otevřeného kódování nacházejí témata, která v dalších krocích analýzy organizují, konkretizují a propojují. Toto propojení jednotlivých kategorií, jež spočívá v hledání a určování charakteru vzájemných vztahů mezi nimi, se nazývá axiální kódování. Axiální kódování jsem uplatnila až po několikerém přečtení všech rozhovorů, když jsem objevila dostatek hlavních témat, s nimiž by se dalo dále pracovat a například již zmíněné rozdělení domácích prací mezi rodiči participantek a participantů jsem jako ovlivňující propojila s jejich egalitárními postoji. Jelikož se proces kódování odvíjí od osobnosti a zkušeností člověka, jenž jej praktikuje, je tento proces velmi různorodý a může

se do velké míry lišit mezi jednotlivými výzkumníci a výzkumníky (Hendl 2005: 247-248, Strauss, Corbinová 1999: 43, 71).

Strauss a Corbinová zdůrazňují, že kategorizace kódování do jednotlivých typů, tedy otevřeného a axiálního mezi nimi jen vytvářejí umělé hranice, protože kódování jako takové je považováno za velmi kontinuální proces, v němž lze mezi jednotlivými typy kódování přecházet a opětovně se k nim vracet. I já jsem se opětovně vracela od axiálního kódování zpět k otevřenému, protože bylo třeba v rámci hlavních témat objevovat a specifikovat další subtémata, která se v jichž nalezených a označených poměrně širokých tématech skrývala. Pravidlem však bývá začít u otevřeného kódování a skončit u kódování axiálního, tento proces však opravdu není lineární, ale mnohvrstevnatý a mnohosměrný (Strauss, Corbinová 1999: 40).

Při kódování lze využít moderních technologií a softwaru nebo lze postupovat bez jejich pomoci. Já jsem zvolila druhou variantu, přestože jsem absolvovala kurz zaměřený na používání takového softwaru (konkrétně Atlas.ti), protože subjektivně vnímám tento způsob jako osobnější a práce s hmatatelnými daty je mi bližší, přestože jde spíše o náročnější postup než v případě práce s počítačem. K analýze mi tak sloužily především vytištěné rozhovory, kartičky obsahující hesla, která shrnovala hlavní témata v rozhovorech, a nástěnka jako podklad, na němž jsem témata seskupovala a propojovala.

V následujících podkapitolách představím informace a výsledky z mé analýzy získaných rozhovorů. Ráda bych zde zdůraznila, že, jak už jsem psala výše, rozhovory s malými vzorky bývají zpravidla využívány k zachycení klíčových témat nově zkoumaného problému. Proto i já jsem v analýze chtěla shrnout především hlavní témata, která se ve výpovědích participantek a participantů objevují, spíše než abych se snažila sumarizovat či nějak zobecňovat jejich výpovědi. První podkapitola se věnuje uvedení do tématu genderové ideologie a konceptualizaci domácích prací participantkami a participanty, druhá podkapitola se pak zaměřuje na samotnou genderovou ideologii participantek a participantů včetně určitých genderových stereotypů, které se v jejich postojích k domácím pracím objevují. Třetí podkapitola propojuje genderovou ideologii participantek a participantů s faktory, které do jejího ovlivnění mohly zasahovat, čtvrtá podkapitola se zabývá postoji participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech spolu s podobnostmi či rozdílnostmi v případě heterosexuálních párů. Pátá podkapitola přibližuje kritéria, která do rozdělení domácích prací v rámci stejnopohlavních párů v mém výzkumu zasahují, šestá podkapitola se věnuje jedinému případu, který se všem ostatním v mém

výzkumu vymykal. Sedmá podkapitola pak analyzuje samotné rozdělení domácích prací mezi participantkami a participanty.

4.3.1. Genderová ideologie a konceptualizace domácích prací

Genderová ideologie nebo také postoje týkající se genderových rolí, postoje spojené s vnímáním genderu či genderový egalitarismus, pojmenování tohoto postoje se zpravidla liší na základě pojetí a vnímání autorek či autorů a preferencí časopisů, v nichž jsou odborné články na toto téma vydávány. Tyto termíny však shodně reprezentují individuální úroveň pro podporu či odmítnutí oddělení placené práce a odpovědnosti za rodinu a domácnost, která je založena na dojmu oddělených sfér. Genderová ideologie se týká toho, do jaké míry jedinci podporují tradiční specializovaný model rodiny, toho, jak se osoba identifikuje s mateřskými, otcovskými a rodinnými rolemi, které jsou spojované s tradičním genderovým rozdělením rodinného života. (Davis, Greenstein 2009: 88-89, Greenstein 1996: 586).

Genderovou ideologii považují za samozřejmě důležitou i v kontextu stejnopohlavních párů, neboť genderové ideologie zastávají, a jsou jim vystaveni všichni lidé bez ohledu na svou sexuální orientaci a pohlaví. Tyto ideologické názory nám říkají více o tom, jak participantky a participanti obecně vnímají domácí práce a jak se staví k jejich tradičnímu rozdělení na základě genderu, což se různými způsoby může promítat i do představ a samotné reality rozdělení domácích prací s jejich partnerkami či partnery. Proto jsem se v rozhovorech soustředila na zachycení genderové ideologie participantek a participantů. Ještě než se však přesunu k analýze jejich genderové ideologie, soustředím se na samotné pojmání domácích prací participantkami a participanty, jelikož toto pojmání vnímám jako podstatné v dalším přemýšlení o domácích pracích, především v kontextu genderové ideologie.

Domácí práce jsou ve výpovědích participantek a participantů konstruovány jako souhrn aktivit, které se týkají především udržování chodu domácnosti a zajištění potřeb jejích členů tak, aby domácnost jako taková byla čistá a uklizená, stejně jako její členové měli zajištěné jídlo, oblečení a další standardy.

Nikola: Pro mě jsou to všechny věci, který se točej vokolo tý rodiny, aby to fungovalo. Takže aby byla čistá, aby byla najedená, aby byla spokojená. Takže od mytí nádobí po auto, prostě všechno, co se týká tý rodiny. Domácí práce, jo, jmenovat to asi by bylo na dlouho.

Petr: No, tak samozřejmě práce spojené s chodem domácnosti, jako vaření, uklízení. Uklízení konkrétně to může být od vysávání, praní, věšení prádla, žehlení, až po

umývání oken. Potom, co by to ještě, taky nakupování do jistý míry si myslím, že je domácí práce... Pak si myslím, že určitě vynášení košů, takový to přestýlání postele, umejvání podlah, to sou všechno domácí práce. Pro nás. Tak třeba nás něco ještě časem napadne samozřejmě.

Vzhledem k tomu, že všichni participující bydlí v bytech převážně v nájmu, soustředila jsem se na aktivity spojené s tímto typem bydlení a byly vynechány například takové činnosti jako péče o zahradu a podobně, které by se k domácím pracím také daly zahrnout. Zatímco většina domácí práce vnímá tedy jako veškeré práce související s domácností, je zajímavé, že pro některé je za významný faktor považována představa domácích prací jako činností, které se odehrávají výhradně v domácnosti. Takové pojetí však z obvyklého penza domácích prací vyřazuje například nakupování, které však často bývá do domácích prací započítáváno. Tento pohled názorně ilustruje například výpověď Davida.

David: Jako v podstatě jsou to skoro veškeré práce, které člověk provádí doma a které nespádají do té kategorie prostě nějakých koníčků nebo prostě zábavy nebo tak, no, asi... Nevím, tak přijde mi to [nakupování] takový, jednak se to neodehrává doma, jednak je to, pro mě to není nic tak jako hrozného nebo jako, že to není až taková práce, prostě tady dojdu přes ulici do obchodu a nazdar.

Domácí práce jsou v pojetí participujících konstruovány jako aktivity, jež jsou vnímány jako nutné, stále se opakující a převážně nezábavné aktivity, do nichž se nejčastěji musí nutit, než že by je dělali dobrovolně. Určité potěšení z domácích prací pramení pouze z některých aktivit, k nimž mají participantky či participanti sami pozitivní vztah, toto potěšení bývá často spojeno především s představou či samotným výsledkem čisté a útulné domácnosti, která přispívá k pohodě členů domácnosti, a souvisí mimo jiné s jejich momentálním rozpoložením. Takovéto vnímání domácích prací výstižně shrnují výpovědi Petry a Simony.

Petra: Záleží na tom, v jakém je člověk rozpoložení... Určitě jsou věci, který vás z času na čas bavěj, z času na čas lezou strašně na nervy. Obecně já asi domácí práce považuju za důležité, protože nemůžu žít prostě v chaosu moc... Spíš bych se klaněla k tomu, že mě to moc nebaví. Já bych si radši někam zalezla a četla. Člověk si na to prostě musí zvyknout, protože bez toho to nejde.

Simona: Domácí práce jsou povinnost, kterou nikdo nechce dělat... To je, domácí práce není nic, co by většinu lidí bavilo nebo co by dělali s láskou a radostí. Ale je to

něco, co je důležitý přesně tady z těch důvodů, aby se prostě žilo v hezkým, útulným domově.

I přes tuto převážně negativně vnímanou povahu domácích prací, již zaznamenal i Carrington ve svých výzkumech, je však všichni vnímají jako hodnotné nebo určitým způsobem záslužné činnosti, kterým člověk musí věnovat určitý čas jako jiným aktivitám a jsou vykonávány s cílem zpříjemňovat život členů domácnosti (Carrington 2002: 70).

V průběhu rozhovorů jsme se s participantkami a participanty věnovali různým aktivitám odehrávajícím se v domácnosti a také tomu, zda tyto aktivity považují za domácí práce či ne. V souhrnu pak všichni vnímají jako domácí práce především tyto aktivity: *péči o jídlo* (příprava potravin, vaření,...), *péči o prádlo* (praní, věšení a skládání prádla, žehlení, úklid prádla,...), *péči o úklid domácnosti* (vytírání, vysávání, umývání oken, utírání prachu, mytí nádobí, popřípadě starání se o myčku, mytí koupelen a záchodů,...) a *domácí údržbu* (běžné opravy,...). Je však důležité upozornit, že všechny tyto domácí práce jsou v odborné literatuře konstruovány jako „ženské“ typy domácích prací, protože v heterosexuálních vztazích je obvykle vykonávají ženy ale nejen kvůli tomu, že je reálně vykonávají ženy. Je to samozřejmě propojené, ženy je obvykle vykonávají proto, že tyto práce jsou tradičně vysvětlované jako odrážející ženskou přirozenost a tudíž jsou konstruované a vnímané jako přirozeně příslušící ženám a i díky tomu jsou velmi nízko hodnocené. Jedinou výjimku z tohoto výčtu tvoří domácí údržba, která je považována za „mužskou“ domácí práci (Blair, Lichter 1991: 93).

Výše uvedené aktivity se v základu shodují s Carringtonovým členěním domácích prací, objevuje se zde však několik výjimek. Jde především již o výše zmíněné nakupování, které pouze některé participantky a participanti vnímají jako domácí práce. Tento typ činnosti by spadl do Carringtonovy typologie mezi *cesty spojené s udržováním domácnosti*, jež domácí práce pozicionalizuje i mimo samotný prostor domácnosti jako takové. Další výjimku pak tvoří odmítnutí pojmání péče o domácí mazlíčky a květiny některými participantkami a participanty jako aktivity domácích prací, jež by však spadaly v rámci Carringtonovy typologie domácích prací do *péče o domácí mazlíčky a květiny* (Carrington 2002: 71-77). Přestože si uvědomují, že samotné úkony této péče spadají do aktivit, jež by se daly pojímat jako domácí práce, dobrovolnost pořízení domácích mazlíčků či květin a pozitivní vztah k nim však je pro ně samotné do určité míry vyřazuje z domácích prací. Takto chov rybiček a květiny komentuje Milan.

Milan: *Tak si myslím, že to je hobby. Nebo tak je to domácí práce, ale ne, která by se měla, nebo aspoň u nás ne, která by se měla jako dělit. Stejně jako kytky.*

Je zde důležité také neopomenout péči o děti a její vztah k domácím pracím v představách participantek a participantů. Přestože většina z nich vnímá určité aktivity v péči o děti jako součást domácích prací, jako takovou ji však mezi domácí práce často nezahrnují. V tomto bodě by bylo velmi zajímavé kontrastovat toto vyjmutí péče o děti participantkami a participanty z činností domácích prací jako takových s pohledy heterosexuálních žen a mužů. Avšak jak Blair a Lichter zdůrazňují, zatímco teorie pohlížející na domácí práce v heterosexuálních vztazích jsou poměrně rozpracované, o modelech rozdělení jednotlivých domácích prací, stejně jako o pojmání domácích prací včetně konkrétních úkonů, které jsou za domácí práce považovány, v heterosexuálních kontextech téměř nic nevíme (Blair, Lichter 1991: 93). Pohled participantek a participantů však v zásadě koresponduje s velkou většinou výzkumů, které péči o děti z domácích prací vyjímají jako samostatnou kategorii (například DeMaris, Longmore 1996, Erickson 2005, Greenstein 1996). Jako významný činitel, který péči o děti odlišuje od domácích prací, jim slouží především určitý vnitřní pocit neztotožnění se s pojmáním péče o děti jako povinnosti a také větší důležitost těchto aktivit než důležitost domácích prací.

Simona: *Protože dítě nejsou [domácí] práce. Nebo dítě nemaj bejt nic, co se musí vnímat jako nějaká, jako daná povinnost.*

Petr: *Ano, já si myslím, že [péče o děti] není jenom domácí práce, to je práce. To je, a já jí kladu ještě nad úroveň lidský práce, protože za peníze si dítě nekoupim, protože to je příklad toho, že gayové maj peníze, ale nemaj děti, že jo. Takže to je zodpovědná práce, kterou každý dělat nemůže a vyžaduje podle mě víc energie než klasická práce. Takže je to práce velice důležitá a měla by být respektována.*

Do svých obecných představ o domácích pracích však participantky a participantů opomíjejí zahrnout určité aktivity, jako například monitorování dostatku zásob jídla, čistého prádla, plánování úklidu či znalosti o preferencích v jídle, které zůstávají na první pohled neviditelné, avšak například Carrington je vnímá jako podstatnou součást zvládání domácích prací. Tyto aktivity však můžeme vnímat jako domácí práci, protože se významnou měrou podílejí na viditelných aktivitách domácích prací a stejně jako ony také spotřebovávají čas a energii těch, kteří je vykonávají (Carrington 2002: 73-74).

4.3.2. Genderová ideologie lesbických participantek a gay participantů

Konceptualizace domácích prací spojená s jejich hodnotícími stanovisky se vztahuje i k genderové ideologii, proto se nyní soustředím na genderovou ideologii participantek a participantů. Osoba může zastávat *tradicionalistickou genderovou ideologii*, tedy podporující tradiční rozdělení rolí v rodině, nebo *egalitární*, kdy ze strany jedince není tradiční genderové rozdělení podporováno, ale jako hlavní kritérium pro fungování jej nahrazuje rovnost či spravedlivost tohoto rozdělení. Bývá pravidlem, že čím více budou participantky a participanté vyznávat netradiční, egalitární genderovou ideologii, tím více budou vnímat tradiční roli žen, která je předurčuje k vykonávání domácích prací v domácnosti, jako nespravedlivou (Davis, Greenstein 2009: 91, DeMaris, Longmore 1996: 1045).

Obecně lze říci, že genderová ideologie participantek a participantů v mé práci by se dala považovat za egalitární a tedy nepodporující či dokonce odmítající tradiční rozdělení veřejné a soukromé sféry mezi muže a ženy, což přiblížím a doložím jejich výpověďmi dále. Egalitární genderová ideologie participantek a participantů v mém výzkumu se však týká především rovnocenného zastoupení žen a mužů v domácích pracích, ne nutně však nabourávajícího genderové stereotypy v samotném rozdělení. Moje zjištění koresponduje se závěry Moore, která zjistila, že lesbické ženy v jejím výzkumu zastávaly také především egalitární genderovou ideologii, nebo se závěry Kentlyn, která egalitární genderovou ideologii objevila jak u lesbických žen, tak i u gay mužů. (Kentlyn 2007, Moore 2008). Egalitární genderová ideologie se však neobjevuje pouze u lesbických žen a gay mužů, týká se také heterosexuálních žen a mužů, avšak neexistuje studie, která by porovnávala míru výskytu egalitární genderové ideologie u heterosexuálů, výzkumy se obvykle pouze zabývají vlivy genderové ideologie na rozdělení domácích prací a naznačují, že heterosexuální ženy mívají častěji egalitární genderovou ideologii než heterosexuální muži (Davis, Greenstein 2009, Erickson 2005). Jako vysvětlení většího zastoupení egalitární genderové ideologie u lesbických žen a gay mužů se nabízí vysvětlení, že jako diskriminovaní jedinci si daleko více uvědomují heteronormativní řád, jeho vlivy a nespravedlnosti, což nutně heterosexuální lidé, jak muži, tak ženy, kteří z tohoto heteronormativního řádu ve smyslu své sexuální orientace profitují, nemusí řešit (a tudíž to často ani nevnímají a nereflktují). Faktory, které mohly ovlivnit genderovou ideologii participantek a participantů v mém výzkumu směrem k jejich egalitárnímu pojetí, budu rozebírat dále, nejdříve však popíši jejich ideologii.

Náznaky netradiční genderové ideologie se již objevují v samotném vnímání domácích prací, když je lesbické participantky a gay participantů vnímají především jako hodnotnou a záslužnou činnost, o čemž hovoří například David. Tradiční pojetí totiž zpravidla vnímá domácí práce jako podřadné aktivity, které nemají žádnou přílišnou hodnotu, protože neprodukují hmotné statky a nevedou k zisku. Hodnota domácích prací bývá také obvykle snižována skrze jejich zaměňování za vyjádření lásky či přirozenou potřebu žen pečovat o své blízké (Carrington 2002: 69).

David: No tak pokud je jako vopravdu udělaná s tím, že vo tý činnosti někdo přemejšlí při tom, když jí dělá a tím pádem většinou vede, pokud to není úplnej nešika, tak vede k tomu, že je efektivní, že je účinná ta činnost, tak pak je to velmi hodnotná a záslužná činnost.

Domácí práce tedy participantky a participantů vnímají jako aktivity, jež by měly být rovnoměrně rozdělené mezi partnery. Někteří, jako například Petra, dokonce vyjadřují averzi vůči ztotožnění domácích prací s ženskou rolí, což ve své práci zaznamenala i Kentlyn (Kentlyn 2007: 116).

Petra: Myslim si, že [ztotožnění domácích prací s ženskou rolí] je blbost. Jako s tímhle já třeba bytostně nesouhlasim... Prostě ženská patří k plotně, kde to jsme? ...Z mého pohledu je to teda špatně. Protože v tomhle koho chtěj oslnit. Dneska ženská není zvědavá na to, že doma bude dělat první poslední a manžel nebo partner si jenom přijde hodit nohy na stůl a čekat na teplou večeři... No určitě by měli mít [množství domácích prací] jakoby stejný, není to vo tom, aby se ten jeden postaral o ten byt, prostě měli by mít nějaký rovnoměrný rozložení. Ať už je to třeba ve střídání u jedny činnosti, anebo že někdo dělá to a někdo dělá něco jinýho. Ale myslim si, že by se vo to měli rovnoměrně nějak rozdělit.

Velmi zajímavé zde podle mě je to, že ke své argumentaci Petra nepoužila odkaz na ně samotné nebo obecně na lesbický pár, který by ukázal nesmyslnost dělení domácích prací na „ženské“ a „mužské“. Protože v lesbickém páru žádný muž není a všechny domácí práce jsou přesto udělané, což samozřejmě zcela vyvrací mýty ženských a mužských domácích pracích. Ukazuje to totiž, že intuitivně rovnocenné rozdělení cítí správně, chybí jí právě znalost genderové analýzy a tudíž vyjadřovací možnosti či argumentační prostředky, jak to uchopit a vyargumentovat.

Určitá rovnocennost se ve výpovědích participantek a participantů ukazuje být hlavním kritériem, jež by podle nich mělo zasahovat do tohoto rozdělení, není to však kritérium jediné. Spravedlivé rozdělení domácích prací, tedy určitá rovnocennost se však týká toho, kdy oba partneři rovnocenně vykonávají každý úkon domácí práce a jsou stejně odpovědní za její kvalitu. V jejich hodnocení se však rovnocennost týká spíše spravedlivosti rozdělení, kdy každý z partnerů vykonává alespoň přibližně stejný podíl v domácích pracích jako celku.

Mezi další významná kritéria zařazují především osobní preferenci a zkušenost ve vykonávání určitých domácích prací. Na rozdělení by však podle jejich názoru neměla mít vliv výše platu nebo jiná kritéria, snad jen ještě s výjimkou zdravotního omezení a fyziologického omezení, což komentuje například David. Ve svých představách tak participantky a participanté v podstatě odmítají platnost ekonomických teorií, konkrétně pak teorii lidského kapitálu a relativních zdrojů, jež domácí práce zasazují do širšího směnného kontextu.

David: Myslim, že kam to, k čemu to směřuje, že to je na dohodě partnerů, případně členů domácnosti, že to je úplně v pořádku. No, anebo taky možnosti, schopnosti. Když třeba jeden je handicapovanej a nemůže, tak pak je samozřejmý, že to bude jinak, že jo.

Davidův názor je velmi zajímavý, protože je určitým způsobem analogický s častou situací v heterosexuálních párech, kdy vlastně „tradiční“ nereflektované vnímání domácích prací jako „ženských“ a „mužských“ pracuje s konceptem hendikepu ve smyslu, že esenciálně pojímá mužství a ženství jako předurčující jedno či druhé pohlaví ke kompetenci pouze určitých domácích prací a implicitně vlastně používá ten samý argument jako David, „muž nemůže“ (není sice handicapovaný, ale biologicky či jinak není uzpůsoben k „ženským“ domácím pracím, tedy těm, které by přirozeně měla vykonávat žena). Tato jeho odpověď tak zajímavě rozkrývá přemýšlení pod povrchem tradičního vnímání domácích prací.

Participantky a participanté tedy podporují rovnoměrné rozdělení domácích prací ve vztazích mezi ženami a muži, reflektují však také odlišnou realitu tohoto fungování, která je stále založená na udržování nerovného rozdělení a většího zapojení žen v domácnosti. Zatímco někteří nevěnují vysvětlení této situace prostor či pozornost, jiní tuto nerovnost zpravidla správně vysvětlují historickým společenským vývojem, jenž přisoudil domácnost ženám a muže situoval do veřejného prostoru. Toto rozdělení však zasazují do různých historických období, někteří pracují s obdobím pravěku a vysvětlují to prostřednictvím

rozdělení role mužů – lovců a žen – pečovatelek o oheň a děti, někteří toto rozdělení sfér situují do středověku a pozdějšího historického období.

Braňo: ...pokud se prostě budem bavit asi nějak obecněji, jak si myslím, že asi funguje společnost v rámci nějaké té, nevím jako jestli České republiky, protože já jsem jako vlastně původně Slovák, ale v rámci nějakého Československa nebo střední Evropy nebo nevím jak to omezit, ten prostor, tak si myslím, že ta společnost a ta výchova v rámci té společnosti nutí ženy do těch domácích prací z té pozice prostě té matky pečovatelky a takových prostě těchhle věcí a zatímco u toho muže to je prostě ten pán tvorstva o něhož je třeba pečovat.

Dana o genezi rozdělení domácích prací: Těžko říct. Nevím, asi úplně nějak takovým tím, jak ženský byly v jeskyni, udržovaly oheň a chlapi lovili, tak jako, to je jediný, co mě napadá. A tak to pokračovalo až dodnes.

Toto tradiční nerovné rozdělení domácích prací však participantky a participanti vnímají jako stereotyp, přežitek z dob minulých, jenž se stále udržuje prostřednictvím například tradice, socializace, vlivem médií a pomocí dalších mechanismů. Jsou si také vědomi toho, že tyto okolní vlivy stále pracují s tradičním rozdělením domácnosti, s přisuzováním domácích prací ženám a reflektují existenci a také osobní znalost tohoto tradičního pojetí, což můžeme ilustrovat například výpovědí Petra.

Petr: No, pokud bych se zahrnul k tomu stereotypu, tak si dovedu představit ty práce, který sou stavěný jako praní, žehlení, že má být [ženská domácí práce], ale podle mě ne. Já si myslím, že je to práce jako každá jiná a jde vo to, jesi to člověka baví a umí to.

Nerovné rozdělení domácích prací podle nich už nemá zjevné opodstatnění, protože v moderní době nejsou role žen a mužů oddělené, ale s velkým zapojením žen do zaměstnání a tím i veřejného prostoru pozbývá oddělenost sfér na významu. Participantky a participanti tak reflektují zapojení žen do zaměstnání jako významný fakt, který upozorňuje na neopodstatněnost tradičního rozdělení domácích prací, avšak existenci lesbických a gay vztahů jako dalšího upozornění na tuto neopodstatněnost nejčastěji nezmiňují. Zastávají tak v podstatě egalitární ideologii, ale zřejmě ji nejsou schopni vztáhnout k vlastní sexuální identitě. Ukazuje to, jak jsou participantky a participanti navzdory své marginalizované identitě vlastně neschopní využít genderovou analýzu ve svůj prospěch. Udržování tradičního

rozdělení příkládají především výhodné pozici mužů v něm, která je nenutí stávající stav měnit. Dobře to ilustruje výpověď Nikoly a Milana.

Nikola: Tradiční rodina a ženský práce, domácnost, to je takový to, prostě dneska je to úplně někde jinde jo. Prostě se to vyvíjí, ale v některých věcech se to prostě, ten vývoj vůbec nejde nebo se zastavuje. A samozřejmě bych to řekla, nejsem proti chlapům, ale myslím si, že to trošičku je v rukou těch chlapů a jim se todleto nehodí, aby se to trošičku změnilo, že jo. Oni jsou u toho, kdo to furt řídí a kdo ty věci pojmenuje, jak si to myslet a jak si to pojmenovat nebo jak to brát. Oni než si uvědoměj, že by se v domácnosti měli vo něco starat... Že se spoustu věcí mění, ale ta společnost na to není připravená, ty chlapi si to jako zuby nehty brání.

Milan: Já si myslím, že naše společnost je ještě furt jakoby vedena muži, nebo mají takový to rozhodnější slovo a takovej ten názor, víc respektovanej, a tudíž ať už chtěně nebo nechtěně si na to nedaj šáhnout, že jo. Jim to vyhovuje, proč by to dělali.

I přes toto egalitární pojetí genderové ideologie však participantky a participanté ve svých výpovědích do určité míry zastávají některé genderové stereotypy v kontextu domácích prací. Týká se to především konceptualizace určitých typů domácích prací jako ženských či mužských, které bývají nejčastěji rozlišovány na základě rutinnosti či občasnosti jejich vykonávání, což je ale klasické dělení domácích prací, které využívá například Civettini, ale i na základě „tradice“, tedy dalo by se říci na základě určitých genderových stereotypů (Civettini 2010: 9). Tyto stereotypy v jejich jinak poměrně egalitární genderové ideologii příkládám především stále silnému vlivu patriarchální společnosti založené na genderové binaritě, kterou česká společnost, v níž participantky a participanté žijí, stále bezpochyby je. Stereotypní představy můžeme vidět například ve výpovědi Simony a Nikoly.

Simona: Samozřejmě, že je to úžasný, když prostě chlap doma vysává, vytírá, ale mě to přijde fakt super, ale zase mě to na druhou stranu, když ženská sedí a dívá se na televizi a chlap kolem ní běhá s vysavačem je divný. Obráceně je to normálnější.

Nikola: Myslím si, že i takový mytí povrchů v domácnosti je, ta ženská si to líp načančá. Ten chlap to udělá, když chlap bude mejt podlahu, tak podle mě co je mokrá, to je čistý, kdežto ženská si klekne a začne to drhnout. To je moje vnímání toho. Víc k tomu precizně přistupuje, stará se o kytičky a vůbec, podle mě ženská by měla dělat takovou tu harmonii toho domova, takovou tu čistotu, ten klid. A chlap by měl bejt ten, kdo jí s tím pomáhá, kdo se snaží, i si tý práce váží.

Tyto a podobné výpovědi ukazují, že marginalizovaná sexuální orientace a identita rozhodně neznamená, že člověk automaticky prohlédne genderové stereotypy a bude je efektivně reflektovat. To samé našla i Sokolová mezi gay muži v jejich vztahu k rodičovství, kdy zcela nereflexivně zastávali genderové stereotypy o pozicích žen matek a mužů otců, a to i v momentě, kdy tím v podstatě podporovali teze o tom, že jsou sami, jako gay muži, nekompetentní a špatní otcové (Sokolová 2009).

4.3.3. Faktory formující genderovou ideologii

Nyní se přesunu k faktorům, které na formování genderové ideologie mohou mít vliv. Bylo by příliš esencialistické a poměrně zjednodušující tvrdit, že egalitární genderová ideologie participantek a participantů se odvíjí pouze od jejich sexuální orientace. Sice je pravdou, že setkávání se s netradičními kontexty a rolovými modely bývá díky příslušnosti k takovéto menšině mnohem častější než v případě většinové společnosti. Je také pravdou, že tato častější konfrontace s netradičními modely se do určité míry jistě podílí na odlišném pohledu participantek a participantů v mém výzkumu na tradiční instituce či dokonce jejich odmítnutí a může se také do velké míry podílet na utváření jejich egalitární genderové ideologie, tento faktor však není zdaleka jediný (Carrington 2002: 12).

Velké množství výzkumů a teoretických prací týkající se domácích prací pracuje s vysvětlením genderové ideologie ve vztahu k domácím pracím na základě určitých dimenzí (genderové) socializace. Kromě vlivu médií, blízkého okolí a dalších faktorů, které působí na děti a formují tak jejich představy, je za významný faktor ve vlivu na genderovou ideologii považována rodina dětí a samotné její fungování. Socializace v rodině se nejčastěji realizuje skrze interakci, modelování a konstruování prostředí dětí. Výzkumy totiž ukazují, že socializace dětí do určitého fungování rodiny a rozdělení nebo nerozdělení rolí v ní následně ovlivňuje způsoby, jakými si tyto děti v dospělosti samy rozdělí domácí práce v domácnosti. Genderové rozdíly v otázce domácích prací totiž reflektují kulturně naučené vzorce, v rámci nichž jsou ženy učeny starat se o sebe a další členy domácnosti jako součást jejich identity (Cunningham 2001a: 111-112, Davis, Greenstein 2009: 93, Greenstein 1996: 509). Jak tvrdí Cunningham, vliv rodičů na děti je nevyhnutelným procesem, který se realizuje v průběhu života rodičů s dětmi a v mnoha případech dokonce pokračuje i poté, co se děti od rodičů odstěhují (Cunningham 2001a: 113).

O genderově vhodném chování se děti mohou dozvědět každodenním běžným sledováním rodičů a jejich vzájemné interakce, genderová socializace v rodině se však odvíjí

i od osobnostních charakteristik rodičů, mezi něž patří i genderové postoje samotných rodičů nebo pozitivní a negativní zpětná vazba rodičů na chování dětí. Skrze internalizování sociálních norem genderovaného chování si totiž jedinci formují očekávání o jejich náležitých rolích ve vztahu. Chování a postoje rodičů během dětství tedy mohou hrát významnou roli v tom, jak si jedinci ustaví genderové normy (Cunningham 2001b: 185, 186-187). Výzkum Cunninghama ukázal, že pro genderovou ideologii je podstatné chování rodičů v raném dětství a následně pak postoje a hodnoty rodičů v pubertě či adolescenci dětí (Cunningham 2001b). Genderová ideologie a žitá realita placené a neplacené práce totiž vede jedince k určité genderové strategii, následná souhra či rozdíly v genderových strategiích partnerů ve vztahu pak směřují k samotnému rozdělení domácích prací ve vztahu. Manželství a další typy intimních vztahů jsou totiž arénami, v nichž se genderové ideologie odehrávají, protože dávají prostor mužům a ženám prezentovat vlastní genderové identity (Greenstein 1996: 586).

Díky zjištěnému vztahu mezi genderovou ideologií participantek, participantů a jejich původní rodinou, jsem se i já v rozhovorech soustředila na jejich původní rodiny, konkrétně tedy na zachycení rozdělení domácích prací mezi jejich rodiči tak, jak jej zpětně konstruují participantky a participanté. Sledování rodičů a jejich způsobů rozdělení a vykonávání domácích prací dětmi a to, do jakých typů domácích prací jsou děti směřovány, jsou dva hlavní faktory, které genderovou ideologii dětí ovlivňují. Významným faktorem pro genderovou ideologii dětí se ukazuje být i genderová ideologie matek a otců, ve větší míře však matek, a tak děti egalitárně smýšlejících matek pak zpravidla samy mívají egalitárnější postoje k rozdělení domácích prací. Jde vlastně o jakousi mezigenerační „přenosnost“ genderové ideologie, v níž hrají klíčovou roli především matky. Matky jsou více rozhodující proto, že mívají spolu s domácími pracemi stále na starosti větší proporcí péče o děti než otcové, což jim nabízí i větší prostor pro ovlivnění dítěte (Cunningham 2001a: 117-118). I zkušenosti a praxe v kontextu domácích prací a dětí a také to, do kterých domácích prací jsou děti směřovány, má nemalý podíl na utváření jejich genderové ideologie. Na větší zapojení dětí do domácích prací se podílí především množství času matek v placeném zaměstnání, protože tento stav se často pojí s větším zapojením partnerů do domácích prací a i jejich dětí, které bývají zapojovány jak do většího počtu prací, tak získávají i větší zkušenosti, které jim dávají zjistit náročnost domácích prací, což do jisté míry může oslabovat tradiční vnímání domácích prací (Cunningham 2001b: 186). Je zde důležité i zmínit, že i věk může hrát v zapojení do domácích prací určitou roli. Adolescenti jsou totiž obvykle zodpovědnější za větší množství domácích prací než malé děti, což do velké míry také může ovlivňovat utváření jejich představ o takové práci v pozdějším věku (Cunningham 2001a:

118). Tyto výzkumy, pojednávající o vlivech na genderovou ideologii v dětství, se týkají především americké společnosti, protože však takové poznatky v rámci české společnosti chybí, lze je díky zaměření na rodinu a ne na společnost vnímat jako relevantní i pro náš kontext.

Vzhledem k tomu, že genderovou ideologii ovlivňuje několik faktorů najednou, a v případech participantek a participantů v mém výzkumu různá konfigurace těchto faktorů zřejmě ovlivnila jejich genderovou ideologii směrem k egalitárnímu pojetí, bude vhodné se věnovat typologii jednotlivých nastavení než rozebírat tyto faktory zvlášť. Vlastní marginalizovaná sexuální orientace ve vnímání rodinných faktorů určitě hraje také roli, protože je podstatná jak ve smyslu uvědomění si společenských hierarchií a nespravedlností, tak ve smyslu – nejspíš neuvědomělého, jak je vidět výše – chápání toho, že pohlaví v kontextu domácích prací nehraje roli, neboť ve stejnopohlavních párech všechny práce zastane jedno pohlaví.

Začnu od typologie rodin, v nichž se participantky a participanté jako děti nacházeli. Všichni vyrůstali od narození alespoň s jedním z rodičů, rodiny participantek a participantů bych tedy klasifikovala takto: většina z nich žila jak s matkou, tak i s otcem, šlo tedy o *úplné rodiny*, rodiče některých se pak v průběhu jejich dětství rozvedli a oni pak žili s jedním z rodičů buď sami, šlo tedy o *rozvedené rodiny s jedním rodičem*, nebo v rámci dalších soužití jednoho z rodičů s jejich novým partnerem, tedy *rodiny s novým partnerem*. Jinými slovy, jejich původní rodiny se nijak nevymykaly z rozmanitého standardu rodin obecně. Je také důležité zmínit, že v úplných rodinách a rodinách s novým partnerem šlo o heterosexuální vtahy, kde bývá genderový rámec rozdělení domácích prací více explicitní.

V úplných rodinách a rodinách s novým partnerem obvykle převažovalo spíše tradiční rozdělení domácích prací. Kromě tří rodin nikde nebyla domácnost zařízena tak, že by žena dělala všechny úkony v rámci domácích prací úplně sama, i partner se obvykle v domácnosti angažoval. V rodinách, kde se tedy partner angažoval, se to zpravidla týkalo takových domácích prací, které vyžadovaly značnou sílu, domácích prací, jež by se daly stereotypně kvalifikovat jako mužské, popřípadě v pomocných aktivitách tradičně ženám přisuzovaných prací. Zdá se, že právě zapojení partnerů – mužů do domácích prací a pomoc partnerů jejich partnerkám v rámci prací, které vykonávaly, zanechala významnou stopu ve vzpomínkách participantek a participantů, protože na ně jako na významné upozorňují téměř všichni, kteří žili v takovýchto rodinách. Akcent vzájemné pomoci tak byl možná silnější než konkrétní typ prací, které muži vykonávali, a právě tento charakter vzájemné pomoci zřejmě přispěl k egalitární genderové ideologii participantek a participantů. Marginalizovaná sexuální

orientace participantek a participantů v tomto hraje svou roli, protože zcela jistě přispívá k uvědomění si společenských hierarchií a nespravedlností a umožňuje tak soustředit se i na jiná témata, v tomto kontextu právě na motiv pomoci. Tento motiv spolu s velkým zastoupením mužů v rámci domácích prací můžeme vidět ve výpovědi Petry a Petra.

Petra: Jo, že prostě měli to tradiční. Tatínek se staral vo to auto, doma ryl tu zahradu, maminka prostě potom udělala záhonky, vokopávala ty plantáže tam... Jo, že u nás v rodině to bylo takový, myslim si, že to bylo rozdělený rovnoměrně, že táta netrval na tom, když bylo potřeba vyluxovat, tak vyluxoval. Jo, že to nenechával jenom...

Petr: Ne, já si pamatuju, že oni si vždycky snažili být strašně velkým vzorem, že si maj lidi pomáhat ve vztahu, a tak když nad tím tak přemýšlím, jsme vždycky my byli jako děti, kteří jsme protestovali proti tomu. Ale oni vždycky strašně drželi spolu, že se to prostě musí udělat a udělá se to, a když, ale nikdy sem neslyšel, já to dělat nebudu, nebudu to dělat, nikdy sem takovou rozepři neslyšel. Prostě oni vždycky táhli spolu za jeden provaz.

Jak už jsem zmiňovala výše, na formování genderové ideologie dětí má určitý vliv i genderová ideologie rodičů, především matek. Jelikož se však v tomto kontextu v mé práci jednalo o rozhovory s participantkami a participanty na téma jejich dětství, samotná perspektiva rodičů díky této formě chybí. Náznaky genderové ideologie matek se však v rozhovorech objevovaly nejčastěji v souvislosti se spokojeností či nespokojeností s rozdělením domácích prací a v případě Petra také ve snaze matky (ale i otce) předat dětem pojetí domácích prací jako rovnocenné odpovědnosti obou rodičů. Lze říci, že ve výpovědích participantek a participantů si matky až na výjimky na rozdělení domácích prací nestěžovaly, což v nich mohlo vyvolat dojem, že jsou s tehdejším rozdělením domácích prací a pomocí manžela spokojené. Pokud bych tuto předpokládanou spokojenost propojila se silným akcentem na vzájemnou pomoc obou rodičů, mohly matky svým dětem předat poměrně liberální postoje ohledně rozdělení domácích prací v heterosexuálním páru. Vzájemná pomoc rodičů a akcent na rovnoměrné rozdělení se promítl do jejich genderové ideologie, kde se motiv takového rovnocenného doplňování také objevuje, jako právě v případě Petry a Petra.

Petra: Rozhodně je to vo tom, že si myslim, že by měl mít každej rovnej podíl na tom, co doma dělaj nebo nedělaj... Mělo by to bejt určitě rovnocenný. Prostě co koho baví. Myslim si, že by se vo to měli podělit.

Petr: *No že určitě by měli oba se rovnoměrně podílet na těch domácích pracech.... A obecně si myslím, že by mělo fungovat nějaké pravidlo férovosti a rovnoměrnosti, čili že jeden by neměl dělat o moc víc, než ten druhý... Když jeden dělá stejně jako ten druhý, tak je to takový féroví, ty lidi si nezávidí mezi sebou, nevznikají konflikty.*

Egalitární vnímání genderové ideologie pak v rodinách, kde děti pravidelně do domácích prací zapojovali, toto zapojování mohlo jen posílit. Na případech rodin, kde děti do domácích prací nezapojovali nebo zapojovali jen sporadicky, však můžeme vidět, že faktor zapojení dětí není v kontextu domácích prací sám o sobě až tak silný, aby mohl sám genderovou ideologii usměrnit směrem k tradičnímu vnímání, jelikož i tyto děti pak v dospělosti vyjadřují egalitární pojetí genderové ideologie. Jako na příkladu zapojování Milana a jeho genderové ideologie.

Milan o zapojování: *No tak jako snažili se [nás zapojovat], ale že by tam bylo nějaký pravidlo krom toho sekání trávy, tak my jsme měli za úkol sekat trávu. A když jsem chodil na základku a na střední, tak vždycky co jsme přišli domu, tak jsme měli udělat buď nádobí, nebo naplnit myčku. To záleží, jestli byla nebo nebyla. No ale jinak moc ne...*

Milan o genderové ideologii: *No určitě [by měly být domácí práce rozdělené rovnoměrně]... Tak to je asi tak trochu stereotypní, ale prostě tak nějak si myslím, že ten chlap by měl působit jako jakýsi gentleman a ty fyzicky náročnější práce si převzít. A tudíž, aby vznikla ta rovnováha, že ženská si přebere ty méně náročný fyzický.*

Je evidentní, že egalitární genderová ideologie participantek a participantů v mém výzkumu znamená rovnoměrné rozdělení domácích prací ve smyslu stejného počtu odpracovaných hodin nebo stejné zátěže a pomoci v domácnosti. Rozhodně to ale neznamená egalitární ve smyslu, že pohlaví jsou rovnocenná. Naopak, to co zde prezentuje Milan, dokládá jeho esencialistické vidění genderových rolí, které jsou vzájemně komplementární a doplňují se. Jinými slovy, egalitární přístup k rozdělení domácích prací je v Milanově případě zcela kompatibilní s určitými genderovými stereotypy, které jsou v jeho myšlení zakořeněné.

Jak jsem se již zmínila, ve třech případech byly domácí práce v úplných rodinách a rodinách s novým partnerem výhradně v odpovědnosti matek, což by mělo genderovou ideologii ovlivnit směrem k tradičnímu vnímání rozdělení domácích prací nebo to může naopak znamenat, že se proti tomu člověk vymezí, což se nejspíše i stalo, protože i děti

z takových rodin v mém výzkum v dospělosti vyjadřují egalitární pojetí. Mohu říci, že v tomto kontextu zřejmě záleží na vnímání samotného dítěte hlavně v pozdějším věku, protože zkušenost s nerovným rozdělením, i když si matka na toto rozdělení nestěžovala, byla interpretována spíše negativně. Vnímaná nespravedlnost tohoto rozdělení tak mohla ovlivnit následný vývoj postojů v tomto kontextu.

Milan o nerovném rozdělení v rodině: *No oni samozřejmě, protože jsou velice hrdí, tak nepřiznají, že by byli nespokojení, ale většinu domácích prací nebo téměř všechny provádí mamka. Tatka dělá ty techničtější věci, pokud jsou potřeba, ty jsou potřeba mnohem míň než tydle věci, takže tam rozhodně není rovnováha. Myslím si, že to mamce dost, jako že jí to dost vysiluje, ale jak jsem řekl, tak oni jsou dost hrdí na to, aby si to přiznali, takže tak. ...protože jsem vyrůstal tak, že všechno dělala mamka, tak to mi přišlo normální. Ale teď mi to nepřijde. ...já jsem doma dost často žehlil, protože potom než jsem se jako odstěhoval, tak mi začlo bejt dost často mamky líto třeba, kdy všichni ostatní sedí u televize a ona u té televize musí žehlit, tak jsem jí dost často vystřídal.*

Milan o genderové ideologii: *Já si myslím, že po zkoušení určitýho spolužití bez takových pravidel se vždycky dostane k takovým pravidlům. ...je logický požadovat za to [že jeden vykonává určitou domácí práci]něco a, ne požadovat, dobře, ale tak chtít nějakou rovnováhu. Tak vlastně ty pravidla se tak ustanoví.*

V Milanově výpovědi je velmi zajímavé, jak upozorňuje na existující nespravedlnost mezi rodiči, avšak jejich absenci nespokojenosti s ním. Tato absence zcela jasně souvisí s heteronormativním řádem a tradičními stereotypy, které jsou v kontextu domácích prací na ženy a muže kladeny a které nerovné rozdělení domácích prací v podstatě legitimizují, čímž významně omezují prostor pro vyjádření nespokojenosti. Nespravedlnost vnímaná Milanem zjevně vedla k akcentu na rovnovážné rozdělení domácích prací, které zastává jako univerzální pravidlo.

Je také důležité neopomenout, že v jedné z rodin s oběma rodiči, konkrétně v rodině Nad'i, byly role týkající se rozdělení domácích prací v rodině dokonce převrácené, kdy otec měl na starosti drtivou většinu domácích prací, zatímco matka se díky svému zaměstnání domácím pracím téměř nevěnovala. Jak zjistil Cunningham, zapojení otců do domácích prací má skutečně vliv na egalitární genderovou ideologii dětí (Cunningham 2001a: 117-118). Takovéto zapojení otce v případě Nad'i vnímám jako významný faktor ve vlivu na její genderovou ideologii, kdy netradiční rodinný model zjevně rozbíral tradiční dělení domácích prací mezi partnery a Nad'a dnes upřednostňuje především dohodu mezi nimi.

Naďa: *Tak co já si pamatuju naše, tak u nás vařil, uklízel táta, protože máma tam v mém dětství jakoby hodně nebyla... Protože pracovala v zahraničí, takže se vracela jakoby pozdějš... Ale u nás ta jakoby hlavní linie tady toho úklidu je otec. Mamka spíš když není táta doma, tak dělá tydle všechny věci a já jsem do toho byla zapojovaná víceméně úplně minimálně, že jsem občas utřela prach, vyluxovala. Já jsem se měla starat o svůj pokoj a to jsem moc nedělala, to je pravda.*

Naďa: *Myslím si, že by si to [rozdělení domácích prací]měli nastavit oni sami. ...myslím si, že by to bylo spíš na dohodě prostě těch dvou mezi sebou... Tak určitě by to mělo být podle toho, co zrovna mají více rádi nebo míň, to se samozřejmě může lišit a můžou se v tom doplňovat... Já si myslím, že ta rovnocennost je důležitá hodně.*

V rozvedených rodinách s jedním partnerem pozorování rodičů spíše ztrácí na významu, protože rozdělení domácích prací není v tomto kontextu relevantní a důležitost v takovýchto kontextech tak zřejmě přebírá větší zapojení dětí do domácích prací, o němž jsem již hovořila. Větší zkušenosti s vykonáváním domácích prací totiž významnou měrou přispívají k egalitárnímu vnímání genderové ideologie, tento vztah se objevuje i v mém výzkumu. Jak už jsem i říkala, větší zapojení dětí do domácích prací se týká především rozvedených rodin s jedním rodičem, kdy zpravidla děti alespoň částečně mohou kompenzovat úlohu jednoho z rodičů v rámci domácích prací, což také přispívá k větším zkušenostem s jejich prováděním (Cunningham 2001b: 186).

Vzhledem k tomu, že zaměstnanost žen je v České republice poměrně vysoká a velká většina matek participantek a participantů také chodila do placeného zaměstnání, mohu usuzovat, že i díky tomu děti dostaly v kontextu domácích prací větší prostor, než pokud by matky byly pouze v domácnosti. Participantky a participantů tak byli jako děti zpravidla zapojováni poměrně v hojné míře a také postupně, tedy do aktivit přiměřených jejich věku. Ve většině případů šlo o systematické pravidelné zapojování do domácích prací, kdy děti v podstatě měli určité činnosti na starost. Rodiče své děti také obvykle do domácích prací nějakým způsobem motivovali, což se mohlo odrazit na postojích a vnímání domácích prací jejich dětmi. Způsoby motivace demonstrují výpovědi Dany a Davida.

Dana: *...že sme za to měli i nějaký buď přičítání bodů, nebo strhávání bodů. Vim, že sme to měli napsaný vždycky na skříni a vždycky měl každej nějaký povinnosti, který se musely plnit... To kapesný se totiž napsalo jako na papírek, že teoreticky dostaneme za měsíc třeba dvě stovky a prostě z toho se odečítalo, když člověk něco neudělal nebo takhle to nějak bylo.*

David: *Do těch takových těch větších věcí jako mytí oken a takový ty větší úklidy, takže tam byly vždycky jako nějaký odměny, sladkosti, hračky nebo tak. A později třeba i jako finanční.*

V tomto bodě je důležité si uvědomit, že rodiny lesbických žen a gay mužů v mém výzkumu se nezdají být ničím odlišné od rodin, v nichž vyrůstají heterosexuální lidé. Přesto se těmto rodinám podařilo zřejmě přispět k egalitární genderové ideologii svých dětí o něco větší měrou. Nebo přeci jen příslušnost k diskriminované menšině a častější setkávání se s různými kontexty je důležitější v tom, že jim umožňuje dívat se na tradiční instituce poněkud odlišným pohledem a vyzdvihovat tak trochu jiné prvky. Je také možné, že rodiny v české společnosti skutečně předávají svým dětem egalitární hodnoty, avšak další mechanismy potom zasahují do nerovného promítnutí těchto hodnot především v heterosexuálních vztazích. Jinými slovy, je možné, že české rodiny zapojují své děti do domácích prací egalitárně, ale například škola či média pracují prostřednictvím udržování tradičních obrazů a modelů proti tomuto trendu. Zjevně zde nabývá na důležitosti již několikrát zmiňovaná marginální sexuální orientace lesbických žen a mužů v mém výzkumu, díky níž si daleko více uvědomují heteronormativní řád, jeho vlivy a nespravedlnosti a zastávají tak spíše egalitární genderovou ideologii.

Genderová ideologie se však netýká pouze sexuální orientace a socializace participantek a participantů v rodičovské rodině. Přestože se předpokládá, že genderová ideologie se formuje již skrze socializaci v dětství, jsou to i další sociální a demografické charakteristiky v pozdějším věku, které ji bez ohledu na sexuální orientaci ovlivňují. Výzkumy ukazují, že také například bydlení ve větších městech předurčuje jedince, aby zaujímali egalitárnější genderovou ideologii, protože se zpravidla v mnohem větším množství setkávají s různými pohledy a případy na toto téma. Proto i fakt, že všechny participantky a participanté bydlí ve velkých městech, bych mohla do určité míry přičítat k jejich egalitárnímu pojetí genderové ideologie. Vzdělání také podle empirických závěrů poskytuje větší možnost přicházet do styku s genderovou problematikou a stereotypy a utvářet tak egalitárnější pohled na rozdělení domácích prací, takže i fakt, že velká většina participantek a participantů se nachází buď v procesu vysokoškolského studia, nebo jej již vystudovali, mohlo hrát svou úlohu v jejich egalitární ideologii (Davis, Greenstein 2009: 92-94).

4.3.4. Postoje týkající se domácích prací ve stejnopohlavních párech a podobnosti či rozdíly s páry heterosexuálními

Jak jsem již řikala, genderová ideologie participantek a participantů do určité míry souvisí s jejich postoji v kontextu domácích prací u stejnopohlavních párů, protože stejnopohlavní páry jsou jen dalším typem vztahů, v rámci nichž se domácí práce odehrávají. I když zde tedy mohou existovat rozdíly, v základu se stejně jako v párech heterosexuálních jedná o dva lidi, kteří se s domácími pracemi musí vypořádat, i když samozřejmě jde o to jak a na základě jakých kritérií. V rozhovorech jsem se proto zaměřila nejen na samotné postoje participantek a participantů ohledně domácích prací ve stejnopohlavních párech, ale také na to, jak participantky a participanté reflektují podobnosti nebo rozdílnosti mezi stejnopohlavními a heterosexuálními páry v kontextu domácích prací, konkrétněji v souvislosti s jejich vyjednáváním a samotnou praxí domácích prací. Jejich postoje jsou neméně významné proto, že ovlivňují a mohou se promítat do reálného rozdělení domácích prací v jejich stejnopohlavních vztazích.

Vyjednávání domácích prací se týká procesu, v rámci něhož jedinci ve vztahu dospějí k určitému rozdělení domácích prací. Takové vyjednávání však probíhá různými způsoby, mohou do něj vstupovat různé předpoklady a k takovému rozdělení lze dospět takřka bezmyšlenkovitě, jakousi „přirozenou“ cestou, nebo také vědomým, mnohdy komplikovaným způsobem. Často se v případě stejnopohlavních a heterosexuálních párů hovoří o rozdílných podmínkách ve vyjednávání. Participantky a participanté bych v názoru na toto téma mohla v podstatě rozdělit na dvě skupiny, jde o první, která zastává liberální názor odvíjející se od jedince a jeho charakteristik, popírající tím rozdíly ve vyjednávání mezi těmito páry a druhý názor, jenž se týká především širších společenských vlivů a vidí mezi vyjednáváním rozdíly.

První, liberální názor, se týká toho, že vnímají proces vyjednávání domácích prací ve stejnopohlavních a heterosexuálních vztazích jako identické, popřípadě závislé na každém daném individu a jeho vlastnostech. Odmítají tak v podstatě platnost určitých stereotypů, které do vyjednávání mohou zasahovat a ovlivňovat jej. Pokud však má mít něco na vyjednávání vliv, odkazují zpravidla k individuálním charakteristikám obou z páru, především k jejich submisivitě a dominanci. Takový názor zastává například Naďa.

Naďa: Myslim si, že maj [stejnou výchozí pozici]. No přece tam není žádnéj rozdíl jakoby, to je furt pár. Je to stejnej pár jako heterosexuální pár. Nevim, nevidim tam... Mě to připadá hrozně logický. Je to přece jedno, jestli je to chlap [a] ženská nebo ženská – ženská, chlap – chlap. Ale to rozdělení, přijde mi to uplně jedno jako. Že to je pořád

stejný... já jsem zrovna zastánce takových, že každý člověk je jako jiný, nebo, ale že se to musí řešit jakoby od jedince... Takže si myslím, že se to nijak zvlášť neliší, to je spíš zase jenom o tom, co si ty lidi myslí. Já si myslím, že je to furt stejný, furt na stejném principu a ten princip funguje stejně úplně pro všechny.

V kontextu této výpovědi Naděi bych připomněla, že vyrůstala v rodině, kde téměř všechny domácí práce vykonával otec. V jejím postoji je jasně vidět působení tohoto netradičního modelu, kdy aktivní role otce v domácích pracích způsobila rozbourání tradičního rozdělení domácích prací na „ženské“ a „mužské“ směrem k jejímu pojetí rozdělení domácích prací na základě čistě individuálních charakteristik.

Jiní však nacházejí mezi těmito dvěma typy vztahů určité typické rozdíly, na nichž se shodují. Shledávají výchozí pozici v těchto párech při vyjednávání jako odlišnou především v tom směru, že zatímco do vyjednávání heterosexuálních párů mohou do různé míry zasahovat stereotypy a tradiční genderové vzorce, stejnopohlavní páry se tomuto „zatížení“ díky stejným genderovým identitám mohou vyhnout a mají tak určitou výhodu. Upozorňují tak na jakousi větší svobodu ve vyjednávání domácích prací stejnopohlavními páry, na větší šanci dosáhnout rovnosti. Tento pohled je v souladu s předpoklady, s nimiž pracuje většina bádajících porovnávajících vyjednávání stejnopohlavních a heterosexuálních párů (Carrington 2002, Civettini 2010, Giddings 2008, Kentlyn 2007). To lze demonstrovat například ve výpovědi Simony a Milana.

Simona: ...v heterosexuálním vztahu, když už by na to měla přijít nějaká debata, ze který by měl vyjít nějaký výsledek, tak by to bylo, nevím, řeknu příklad, záleží na tom. Chlap řekne, dobře, jediný co nebudu dělat, je, že nebudu mejt záchod, protože to mi přijde fakt blbý, to chci, abys dělala ty. To chlap totiž normálně nedělá, řekněme. No, ale když budou v tom vztahu dva chlapi, tak si vo to mytí záchoda, musí si to jeden vzít na starost, prostě už si to musí rozdělit a neodlišovat to, jestli je to čistě ženská nebo čistě chlapská práce. Musej se vo to nějak poprat.

Milan: Nemají [stejnou vyjednávací pozici], protože jak jsem řekl, tak heterosexuální páry mají poměrně jasně daný kdo je muž a kdo je žena, kdo by měl dělat jako referenční práci utírání prachu a spravit plot třeba nebo tekoucí záchod spravit. Tak u těch stejnopohlavních párů to není úplně jako očividně daný a tudíž maj vlastně jinou pozici... Já si myslím, že, no častěji se u těch různopohlavních párů končí v nějaké nespravedlnosti.

Jak Simona, tak i Milan ve svých výpovědích reflektují existenci tradičně rozdělených domácích prací v heterosexuálních vztazích založenou na genderových stereotypech. Je však velmi zajímavé, že už nereflektují to, že existence stejnopohlavních párů tyto stereotypy rozbourává a tradiční dělení tak v heterosexuálních párech pozbývá významu, pouze hodnotí vyjednávací pozice těchto párů jako odlišné díky absenci stereotypů na straně stejnopohlavních párů.

K zamyšlení zůstává, která z těchto pozic je obtížnější, zda-li vyjednávání heterosexuálního páru, kde by jeden rád dosáhl rovnocennosti a vyvaroval se stereotypům, nebo vyjednávání stejnopohlavních párů, které nejsou na první pohled omezovány genderovými stereotypy a musí si vytvořit vlastní model fungování. Tato představa nerovných podmínek pro vyjednávání domácích prací ve stejnopohlavních a heterosexuálních párech však reflektuje slova Giddings, která upozorňuje na to, že homosexuální partnerství musí vyvíjet odlišné strategie pro vyjednávání domácích prací, jelikož se nemohou odvolávat na pohlaví či genderové role sebe samých či svých partnerů ve vztahu (Giddings 2008: 86-90). Participantky a participantů se v tomto kontextu také velmi často vyrovnávají s představou, že vyjednávání domácích prací ve stejnopohlavních párech může probíhat podobným způsobem jako v párech heterosexuálních, protože existují určité stereotypy o rozdělení rolí i v tomto kontextu (kdy jeden na sebe bere roli „mamky“ a druhý „tatky“), avšak tuto představu odmítají jako univerzálně platnou. David a Milan to výstižně komentují.

David: ...zvenčí od okolí toho homosexuálního páru je to daný tradicí a nějakajma jako vžitejma stereotypama, nějakym způsobem se očekává, více či méně, že teda jeden je ta maminka v uvozovkách, jeden je ten tatínek v uvozovkách a jestli je pak ten pár vlastně podle těchhletěch venkem danejch předsudků nebo těchhletěch venkem danejch stereotypů nějakym způsobem tlačný do něčeho, co nechťej, to je jako jediný, to mě napadá. Ale myslim si, že jako většina párů to má jako vypořádaných a že se nenechaj tadytěma, myslim si velmi slabejma vlivama okolí, do něčeho jako nutit, aby to formovalo jak uspořádání toho vztahu, tak i třeba těch domácích prací.

Milan: ...nikdo není maminka zrovna u nás. Tak je tam [oproti heterosexuálním párům]rozhodně rozdíl kvůli tomu, že není ta historie kulturní, která by dala ten předpoklad toho rozdělení na ženský a mužský. Vlastně tady se jenom, nemá ten fyzickéj podklad.

Zde je velmi zajímavé, že obzvláště Milan reflektuje genderové stereotypy v domácích pracích jako existující a odvíjející se především od pohlaví, avšak opět více nereflektuje, že

stejnopohlavní páry mají tu moc nabourat odvození domácích prací od „ženské“ či „mužské“ přirozenosti. V případě stejnopohlavních párů je to však především absence fyzické rozdílnosti, díky které je síla stereotypů na ně kladená mnohem menší.

4.3.5. Kritéria rozdělení domácích prací v participujících párech

A nyní se přesunu k samotným postojům participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací v rámci stejnopohlavních párů a zaměřím se především na kritéria, která sami vnímají jako relevantní, aby do tohoto rozdělení zasahovaly. Pro některé se ukazuje být významným bodem pro rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech dohoda obou partnerů tak, aby se oba mohli k rozdělení vyjádřit a dojít k určitému kompromisu, s nímž budou souhlasit oba dva, pro drtivou většinu participantek a participantů by tento kompromis měl vyústit v určitou rovnocennost rozdělení domácích prací. Postoje participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech by se tak daly zhodnotit jako egalitární. Jejich pojetí rovnocennosti však podobně jako u jejich genderové ideologie nepracuje s faktickým rozdělením všech činností na polovinu mezi oba dva partnery ve vztahu, ale týká se přibližně podobného úhrnu činností domácích prací, který by měl být rozdělen mezi oba dva.

Rovnocennost však není považována za jediné kritérium v tomto rozdělení domácích prací, protože i v rámci rovnocennosti by se podle participantů a participantek mohly realizovat další kritéria. Zpravidla vyzdvihují zkušenosti s vykonáváním domácích prací jako další možnost, podle níž by se mohly a měly domácí práce rozdělovat, protože právě zkušenosti podle nich vedou k rychlejšímu a preciznějšímu provedení domácích prací, které je v tomto kontextu žádoucí. Zkušenost s domácími pracemi také souvisí s dalším kritériem, které participantky a participanté vnímají jako relevantní, s modelem osobního zájmu a tedy s tím, že domácí práce by měly být rozdělené podle toho, do jaké míry jednoho nebo druhého baví nebo nebaví je vykonávat. Tento stav komentuje například Petr.

Petr: ...ale když už je ten vztah vážnej, si myslím, že ty lidi sou schopný se domluvit, ustoupit a dohodnout se a proto by v rozdělování těch prací podle mě obecně mělo platit, že určitě existuje určitá škála toho, že já prostě absolutně nesnáším vynášení koše a druhéj řekne, no já to jenom nemám rád. A když se ta skupina všech těch prací rozdělí na polovinu, tak by mělo být možné rozhodit si ty věci podle toho, co kdo aspoň trošku jako nemá rád. Ale musí se dělat neustále kompromisy.

Je tedy vidět, že liberální postoje participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech poměrně korespondují s jejich egalitární genderovou ideologií, jež se týká párů heterosexuálních. Teoretické postoje týkající se fungování domácích prací ve stejnopohlavních párech však mohou mít vliv na reálné rozdělení domácích prací ve vztazích participantek a participantů, jemuž se budu věnovat v následující podkapitole.

Nyní přejdu ke kritériím rozdělení domácích prací ve vztazích participantek a participantů. Obecně bych mohla konstatovat, že kromě jedné výjimky mají všechny participantky a participanté domácí práce s partnerkami či partnery rovnocenně rozdělené nebo alespoň sami je jako rovnocenně rozdělené vnímají či tvrdí, že je rovnocenně mají. Tato převažující rovnocennost rozdělení ve stejnopohlavních párech je však odlišuje od principů rozdělení domácích prací v párech heterosexuálních v českém kontextu, kde v tomto rozdělení stále převažuje určitá nerovnost (Chaloupková 2005). Rovnocenné rozdělení domácích prací participantek a participantů pak navazuje na jejich egalitární postoje k rozdělení domácích prací jak ve stejnopohlavních, tak i heterosexuálních párech. Zjištěná rovnocennost ve stejnopohlavních párech v mém výzkumu pak koresponduje se závěry jiných výzkumů a tedy i s fungováním mnoha stejnopohlavních párů především v jiných zemích (Giddings 2008, Kurdek 2007, Shechory, Ziv 2007). Rovnoměrné rozdělení s Milanem komentuje Petr.

Petr: Tak já si myslím, že obecně se snažíme tak nějak oscilovat kolem rovnoměrných těch prací, ale myslím si, že [jsem]citlivější k tomu, že sou ty práce potřeba... Takže já si myslím, že tak těch šedesát procent věcí dělám, spíš iniciuju, aby se udělaly, a pak se snažím oscilovat někde kolem té půlky, že zase práce máme oba nad hlavu, a jako kdyby se nechci stylizovat do toho, že pracuju hodně a ještě dělám víc než půlku, takže se snažím chránit si udržení té půlky, což si myslím, že se nám daří. Bez nějakých konfliktů, že se podělíme oba na té půlce a že v podstatě to máme oba docela harmonický.

K rovnocennému rozdělení však participantky a participanté v rámci vyjednávání docházeli různými způsoby, což je v souladu se zjištěními Kentlyn, a zatímco pro některé to byla samozřejmá věc, která se v podstatě ustavila jaksi přirozeným způsobem bez vědomých snah či rozhovorů na toto téma, jiní si uvědomovali potřebu slovního vyjednávání této spravedlivosti, která vedla v jednom případě dokonce k systematickému zaznamenávání vykonávání domácích prací s cílem určitou rovnost vytvořit a zachovat (Kentlyn 2007: 117). Variabilita vyjednávání však stejnopohlavní páry nijak neodlišuje od párů heterosexuálních

(Blair, Lichter 1991). O určitém vplynutí rozdělení domácích prací se zmiňuje například Dana, o vědomé snaze vytvořit rovnováhu pak Petr.

Dana: No samo [došlo k rozdělení domácích prací]. Uplně. Sme se o tom asi nikdy nebavily... Vtipný bylo, že sme si o tom začly povídat až jako, když jsme věděly, že budem rozhovorovat. Tak sme si říkaly jako proč to tak je. Nebo jako do tý doby nás to jako nenapadlo nějak řešit.

Petr: My jsme měli dlouhou dobu, nebo dlouhou dobu, my jsme měli takovej systém, že jsme si udělali karikatury, když už jsem měl dlouhodobě pocit, že jsem dělal mnohem víc než přítel a on to samozřejmě jako kdyby neuznával, protože to ze svý perspektivy považoval jako vobráceně, tak jsme se dohodli, že uděláme karikatury všech možnejch prací co máme doma, přítel nakreslil komix, takže jsme měli jednu stránku domácích prací a pod tím jsme si nakopírovali tu stránku znova, každej sme si vzali jinou fixku a při příležitosti, když někdo něco uklidil, tak třeba umyl nádobí nebo umyl vokno nebo vysál, tak se tam udělala takhle čárka, podívali jsme se na to za čtrnáct dnů a viděli jsme jasně nerovnováhu prostě. ...dostali jsme to do tý fáze, že jsme si třeba začali v některých těch pracech třeba víc pomáhat.

V kontextu nerovného rozdělení domácích prací následkem určitých událostí (nejčastěji pracovního vytížení nebo zdravotní indispozice) se objevuje názor, že takový stav se dá akceptovat pouze po určitou dobu, dochází také k odmítnutí rozdílného platu jako činitele, který by měl zasahovat do rozdělení prací. Participant a participantky tak v podstatě nesouhlasí s principy teorie lidského kapitálu a jejího modelu časové dostupnosti, který se často realizuje právě v heterosexuálních vztazích a kdy množství volného času či nižší plat obvykle slouží jako vysvětlení pro větší zapojení žen do domácích prací. Vyjadřuje se k tomu Milan.

Milan: Protože to potom je, jinak řečeno to potom je, já přináším do domácnosti víc, tak ty musíš to odpracovat. Což je vlastně otroctví, že jo. Když se to oddělí, když se prostě vezmou ty dvě částky, který porovnáváme a ten přebytek z toho jednoho platu se musí vyrovnat těm pracím, tak je to vlastně prostě služebná, že jo, nebo sluha, takž si myslím, že plat by tam neměl hrát roli. Co by ale rozhodně mělo hrát roli, jak už jsem řek, že když prostě něčí pracovní nasazení, jako třeba moje poslední brigáda byla dost často i o víkendu, tak se prostě nemůže očekávat, že budu splňovat to, co jsem zvládal, když jsem studoval jenom, že jo. Tak to si myslím, že by mělo hrát roli... Ale [jde o] takový ty krátkodobý výjimky z těch pravidel, jo, třeba. Nebo že když tady dva dny nebudu, tak se

přece tady nenechá nádobí, že jo, nebo když má Petr nějakou konferenci, tak já si samozřejmě vyperu.

Carrington však díky svému výzkumu, kde kombinoval rozhovory spolu se zúčastněným pozorováním, objevil značné mezery mezi tvrzenou rovnocenností a skutečným rozdělením domácích prací, což podle jeho názoru může být motivováno snahou zachovat egalitární pohled na soužití sexuálních menšin, které je obecně prezentované (Carrington 2002: 176, 178). Ale ne vždy tomu tak nutně ve vztahu je, což demonstruje strategie Petra a Milana. Jinými slovy, minimálně tento pár ukázal, že žádnou hru na zachování lepší image nehrají, když se mi svěřili o karikaturách, které ukázaly nespravedlivé rozdělení domácích prací. Vzhledem k tomu, že můj výzkum v podstatě vychází pouze z rozhovorů, k podobným zjištěním jako Carrington jsem ani dojít nemohla, a tedy předpokládám, že participantky a participantů mají domácí práce opravdu spravedlivě rozdělené.

Spravedlivé rozdělení domácích prací založené na rovnocennosti jejich rozdělení zcela jistě souvisí s obecným postojem participantek a participantů k rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech, otázkou však zůstává, zda tyto postoje ovlivňují faktické rozdělení domácích prací či je tomu naopak. Jako významný impulz k vyřešení tohoto dilematu může sloužit jeden případ z mého výzkumu, David a Braňo, kdy rozdělení domácích prací mezi partnery nebylo jimi samotnými prezentováno jako rovnocenné a většina z domácích prací tedy spočívala v kompetenci pouze jednoho partnera. I když však oba vnímali toto rozdělení jako nespravedlivé, Braňo, ten, který měl na starosti většinu domácích prací, zastával motiv spravedlivosti o něco silněji než David, pro nějž byla silnějším motivem pro rozdělení především dohoda partnerů. Mohu tak konstatovat, že je pravděpodobnější větší vliv postojů na samotné rozdělení než že by rozdělení domácích prací výrazněji ovlivňovalo postoje k rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech.

David: Jakože by bylo nějaký pravidlo [rozdělení domácích prací]obecný, výchovný, předávaný nějak jako výchovou a ve škole a tak... myslím si, že ne. Myslím, že kam to, k čemu to směřuje, že to je na dohodě partnerů, případně členů domácnosti, že to je úplně v pořádku... Jak to, jak si to ten pár nebo ta domácnost uspořádá, že to se nemění, že to je všude stejné, že to je prostě na domluvě... No nevyhovuje mi, že není v zásadě spravedlivý a oceňuju to, že není spravedlivý v můj prospěch, že jo.

Braňo: Tak oceňuju to, že nemusím vařit. To jako každopádně. Ale jako nevyhovuje mi v podstatě to, že když se jako sem podívám, tak ten současný stav je prostě k vzteku. To mi nevyhovuje, ale jednak nemám chuť to neustále dávat prostě do pořádku a

jednak prostě, no asi tak. A vadí mi to, že to jsem já, kdo to dává do pořádku... No tak zapojil bych ideálně do nich víc mého partnera.

Rozdělení domácích prací v rámci vztahu Davida a Braňa je však třeba si blíže rozebrat, protože jde o jeden jediný pár v rámci mého výzkumu, kde partneři neměli domácí práce rozdělené podle principu spravedlivosti, i když vydělávali poměrně stejně. Bližšímu pohledu na jejich rozdělení domácích prací a faktorů, které na něj měly vliv, se budu věnovat v samostatné podkapitole.

Jak už jsem zmínila, jako spravedlivé rozdělení domácích prací v jejich vztazích byla drtivou většinou považována určitá rovnocennost v jejich rozdělení mezi partnery. Spíše než však faktická rovnocennost tato spravedlivost odkazuje k subjektivním dojmům či pocitům z rozdělení domácích prací a spokojenosti s ním, protože až na jeden pár nikdo systematicky nepracoval na rovnocenném rozdělení domácích prací a neohodnocoval jednotlivé domácí práce jako takové, aby zajistil faktickou rovnocennost. Faktor subjektivního hodnocení spravedlivosti se objevuje i v rámci heterosexuálních vztahů, kde se však obvykle nevztahuje na domácí práce odděleně, ale souvisí s širšími investicemi do a zisky obou partnerů ze vztahu jako takového. Do tohoto pocitu se tak vedle osobních investic v podobě vykonávání domácích prací započítává například i zaměstnání a mzda nebo jiné benefity tak, aby oba dva partneři přinášeli do vztahu podobné vklady (Greenstein 1996). Pojetí rovnocennosti ve stejnopohlavních párech, které jsem objevila já, tedy založené na tomto subjektivním pocitu, koresponduje se zjištěními Shechory a Ziv, které jej zaznamenali především v lesbických vztazích (Shechory, Ziv 2007: 629-631).

Nikola o subjektivním hodnocení spravedlivosti: Jo, mělo by to být spravedlivý, ani ne tak, že jeden dělá tolik nebo tři práce děláš ty, tři práce já, ale prostě, aby na tom měli spolu jasno. Aby si řekli, hele takhle to je a tak nám to vyhovuje oběma. Ale jak říkám, myslím si, že i tohle to se musí nějak zažívat.

Na rozdělení domácích prací ve vztazích participantek a participantů kromě již zmíněného pravidla rovnocennosti má významný vliv i zkušenost a praxe s vykonáváním určitých domácích prací. Tato zkušenost bývá do velké míry spojena se socializací v kontextu domácích prací v rodičovské rodině participantek a participantů, konkrétně pak zapojování jich jako dětí do domácích prací, v rámci nichž mohli tyto zkušenosti získat. Nabízí se zde také zaměření na jejich genderovou socializaci v kontextu domácích prací, a tedy na to, jak byli jako děti zapojováni do „ženských“ a „mužských“ typů domácích prací na základě svého

genderu. Z rozhovorů však vyplývá, že i když v několika málo případech byly především dívky zapojovány do ženských typů domácích prací, většina participantek a participantů byla zapojována do různých domácích prací bez ohledu na jejich gender. Výzkumy heterosexuálních párů však na vliv genderové socializace upozorňují a propojují tak tradiční vykonávání domácích prací ženami s jejich genderovou socializací, kdy dívky zpravidla bývají zapojovány do většího počtu domácích prací a díky tomu s nimi mají i větší zkušenosti (Cunningham 2001a: 112). O zkušenostech s domácími pracemi z dětství hovoří například Naďa.

Naďa: Tak o [praní]se stará spíš Simona, já teda nemám problém s tím, samozřejmě jít a něco vyprat, ale to je spíš její záležitost... Protože já to neumím s tou pračkou natolik. Takhle, já si jí zapnu, všechno, ale nevím, prostě od začátku, co tu bydlíme, tak je to udělaný tak, že to dělá spíš Simona. Když tady není a je jakoby kupa prádla, že to potřebujeme vyprat, tak to udělám já. Ale většinou tohle si zrovna hlídá ona... Tak ona prala i doma.

Situaci Naďi a Simony týkající se praní však lze interpretovat i jiným způsobem než jen skrze zkušenost s praním. Na vyhýbání se praní lze také nahlížet jako na určitý aspekt kontroly, kdy vykonáváním určité práce si člověk často udržuje pocit kontroly či nějakou mocenskou pozici, nebo ten druhý (druhá) naopak těží z určitého alibismu („já to s pračkou neumím“).

Vedle socializace v rodině by se zkušenosti s vykonáváním domácích prací v předchozích vztazích daly eventuálně vnímat jako rozhodující, vzhledem k tomu, že pro většinu participantek a participantů jsou současné vztahy prvními, v rámci nichž spolu partneři sdílí domácnost, tato varianta pozbývá relevantnosti. Co se tedy týče zkušeností s domácími pracemi, v principu jde o to, že ty domácí práce, s nimiž má větší zkušenost pouze jeden partner ve vztahu (zpravidla to bývá například praní prádla či vaření), pak tyto domácí práce zastává v domácnosti on. Pokud však zkušenost s určitou domácí prací mají oba nebo se jedná o takové práce, které nevyžadují určitou zkušenost (jako například utírání prachu), většinou se na jejím vykonávání střídají, popřípadě ji vykonává ten, který s ní má větší zkušenosti. Na vliv socializace v rodině v tomto kontextu upozorňují samy participantky a participanté, jako například výše zmíněná výpověď Naďi o praní, ale také následující o nakupování nebo Milana o praní.

Naďa: *Nakupování, tak to zase nevím, já jsem schopná jít se stovkou a udělat z toho oběd a večeři a zase pak nechápu, že Simona jde a nedokáže to, že to jakoby nemá tohleto. To mám zase hodně od táty, protože on takovej vždycky byl.*

Milan: *Nevím, myslím, že je na to zvyklej prostě z domova, kde se pralo čtyřikrát tejdně nebo nevím jak často. Takže Petr pere.*

Mezi další významné kritérium, jež zasahuje do rozdělení domácích prací ve vztazích lesbických žen a gay mužů v mém výzkumu, nepochybně patří i osobní preference určitých domácích prací. Obvykle tedy ten, který má v určité domácí práci zálibu, také tuto práci vykonává. Preference však do jisté míry souvisí s výše zmíněnou zkušeností, protože zkušenosti s vykonáváním domácích prací umožňují participantkám a participantům zjistit, které domácí práce je baví a které preferují vykonávat. V tomto kontextu můžeme vidět, že se i zde, stejně jako se ukázalo v jiných výzkumech stejnopohlavních párů, realizuje model osobního zájmu. Jelikož se totiž stejnopohlavní páry nemohou explicitně odvolávat na genderové rozdělení domácích prací, model osobního zájmu oproti heterosexuálním párům v tomto kontextu zřejmě nabývá na větší důležitosti. O zálibě ve vaření hovoří Braňo.

Braňo: *... nevařím, respektive vařím výjimečně, anebo jenom občas, takže tam ten důvod toho vaření z přítelovi strany je, že ho to víc baví, i když ne asi s tím bude úplně souhlasit. Ale tak jako prostě většinou ten výsledek toho prostě je, jako jde mu to líp než mě. Takže prostě jsem rád, když vaří, protože prostě je to lepší a mě to zas až tak nebaví, mě to baví občas, prostě něco takovýho většího udělat nebo tak, jako co se týče vaření, ale jinak mě to jako nebaví.*

Socializace týkající se domácích prací v rodině však nemá vliv pouze na zkušenosti s vykonáváním domácích prací, které se mohou projevat i v jejich preferenci. Týká se také především přenesení určitých standardů úklidu, jež se pro participantky a participanty stává do určité míry jejich vlastním a jež pak uplatňují ve svých současných vztazích. Podobný vztah mezi výchovou v rodině a pozdější úrovní standardů ve vlastních vztazích našla i Kentlyn (Kentlyn 2007: 118). Ženám a mužům v mém výzkumu jsou bez ohledu na pohlaví předávány různé standardy, ať už prostřednictvím vykonávání domácích prací jimi samými nebo standardy stanovovanými úrovní úklidu rodiči, které do různých úrovní nastavují kvalitu dobře provedeného úklidu v těchto domácnostech, a ve vztazích se pak tyto standardy potkávají. Standardy úklidu se však netýkají pouze stejnopohlavních párů, stejné modely je zcela jistě možné nalézt i v kontextu vztahů heterosexuálních. Pravidlem bývá, že ten, jehož

nároky na kvalitu provedení úklidu a míra hodnocení nepořádku jsou přísnější, bývá tím, kdo monitoruje stav domácnosti a obvykle dává impuls k úklidu. Na tuto funkci monitorující osoby ve svém výzkumu narazil i Carrington, ten úroveň standardů přisuzuje především odezíráním uklizenosti domácnosti rodiny, přátel a vlivu médií (Carrington 2002: 79-81). Přenesení hodnot z původní rodiny dobře demonstruje výpověď Simony a Petra.

Simona: Já prostě jenom žiju s lidma, který nemaj uklízení stanovený jako první žebříček stanovevej prostě domácností, že úplně nejpřednostnější je to, aby bylo uklizeno. A ani v jedny z těch domácností to tak nefunguje, a tím pádem oni mi spíš jako nerozumí, než že by mě chtěly štvát. Oni to nechápou, oni neví, proč, oni vůbec nechápou moje reakce. (pozn. Simona žije v domácnosti s partnerkou a spolubydlící)

Petr: To je nesporný, protože už to, že považuju domácí práce za důležitou součást, jejich frekvence asi určitě třeba z mé strany je přenesená. Vnímavost vůči tomu, že je něco třeba udělat je si myslim vykonstruovaná tou výchovou.

Ekonomická teorie, konkrétně teorie relativních zdrojů pracuje s určitými relevantními kritérii, která rozdělení domácích prací do různé míry ovlivňují. Jedná se především o věk, vzdělání, prestiž zaměstnání a plat, které do vyjednávání o rozdělení domácích prací jak ve stejnopohlavních, tak i v heterosexuálních párech vstupují a mohou jej ovlivňovat směrem k nabourání rovnocennosti rozdělení. Rovnocennost v rozdělení domácích prací však u stejnopohlavních párů v mém výzkumu těmito charakteristikami ovlivněna zjevně není a v určitých případech ani být nemůže, protože participující páry se většinou pohybují se v podobných sektorech zaměstnání, mívají zpravidla odpovídající vzdělání a ani jejich věk není natolik rozdílný. Nemají tak žádnou komparativní výhodu ve vyjednávání, která by mohla vést k nerovnému rozdělení domácích prací. Giddings ve svém výzkumu argumentuje, že nerovné dělení domácích prací ve stejnopohlavních párech se často nemůže odvolávat ani na různou výši platů, protože rozdíl v platech v těchto kontextech nebývá až tak velký (Giddings 2008: 87). V mém výzkumu by však některá partnerství mohla nerovné rozdělení prací výší platu podpořit, protože v některých je tento rozdíl poměrně značný. Nedochozí však k tomu dle mého názoru z toho důvodu, že liberální postoj participantek a participantů k rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech vyzdvihující rovnocennost rozdělení tomu zamezuje. Explicitní snahu o udržení rovnosti i přes rozdílnost platů vyjadřuje například Petra.

Petra: Asi ze začátku byly doby, kdy to možná nějakým způsobem zasahovalo, ale já si myslím, že já jsem si jako dost dobře uvědomovala, a hlavně já jsem měla jako relativně stálý příjem, kdežto Nikola, u Nikoly to záleží na tom, jaká je situace a ta výše příjmu se hodně mění. Ale jako já si myslím, že u nás ne, protože já jsem si vždycky uvědomovala, že k tomu mám tendenci, že už jsem v pozici, kdy do toho sklouzávám, že jí... Bylo v období, kdy ona to měla náročnější a třeba ty peníze měla menší, tak já už jsem si říkala, hele ne, nedělej z ní služku. Tohle prostě nejde.

Tato výpověď Petry je velmi zajímavá, i v kontextu toho, že v současné době Petra vydělává podstatně méně než Nikola, takže by se dalo čekat, že tendence „dělat z někoho služku“ bude spíše obrácená. Je totiž možné, že Petra má takovýto postoj právě proto, že sama by dnes nechtěla být vnímaná jako služka, když má momentálně nižší příjem, a projektuje to zpětně do minulosti.

V kontextu rozdělení domácích prací je také významné upozornit na spokojenost participantek a participantů s jejich rozdělením. Pokud bych propojila postoje participantek a participantů ohledně rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech se spokojeností s faktickým rozdělením domácích prací v jejich vztazích, pak by spokojenost či nespokojenost s rozdělením měla korespondovat s jejich vnímáním spravedlivosti či nespravedlivosti tohoto rozdělení. Tento vztah se ve výpovědích participantek a participantů objevuje. Jelikož všichni mají poměrně egalitární ideologii, tam, kde dochází k rovnocennému rozdělení, je toto rozdělení hodnoceno jako spravedlivé a je také vyjadřována spokojenost s tímto rozdělením. Podobný vztah mezi postoji k rozdělení domácích prací a spokojeností či nespokojeností s faktickým rozdělením se objevuje i v rámci heterosexuálních párů, i když zde funguje trochu jiným způsobem. V rámci heterosexuálních vztahů stále přetrvává určitá nerovnost v rozdělení domácích prací v neprospěch žen a spokojenost či nespokojenost žen s tímto nerovným rozdělením se pojí s jejich genderovou ideologií. To znamená, že ženy zaujímající tradiční genderovou ideologii bývají s takovýmto rozdělením domácích prací spokojenější než ženy zaujímající egalitární genderovou ideologii (DeMaris, Longmore 1996).

Většina participujících stejnopohlavních párů hovoří o rovnocennosti, která je jejich hlavním kritériem rozdělení domácích prací, a právě to je odlišuje od heterosexuálních párů v naší společnosti. Pouze u jednoho gay páru v mém výzkumu by se dala nalézt realizace přístupu doing gender v domácích pracích a tedy udržování si mocenské nerovnosti a konstruování femininity a maskulinity skrze vykonávání či nevykonávání domácích prací, což přiblížím v následující podkapitole.

4.3.6. Pár vymykající se ostatním

Pouze v rámci páru Davida a Braňa nebyly domácí práce rozděleny na základě rovnocennosti a jeden z partnerů (David) se na domácích pracích kromě vaření a s ním do určité míry spojeného nakupování podílel jen minimálně. Navíc ani oni sami nebyli schopni vysvětlit, proč a důsledkem čeho je jejich rozdělení domácích prací natolik vychýlené, snad kromě současného většího časového zapojení Davida do zaměstnání. Evidentně zde však dost výrazně funguje určitá forma dominance a submise, když Braňa není schopen přesvědčit Davida, aby dělal víc, a když ten není schopen Braňa nevyužívat, jak vidíme z citátů níže. Větší časová investice do placeného zaměstnání spojená s menším množstvím vykonávaných prací u Davida a Braňa pak koresponduje s trendy, které se objevují jak v heterosexuálních, tak i některých stejnopohlavních párech (Erickson 2005, Moore 2008, Shelton, John 1996).

David: Když, no já mám tak docela, nebo měl jsem donedávna takovou dost nárazovou práci, když prostě nepravidelnou, kdy jsem teda podnikal, měl jsem po večerech přednášky, vracel jsem se pozdě domu a tak. Pak naopak byly dny, kdy jsem neměl žádnou práci, tak to jsem samozřejmě prostě, bylo, nebo bylo logický teda, když jsem celý den doma, tak že ty, že se budu věnovat víc těm domácím pracem, což se pak teda v reálu ne úplně jako dělo, ale... Naopak, když jsem celý večer byl pryč, tak samozřejmě nemohl nikdo čekat, že, to nemohl Braňa čekat, že budu... A to se jako respektovalo nebo to se jako respektuje no.

Avšak zajímavé je, že ani v dobách, kdy by vyšší časová investice Braňa do zaměstnání dala vnímat jako mechanismus, který zapříčiní, že se David bude o domácnost starat ve větší míře, přesto domácí práce vykonával především Braňa. Tento trend se však spíše než v kontextu stejnopohlavních párů objevuje v kontextu párů heterosexuálních, obvykle v případě žen v nich (Shelton, John 1996). Dalo by se říci, že v rámci jejich vztahu David fungoval jako „maskulinní“ dominantní typ zatímco Braňa ztělesňoval „feminní“ typ. Zde by určitě bylo důležité znát širší kontext fungování páru, což nebylo záměrem mého výzkumu, a i když je to spekulace, je to určitý pokus o vysvětlení trendu, který jinak vysvětlit nemohu.

Braňa: No donedávna to bylo tak, že já jsem byl jako omezenější časem víc, protože jsem pracoval víc, ale stejně jako těch prací jsem dělal víc. Ted' pracujeme nastejno prostě, nebo on toho má asi víc, protože ted' chodí normálně na osm a půl hodiny do práce plus k tomu ještě řeší svoje věci, tak asi toho má víc.

Jako určité vysvětlení většího zapojení Braňa do domácích prací se v jejich případě nabízí především socializace obou partnerů v kontextu domácích prací v rodičovské rodině, protože zatímco Braňo byl zapojován poměrně v hojné míře, David jen velmi sporadicky, větší zkušenosti s vykonáváním všech domácích prací tak měl pouze Braňo a na straně Davida tyto zkušenosti chyběly.

David o zapojování do domácích prací v dětství: *My jsme bydleli v domácnosti ještě s mojí sestrou, takže čtyřčlenná rodina jsme byli, že jako se budou rozdělovat rajony a že se bude uklízet tímto způsobem nebo že to rozdělení domácích prací v domácnosti bude tímto způsobem. Ale to vždycky tak po dvou tejdnech ztroskotalo a pak to tak nějak vyšumělo.*

Braňo na stejné téma: *Tak většinou mě to samozřejmě nebavilo, ale pravidelně třeba jako vysávání, když jsme bydleli na bytě, tak byly všude koberce, tak jenom to vysávání, když jsme se přestěhovali, tak bylo i to vytírání podlahy a podobně, mytí nádobí, mytí koupelny, záchodu, venčení psa, já nevím, mytí oken, já jsem jako od mala celkem i myl okna. I jako různý takový, jak byl takovej ten úchylnej zvyk mít takovou tu vitrínu, kde jsou ty křišťálový a vyřezávaný, tak to my jsme samozřejmě měli taky, to už našťestí nemáme, ale měli jsme to. Tak to jsem myl a to mě například jako hodně bavilo, jo.*

Jako jediná domácí práce, kde se David zapojoval a v podstatě ji měl na starosti, bylo vaření a to z toho důvodu, že úroveň vaření Braňa Davidovi nevyhovovala a Davida vaření do určité míry bavilo.

David o vaření: *No, až teda Braňo se snažil na začátku působit, jako že umí vařit a snažil se mě ohromit několika svými kulinárními kusy, záhy jsem zjistil, že to jsou, že má v repertoáru asi tak dvě, dva pokrmy, které jako umí uvařit, kromě uvaření párků a rozmražení pizzy, takže když někam přijdeme, tak Braňo hrdě, když navařil, tak hrdě hlásí, že vařil, takže já jenom dodávám, že buďto ohříval nebo rozmrazoval. Ale takže prostě já umím asi lépe vařit a asi mě to i víc baví.*

Situace v případě Davida a Braňa by se dala interpretovat tak, že David, podle mého subjektivního názoru dominantnější v páru, zřejmě skrze nerovnost v rozdělení domácích prací a vyhýbání se jim konstruoval svou maskulinní mocenskou pozici ve vztahu, která v podstatě odpovídá přístupu doing gender ve stejnopohlavních párech a také tradičnímu genderovému fungování domácích prací v heterosexuálních párech, protože i tam obvykle za

domácí práci zodpovídá jen jeden z páru, obvykle žena. A stejný trend jako v heterosexuálních párech lze pozorovat i v již zmíněném případě, kdy Braňo trávil větší podíl času v placeném zaměstnání a přesto většina domácích prací ležela na něm. I v heterosexuálních vztazích totiž ženy vydělávající víc než jejich partneři mívají domácí práce stále ve větší míře v kompetenci, i když podle teorie relativních zdrojů by měla odpovědnost přejít na partnera (Chaloupková 2005, Shelton, John 1996).

Vedle tohoto gay páru i rozdělení jednoho lesbického páru (Petry a Nikoly) převážně reflektovalo tradiční genderové role rozdělení domácích prací a bylo by možné jej interpretovat jako odpovídající konceptu doing gender v kontextu domácích prací, avšak k této interpretaci se já osobně nepřikláním. Jednak proto, že větší vliv na toto rozdělení měla dle mého názoru spíše odlišná socializace, kdy Petra byla socializována tradičním způsobem do ženských domácích prací, a proto se ve vztahu nadále věnovala především ženským typům domácích prací (především vaření, praní) zatímco Nikola byla díky otci socializována i do mužských typů domácích prací, které ve svém vlastním vztahu pak také vykonávala (především opravy a aktivity těžšího rázu). Odlišnou socializaci a pojetí rozdělení jako rovnocenného lze objevit v jejich výpovědích.

Petra: ...já jsem přece jenom taky vychovaná v tom, že prostě ta ženská by se měla doma postarat vo to vaření nějaký a tak. A jako přinesla jsem si spoustu věcí, jako třeba mě baví práť. Baví mě, i když mi to taky vobčas leze na nervy. Mnohem radši budu stát dvě hodiny u plotny než bych šla třeba vyluxovat, to je jasný... Jo, žehlívala jsem, protože mě to bavilo. Já jsem se víc brala do tý kuchyně, protože mě to bavilo.

Nikola: Taťka i říkal, víc jí zatahuj, uť jí vařit. Ale mamka říkala, když viděla, že k tomu moc nejsem, proč bych jí nutila, až bude potřeba, tak se to prostě naučí. ...ty mužský činnosti co dělal táta, když se jich to bude týkat, tak uvnitř sebe cejtím, že to je moje zodpovědnost. Jestliže to neumím, tak si to musím zařídit já. Jestliže nevodstěhuju skříň, tak já jsem ten, kdo by si měl zajistit, aby tu skříň přestěhovali. Takže to takhle je.

A za druhé se k tomuto konceptu nepřikláním proto, že rozdělení domácích prací úplně nekopírovalo tradiční genderové rozdělení domácích prací, v některých činnostech se pravidelně zastupovaly a i v určitých exkluzivně rozdělených činnostech byly obě schopné je zastat.

Nikola: ... když některou činnost prostě jedna nemůže udělat z nějakýho důvodu, tak ví, že ta druhá to zastane a vykreje to. Jo, že přece jenom ty odbornější práce že

zvládne i ta druhá. Nevím, jestli třeba v tradiční rodině by chlap byl schopnej vyžehlit třeba. Myslím si, že některý chlapi, oni by to zvládli, ale oni to dělat nebudou. Kdežto když ona nebude moct, tak to udělám já, tečka.

Obě partnerky taky byly spokojené s rozdělením a hodnotily jej jako rovnocenné, žádná tedy neměla prostor pro zaujmutí či potvrzování mocenské pozice. Kontext doing gender byl v tomto kontextu naplněn pouze skrze určitou analogii s genderově stereotypní typologií domácích prací a jejich vykonáváním, mocenská nerovnost se v jejich vztahu neprojevovala. Genderově tradiční rozdělení domácích prací však také mohlo být posíleno přítomností dítěte v rodině, které často právě v lesbických párech situuje matky dětí k zaujmutí femininní role ve vztahu (Moore 2008).

Nikola o péči o dceru: Co jsou věci okolo toho dítěte, co se týkaj třeba úklidu, jako mytí nočníku, to je při nějakym mytí vany nebo tak, tak to třeba dělám já, protože to je automatický. Ale co se týče třeba jídla, tak to dělá ona, protože to je součástí kuchyně. Samozřejmě, že přebalování, tak to je, kdo je zrovna u toho. Když se narodila, tak jsme vstávaly vobě dvě. ... my máme tu výhodu, že jsem doma, že jo. Že pracuju z domu, takže jsem pořád s holkama nebo jsme pořád spolu.

Z výpovědi Nikoly je vidět, že co se týče péče o dceru, tak zde se obě s partnerkou podílejí poměrně rovnoměrně a jednotlivé činnosti si dělí především podle již „zaběhnutých“ pravidel v rozdělení domácích prací. Vzhledem k tomu, že rozdělení domácích prací v rámci tohoto vztahu bylo podle jejich slov již od počátku poměrně tradičně rozdělené, příchod dcery toto rozdělení mohl jen posílit, než že by Petru sám nějak do femininní role situoval.

4.3.7. Rozdělení konkrétních domácích prací v participujících stejnopohlavních párech

Věnovala jsem se faktorům, které do rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech v mém výzkumu zasahují, principům, které se v jejich fungování objevují, a případům, které se ostatním určitým způsobem vymykají. Nyní se přesunu k samotnému rozdělení jednotlivých činností domácích prací v těchto párech. Vaření je nejčastější aktivitou, kterou má téměř výhradně na starosti jen jeden z páru. Toto výhradní rozdělení odpovědnosti za vaření se zpravidla týká toho partnera, který má vaření v oblíbě nebo s ním měl již větší zkušenosti, lze to tedy interpretovat jako podstatný vliv osobního zájmu, který se zde realizuje. Pokud se na vaření podílí i druhý z páru, týká se to především méně náročných jídel,

určitých jídel, v nichž má druhý partner zkušenost, nebo při pomocných pracích jako například krájení a podobně. Komentuje to například Dana nebo Simona.

Dana: No, tak já sem vod rána do večera v práci, pak sem ve škole, takže Lenka vaří. Vaří mi večeri, vaří mi na druhý den do práce, abych prostě měla co jíst. A když mám čas já, o víkendu třeba, tak uvařím, ale někdy taky ne, protože Lenka vaří líp a dělá to ráda.

Simona: Uvařit se musí, protože by jinak byl hlad. A já v tom nemám úplně takovou zálibu, takovýho toho koníčka v hledání, vymejšlení, přemejšlení na nějaký způsoby. Ale vaří ona (partnerka), ona má nápad, ona ho zrealizuje a já jí pomáhám, když potřebuje.

Toto výhradní rozdělení v podstatě odpovídá heterosexuálním párům, v nichž mají vaření na starost převážně ženy, zatímco muži jim při něm pomáhají nebo vaří pouze určitá jídla, typicky se to týká grilování, tedy vaření pro „speciální příležitosti“, kdy muži daleko častěji dominují (Blair, Lichter 1991). S vařením souvisí i méně viditelná aktivita, která bývá zahrnována mezi domácí práce, a tou je znalost chutí partnera a monitorování vybavenosti domácnosti potravinami, které obvykle bývají v kompetenci toho samého partnera, který vaří, což se shoduje se zjištěními Carringtona (Carrington 2002: 37-38). Blíže to demonstruje například výpověď Petry.

Petra: Já se kouknu, co nám doma chybí, co je potřeba koupit a vyrazím s dcerkou s kočárem a záleží na tom, jak zrovna, co zrovna potřebujem koupit... Ale prostě to nějak vyplynulo ze situace, protože já se starám vo tu kuchyň, jelikož já jsem ten, kdo skoro určuje, co se bude doma jíst. A já taky vycházím z toho, co vona jí a co má ráda a nemá ráda, tak jako k nějakýmu kompromisu musí vždycky dojít.

Nakupování je do určité míry propojeno s vařením, protože k vaření je třeba obstarat základní suroviny. Nakupování potravin však na rozdíl od vaření nebývá v exkluzivní kompetenci jen jednoho z partnerů, i když častěji obvykle nakupuje vařící partner. Bývá to i druhý z páru, který se do nakupování zapojuje, ať už jde o menší nákupy nebo asistenci při nákupech druhého partnera. Nakupování jako aktivita, do níž se určitou měrou zapojují oba z páru, bývá typická i v heterosexuálních párech, není tak jen výsadou stejnopohlavních párů (Blair, Lichter 1991). Takto o nakupování hovoří Milan.

Milan: *Takže ty malý nákupy dělám já, takový ty čerstvý věci nebo pečivo třeba. No ale velký nákupy, tak to my velice rádi jezdíme do Tesca až skoro v nočních hodinách spolu, kdy tam prostě nikdo není... Většinou to je tak, že já jsem řidič košíku, protože se mi nechce nad tím moc přemýšlet a já, když jedu nakoupit jako sám, třeba Petr je na týden pryč, řekněme, tak si nakoupím věci, na který mám aktuálně chuť a tak řekněme v horizontu jednoho, dvou dní dopředu. Ale že bych nakupoval jako zrovna systematicky, tak to je spíš Petrova schopnost.*

Další aktivitou domácích prací, která bývá téměř výhradně v kompetenci jednoho z páru, je tradičně žensky konotovaná domácí práce, praní prádla. Zajímavé však je, že nejde o péči o prádlo jako celek, která by měla být v kompetenci pouze jednoho partnera. Další domácí práce týkající se prádla přebírá obvykle druhý partner nebo se o ně spolu dělí a femininita, která by tak skrze vykonávání této ženské domácí práce měla být pouze na straně jednoho partnera, se oslabuje a nabourává. Velmi významným hybatelem v této výhradní starosti a praní prádla se ukazuje být socializace v rodině a také pozdější zkušenosti s vykonáváním této práce, protože vždy se v páru našel alespoň jeden, jenž měl s používáním pračky, tříděním prádla a dávkování pracích prostředků předchozí zkušenost, která měla za důsledek převedení zodpovědnosti za praní na něj. I v kontextu praní se tedy realizuje model osobního zájmu, i když zde se jedná spíše o jeho dimenzi zkušenosti s vykonáváním této domácí práce.

Petra: *U nich taky prala většinou maminka a Nikola k tomu asi úplně, nebo vona k tomu moc jako netáhne. Já to mám asi zase vod mámy tohleto, že si na to prádlo dávám větší pozor, protože vim, že vona na to bývala dost pinktlich a že je potřeba si na to dávat pozor. A když si nejsem jistá, jestli to pouští nebo ne, tak to buď zkusím v ruce, nebo to dám dohromady. Nikole to nepřijde tak důležitý. Jí to nepřijde, tak bože, tak se to vobarví.*

S praním do velké míry souvisí žehlení, které téměř žádný z párů nevykonává a redukuje se tak počet domácích prací jako takových. Na důležitosti pak nabývá funkce „kreativního“ věšení a skládání prádla, která tedy, jak už jsem říkala, bývá v kompetenci druhého partnera, nebo se v jeho vykonávání střídají, čímž se oslabuje femininita jednoho z páru.

David: *My nežehlíme. Ne, vůbec nežehlíme. Košile se vyvěšej, nenakupujeme si věci, který by se musely žehlit, protože to bych se asi, to bych vyletěl z kůže a Braňo taky,*

sice samozřejmě žehličku máme a když je potřeba vopravdu něco, jo, do divadla, tak límeček přežehlíme, ale jinak se u nás nežehlí. Všechno se vyvěsí nebo se na nás natáhne.

Petra: Mě teda moje dítě odnaučilo žehlit všechno, když ona se třeba narodila, tak já jsem měla všechno vypraný, vyžehlený, snažila jsem se i nějakou dobu jí i žehlit a přešla jsem na to, co říká moje švagrová, není umění dobře vyžehlit, ale dobře pověsit a poskládat. ...takže buď to pověším já nebo se vo tom jako domluvíme, ty pověšíš prádlo a já za to udělám něco jinýho, co třeba bylo zrovna řada na tobě. Je to taky vo střídání. U věšení je to většinou vo střídání. A u žehlení, žehlíme toho minimálně a jsme hrozný vostudy, protože do teď to bylo tak, že když se nám to prádlo tak dlouho sbíralo, až přijela moje maminka a všechno nám ho vyžehlila.

Uklízení domácnosti, které je tradičně vnímáno také jako „ženská“ domácí práce, v heterosexuálních párech tedy obvykle vykonávaná především ženami, a do něhož lze zahrnout utírání prachu, vysávání, vytírání, mytí oken, koupelny a záchodu pak bývá nejčastějším typem domácích prací, v rámci něhož se partneři doplňují nebo zastupují. Toto zastupování přičítám především nízké náročnosti těchto aktivit na zkušenosti či jiné dovednosti, což dává prostor se oběma partnerům realizovat a pracovat tak na vzájemnosti a oslabuje tak určité tradiční rozdělení domácích prací. Tyto aktivity jsou také natolik rutinní, že nebývají zálibou ani jednoho z páru, což odporuje modelu osobního zájmu. Milan v tomto kontextu hovoří o mytí oken a Naďa o běžném úklidu jako takovém.

Milan: Jo, tak to se snažíme se střídat. Není to moc často, protože střešní okna jsou velice brzy znova špinavý, takže to člověka úplně jako omrzí, jestli to má cenu. Navíc, když jsou všude teď pyly, tak ono je občas lepší počkat, až to oprší a zevnitř, když na ně moc nematlate, tak to stačí za půl roku. Tak zvenku to nemá cenu. Ty se samozřejmě umejou s tou vnitřní stranou, když už se to dělá, ale že by nějak častě...

Naďa: Tak když si to rozdělíme, že já mám koupelnu a kuchyň, Simona má chodbu s našim pokojem plus obývací. Ono to spolu dost souvisí, v obývací se válí oblečení, který patří do pokoje do skříně, a koupelna s kuchyní se víceméně propojujou taky, protože tam jsou ty přípravky přesně tady na to. Takže nevím, většinou si každá, se tady pustí muzika a každá si uklízí ten svůj plac... Já si myslím, že těžko říct, nikdy jsem o tom [rozdělování úklidu]nepřemyslela, spíš je to takový spontánní rozhodnutí jakoby.

Naopak činnostmi, které bývají svěřovány téměř výhradně pouze jednomu z páru, bývá obvykle péče o domácí mazlíčky a květiny, pokud se tedy v domácnosti nacházejí. Dle mého názoru to souvisí s již zmiňovaným pojetím těchto činností jako koníčka spíše než

domácí práce a zpravidla tento „koníček“ praktikuje pouze jeden z páru, jenž jej tudíž má i na starosti. Pokud bych však tyto aktivity vnímala jako domácí práci, pak se zde jednoznačně realizuje model osobního zájmu.

Nikola o květinách: *Vo kytky se stará taky Petra, to je její věc. To vždycky k tomu, vona si s nima ráda pokecá... To, že tady máme kytky, je fantastická věc, ale když pak třeba partnerka vodjede k rodičům na tejden, na čtrnáct dní, tak pak mi volá a říká, prosím tebe, zalej kytky. A já si to musím napsat, protože já to prostě nevidím, já mám určitou slepotu. Ano, já kytky zaliju, pokud jedna kytku už začne vřšet listy, tak vidím, že vostatní by už potřebovaly, takže v ten okamžik.*

Participantky a participantů většinou nevnímají fakt, že jsou součástí stejnopohlavního páru, jako limitující nebo naopak nějak výhodný ve vykonávání domácích prací. Pokud však nějaké výhody či limity vnímají, týká se to především fyzických omezení nebo naopak výhod nebo také vlivy odlišných zkušeností, které vyplývají především z (genderové) socializace, která se v podstatě dotýká pouze údržby domácnosti. Nad'a komentuje vlastní omezení v kontextu domácích oprav.

Nad'a: *Jako tady co vidíte všechno navrtaný, tak to jsme nedělaly třeba vůbec my. Na to jsme si musely sehnat někoho, kdo nám to tam navrtá, protože v tom nevynikáme. A jinak nevim, jinak mě [žádné omezení nenapadá] kromě tady těch technických věcí jako něco opravit, přimontovat, a to se taky kolikrát snažíme samy.*

Zatímco v rámci heterosexuálního páru by byla odlišná genderová socializace jakousi výhodou, protože by se mohli oba z páru doplňovat, ve stejnopohlavních párech je vidět, že do určité míry dochází k absentujícím zkušenostem, které provádění domácích prací do určité míry limitují. Ženy takové problémy obvykle řeší prostřednictvím rodinných příslušníků nebo jiných blízkých osob spíše než externími placenými pracovníky, jejichž využití našel Carrington (Carrington 2002: 75). Gay páry na takovéto limity týkající se jiných domácích prací spíše nenarážejí, a pokud ano, snaží se s nimi vypořádat sami.

5. SHRNUÍ, LIMITY VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ VÝZKUM

Výzkum založený především na polostrukturovaných dyadických rozhovorech na téma domácích prací s lesbickými ženami a gay muži, kteří alespoň dva roky žijí ve vztahu a ve společné domácnosti s partnery stejného pohlaví, přinesl několik zjištění. Tyto závěry se týkají především genderového rozměru v myšlení a rozdělení domácích prací v jejich

vztazích, ale také samotného rozdělení domácích prací a dalších kritérií, které se do tohoto rozdělení promítají.

Genderová ideologie participantek a participantů, zahrnující jejich postoje ve vztahu k rozdělení veřejné a soukromé sféry na základě příslušnosti k pohlaví a genderovým rolím, by se dala kategorizovat jako egalitární, kdy za hlavní kritérium rozdělení domácích prací v heterosexuálních párech stanovují především spravedlivost a rovnocennost tohoto rozdělení. Je však důležité upozornit na fakt, že genderová ideologie participantek a participantů se týká rovnocennosti, co se týče úhrnu přispívání do domácích prací, avšak ne nutně pracuje s odmítnutím genderových stereotypů. Převaha egalitární genderové ideologie v postojích stejnopohlavních párů v mém výzkumu koresponduje s podobnými zjištěními v rámci stejnopohlavních párů v jiných zemích a odlišuje je od heterosexuálních mužů a žen, kde se podle výzkumů egalitární genderová ideologie objevuje méně často (Davis, Greenstein 2009, Erickson 2005, Kentlyn 2007, Moore 2008). Přestože lze ideologii participantek a participantů hodnotit jako egalitární, v jejich myšlení lze objevit i určité stereotypní představy, které se týkají především dělení domácích prací na ženské a mužské, i představy o tom, proč by je měly vykonávat právě ženy či právě muži.

Egalitární genderovou ideologii participantek a participantů lze přičíst především jejich socializaci v kontextu domácích prací v jejich původní rodině, která se týká především akcentu rodičů na vzájemnou pomoc žen a mužů v domácnosti a zkušenostem s domácími pracemi v dětství. Je však třeba si uvědomit, že nic nenaznačuje, že by se socializace participantek a participantů nějak odlišovala od socializace heterosexuálních žen a mužů v jejich rodinách. Lze tak usuzovat, že české rodiny ve svých dětech do určité míry podporují egalitární genderovou ideologii, avšak do rozdělení domácích prací v heterosexuálních vztazích zasahují ještě jiné faktory, které podporují přetrvávající nerovné rozdělení domácích prací. Výzkum zaměřující se na toto téma by mohl tuto problematiku blíže rozklíčovat.

Marginální sexuální orientace participantek a participantů v tomto kontextu zřejmě sehrává také významnou roli, protože je vystavuje mnohem častější konfrontaci s různými modely tradičních institucí a umožňuje jim tak reflektovat heteronormativní řád a nespravedlnost z něj vyplývající, což jim může umožňovat odlišný pohled na tyto tradiční modely. Na druhou stranu lesbické participantky i gay participanté nebyli příliš schopni genderové reflexe a v jejich výpovědích se téměř vůbec neobjevuje, že by explicitně přemýšleli a verbalizovali skutečnost, že jsou lesbické ženy či gay muži a jaké to má pro rozdělení domácích prací či domácí práce jako takové důsledky. Vzhledem k tomu, že v tomto kontextu existuje jen málo vědeckých výzkumů, další výzkum, zaměřující se na vztah

mezi (marginalizovanou) sexualitou a postoji k tradičním modelům rozdělení domácích prací by mohl tuto problematiku osvětlit. Egalitární genderovou ideologii participantek dále přičítám tomu, že žijí ve velkých městech a jejich vyššímu vzdělání, protože tyto charakteristiky také zvyšují pravděpodobnost setkávání se s různými kontexty a ovlivnění genderové ideologie (Davis, Greenstein 2009).

Pohled participantek a participantů na rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech se v podstatě nijak neliší od jejich genderové ideologie, za hlavní kritérium rozdělení domácích prací v tomto kontextu považují shodně spravedlivost, která stojí na rovnocennosti tohoto rozdělení. Rovnocennost je i hlavní charakteristikou, na základě níž mají participantky a participanté domácí práce ve svých vztazích rozdělené, a je to právě rovnocennost rozdělení, která je odlišuje od heterosexuálních vztahů v českém kontextu, kde, jak výzkumy naznačují, stále převládá nerovné rozdělení domácích prací v neprospěch žen (Chaloupková 2005). Vyjednávání domácích prací ve stejnopohlavních párech se nese v duchu vytvoření rovnocenného rozdělení a vlastního unikátního vytvoření tohoto rozdělení v každém páru, protože na rozdíl od heterosexuálních párů zde neexistují údajně „přirozené“ modely, na základě nichž by si stejnopohlavní páry měly domácí práce rozdělovat. Rovnocennost rozdělení ve stejnopohlavních párech se však spíše než reálného rovného rozdělení domácích prací mezi dvěma partnery týká subjektivního pocitu rovnocenného přispívání do domácích prací a tento subjektivní pocit spravedlivosti rozdělení stejnopohlavní páry spojuje s páry heterosexuálními, kde se také objevuje (Shechory, Ziv 2007: 629-631).

Hlavní kritérium rovnocennosti rozdělení a prvoplánové nezatížení genderovými stereotypy oproti heterosexuálním párům dává v těchto kontextech možnost uplatnění i jiných faktorů, které vedou ke konkrétnímu rozdělení jednotlivých činností v participujících stejnopohlavních párech. Mezi tyto faktory, které se do rozdělení domácích prací participantek a participantů promítají, můžeme řadit především jejich preferenci vzhledem k určitým domácím pracím a také předchozí zkušenosti s vykonáváním domácích prací. Vzhledem k tomu, že pro většinu participantek a participantů je současný vztah prvním, kdy bydlí s partnerem ve společné domácnosti, předchozí zkušenosti s činnostmi domácích prací se týkají především zapojení do nich v rámci socializace. Se zkušenostmi z rodiny se pojí i již zmíněná preference domácích prací, protože zpravidla zkušenost s vykonáváním domácích prací dává prostor pro vytvoření si pozitivního či negativního vztahu k určitým úkonům. Jako relevantní se tedy v kontextu domácích prací ve stejnopohlavních párech v mém výzkumu ukázal být především model osobního zájmu, který díky určité absenci modelu rozdělení rolí nabývá oproti kontextu heterosexuálních párů na významu. Takové charakteristiky, jako

rozdílná výše platu či množství volného času v rámci rovnovážného rozdělení domácích prací ve stejnopohlavních párech v mém výzkumu zpravidla nehrají roli tak, aby rovnovážnost rozdělení domácích prací mezi partnery nabouraly, jako tomu bývá u párů heterosexuálních. Pokud bych se měla soustředit na genderový rozměr ve vykonávání domácích prací participantkami a participanty, téměř všichni do jisté míry zaujímají femininní i maskulinní roli ve vztahu tím, že se podílejí jak na „ženských“, tak i „mužských“ typech domácích prací nebo se v určitých typech těchto domácích prací doplňují.

Je však třeba upozornit na to, že určitá nerovnost v rozdělení domácích prací, s níž se pojí i mocenská nerovnováha ve vztahu a která je typická především pro heterosexuální páry, se zjevně stejnopohlavním párům nevyhýbá zcela. I mezi participujícími stejnopohlavními páry v mém výzkumu lze totiž nalézt jeden, kde k takovému vychýlení dochází. Nerovné rozdělení domácích prací v jejich případě přikládám především nízkému zapojování jednoho partnera do domácích prací v rámci socializace oproti druhému partnerovi a také větší dominanci nezapojujícího se partnera nad poměrně submisivnějším partnerem, na němž zodpovědnost za domácí práce ležely větší měrou. Přestože však na tomto případě vidíme, že ne všechny stejnopohlavní páry si domácí práce rozdělují rovnocenně, lze usuzovat, že absence modelů rozdělení domácích prací v tomto kontextu umožňuje stejnopohlavním párům rozdělovat si tyto práce mnohem svobodněji než v případě heterosexuálních párů, do jejichž vyjednávání o rozdělení domácích prací existující modely stále zasahují.

Mezi nejvýznamnější limity výzkumu bych zařadila především charakter sběru dat, tedy rozhovory. Rozhovory totiž poskytují pouze jednu formu sběru dat, která by se v tomto kontextu dala využít. Zapojení dalších technik sběru dat, z nichž bych vyzdvihla především metodu zúčastněného pozorování, totiž může vést k obohacení materiálu a tím i detailnosti reality, kterou studujeme. Vzhledem k tomu, že jsem vedla dyadické rozhovory, jež byly prováděny s každým z participujících odděleně, za významný přínos směrem k obohacení dat vnímám rozšíření těchto rozhovorů ještě o společné rozhovory s oběma z párů současně. Jako další limit výzkumu by se dal vnímat poměrně nízký počet participantek a participantů výzkumu, v rámci diplomové práce jsem se však snažila ukázat, že mým cílem bylo především nastínění určitých témat, která se v kontextu domácích prací ve stejnopohlavních párech objevují, k čemuž bývají malé vzorky vhodné.

LITERATURA

Becker, Gary S. 1985. „Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor“. [online] *Journal of Labor Economics* 3 (1): 33-58. [cit. 14.6.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2534997>>.

Bettinger, T. V. 2010. „Ethical and methodological complexities in research involving sexual minorities“. [online] *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development* 24 (1): 43-58. [cit. 12.7.2012]. Dostupné z: <<http://www.eric.ed.gov/PDFS/EJ929950.pdf>>.

Blagojevič, M., H. Havelková, N. Sretenova, M. Tripsa a D. Velichová. 2003. *Promarněné talenty. Soukromé bitvy se stávají věcí veřejnou. Ženy a věda v zemích ENWISE*. Luxembourg: European Commission.

Blair, Sampson Lee, Daniel T. Lichter. 1991. „Measuring the Division of Household Labor: Gender Segregation of Housework Among American Couples“. [online] *Journal of Family Issues* 12 (91): 91-113. [cit. 20.8.2012]. Dostupné z: <<http://jfi.sagepub.com/content/12/1/91>>.

Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Harvard: University Press.

Brines, Julie. 1993. „The Exchange value of housework“. [online] *Rationality and Society* 5: 302-340. [cit. 13.4.2012]. Dostupné z: <<http://rss.sagepub.com/content/5/3/302>>.

Carrington, Christopher. 2002. *No Place Like Home: Relationships and Family Life Among Lesbians and Gay Men*. Chicago: University of Chicago Press.

Ciprová, K., L. Sokačová. 2009. „Reprodukční a sexuální práva“. In Linda Sokačová (ed.). *Gender a demokracie: 1989 – 2009*, Praha: Gender Studies, o.p.s., s. 73-89.

Civettini, Nicole. 2010. „Housework in Same-Sex Marriages and Civil Unions: Progressive Egalitarianism or Doing Gender?“ [online] *American Sociological Association Annual Meetings*. [cit. 20.6.2012]. Dostupné z:

<http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/4/0/8/1/3/p408138_index.html>.

Creswell, J. W. 2007. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J.W. 2008. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Crouch, Mira, Heather McKenzie. 2006. „The logic of small samples in interview-based qualitative research“. [online] *Social Science* 45 (4): 483-499. [cit. 20.6.2012]. Dostupné z: <<http://ssi.sagepub.com/content/45/4/483.full.pdf+html>>.

Cunningham, Mick. 2001a. „Household Labor in Early Adulthood“. [online] *Journal of Marriage and Family* 63 (1): 111-122. [cit. 16.8.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3599962>>.

Cunningham, Mick. 2001b. „Parental Influences on the Gendered Division of Housework“. [online] *American Sociological Review* 66 (2): 184-203. [cit. 19.7.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2657414>>.

Curran D., Renzetti C. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Davis, Shannon N., Theodore N. Greenstein. 2009. „Gender Ideology: Components, Predictors, and Consequences.“ [online] *Annual Review of Sociology* 35: 88-105. [cit. 16.8.2012]. Dostupné z: <<http://majorsmatter.net/gender/Readings/Gender%20Ideology.pdf>>.

DeMaris, Alfred, Monica A. Longmore. 1996. „Ideology, Power, and Equity: Testing Competing Explanations for the Perception of Fairness in Household Labor“. [online] *Social Forces* 74 (3): 1043-1071. [cit. 16.8.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2580392>>.

Denzin, Norman K., Yvona S. Lincoln. 2003. Y. S. *Handbook of qualitative research*. London: SAGE Publications.

Eisikovits, Zvi, Chaya Koren. 2010. „Approaches to and Outcomes of Dyadic Interview Analysis“ [online] *Qualitative Health Research* 20: 1642-1655. [cit. 12.7.2012]. Dostupné z: <<http://qhr.sagepub.com/content/20/12/1642>>.

Erickson, Rebecca J. 2005. „Why Emotion Work Matters: Sex, Gender, and the Division of Household Labor“. [online] *Journal of Marriage and Family* 67 (2): 337-351. [cit. 19.9.2011]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3600273>>.

Fanel, Jiří. 2000. *Gay historie*. Praha: Dauphin.

Friedan, Betty. 1963. *The Feminine Mystique*. New York: W.W.Norton.

Glazer-Malbin, Nona. 1976. „Housework“. [online] *Signs* 1 (4): 905-922. [cit. 12.6.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3173241>>.

Giddings, Lisa. 2008. „But...Who Mows the Lawn?: The Division of Labor In Same-Sex Households“. In Karine S. Moe (ed.) *The Economics of Gender and the Family*. Blackwell Publishing: Portland and Oxford.

Gough, Margaret, Alexandra Achen Killewald. 2010. „Gender, Job Loss, and Housework: The Time Availability Hypothesis Revisited.“ [online] *PSC Research Report No. 10-710*. [cit. 12.6.2012]. Dostupné z: <<http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr10-710.pdf>>.

Greenstein, Theodore N. 1996. „Husbands' Participation in Domestic Labor: Interactive Effects of Wives' and Husbands' Gender Ideologies“. [online] *Journal of Marriage and Family* 58 (3): 585-595. [cit. 16.8.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/353719>>.

Guba, Egon G., Yvona S. Lincoln. 1994. „Competing paradigms in qualitative research“. In Norman K. Denzin, Yvona S. Lincoln (eds.). *Handbook of qualitative research*. London: Sage, s. 105-117.

Havelková, H. 1993. „Patriarchy‘ in Czech society.“ *Hypatia* 8 (4): 89–96.

Havelková, Hana. 2004. „První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly“ In Decarli. Valdřová, J., a kol. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, s. 169-182.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha : Portál.

Chaloupková, Jana. 2005. „Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 41 (1): 57-77.

Chaloupková, Jana. 2007. *Rozdělení domácí práce: ekonomická racionalita, mocenské zdroje a symbolické významy*. Praha: Fakulta sociálních věd UK.

Katz, Jonathan Ned. 1976. *Gay American History: Lesbians and Gay Men in the U.S.A.* New York: Crowell.

Katz, Jonathan Ned. 2001. „The Invention of Heterosexuality“. In *Major problems in the History of American Sexuality*, s. 349-356.

Kentlyn, Susan. 2007. „Who's the Man and Who's the Woman?' Same-sex Couples in Queensland 'Doing' Gender and Domestic Labour“. [online] *Queensland Review* 14 (2): 111-124. [cit. 20.6.2012]. Dostupné z: <<http://search.informit.com.au/documentSummary;dn=134169747053329;res=IELLCC>>.

Křížková, Alena. 1999. „The Division of Labour in Czech Households in the 90's“. *Czech Sociological Review* 7: 205-214.

Kurdek, Lawrence A. 2007. „The Allocation of Household Labor by Partners in Gay and Lesbian Couples“. [online] *Journal of Family Issues* 28: 132-148. [cit. 2.3.2012]. Dostupné z: <<http://jfi.sagepub.com/content/28/1/132>>.

Leaper, Campbell, Carly Kay Friedman. 2006. Socialization of Gender. In Joan E. Grusec, Paul D. Hastings (eds.). *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York: Guilford Press, s. 561-587.

Letherby, Gayle. 2003. *Feminist research in theory and practice*. Philadelphia: Open University Press.

Locher, Birgit, Elisabeth Prügl. 2001. „Feminism and Constructivism: Worlds Apart or Sharing the Middle Ground?“ [online] *International Studies Quarterly* 45 (1): 111-129. [cit. 27.3.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3096103>>.

Masaryk, T. G. 1930. „Moderní názor na ženu.“ In F. Plamínková (ed.). *Masaryk a ženy*. Praha: Ženská národní rada, s. 61-97.

Moore, Mignon R. 2008. „Gendered Power Relations among Women: A Study of Household Decision Making in Black, Lesbian Stepfamilies“. [online] *American Sociological Review* 73 (2): 335-356. [cit. 16.5.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/25472529>>.

Morrow, Raymond. A. 1994. *Critical theory and methodology*. London: SAGE Publications.

Možný, Ivo. 1983. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Universita J.E. Purkyně v Brně.

Nedbálková, Kateřina. 2002. „Alternativní rodinné modely aneb Rodiny lesbických matek a gay otců“. In Kateřina Lišková, Jana Tesařová (eds.). *Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře*. Brno: NESEHNUTÍ Brno, s. 96-103.

Nedbálková, Kateřina. 2012. *Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Slon.

Oakley, Ann. 1974. *The Sociology of Housework*. New York: Pantheon Books.

Oates-Indruchová, Libora. 2002. Discourses of gender in pre- and post- 1989 Czech culture. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Oreffice, Sonia. 2009. „Sexual orientation and household decision making. Same-sex couples' balance of power and labor supply choices“. Working Papers. Serie AD 2009-08 Instituto

Valenciano de Investigaciones Económicas, S.A. [cit. 11.10.2011]. Dostupné z: <<http://www.ivie.es/downloads/docs/wpasad/wpasad-2009-08.pdf>>.

Polášková, Eva. 2009. *Plánovaná lesbická rodina: Klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita.

Putna, Martin C., a kol. 2011. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia.

Ramazanoglu, Caroline, Janet Holland. 2004. *Feminist methodology: challenges and choices*. London: SAGE.

Reinharz, Shulamit. 1992. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.

Seidl, Jan, a kol. 2012. *Od žaláře k oltáři: Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host.

Shechory, M., R. Ziv. 2007. „Relationships between gender role attitudes, role division, and perception of equity among heterosexual, gay, and lesbian couples“. [online] *Sex Roles* 56: 629-638. [cit. 14.5.2012]. Dostupné z: <<http://www.springerlink.com/content/865q4637j25346gr/>>.

Shelton, Beth Anne, Daphne John. 1996. „The Division of Household Labor“. [online] *Annual Review of Sociology* 22: 299-322. [cit. 11.10.2011]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2083433>>.

Smith-Rosenberg, Carroll. 1975. „The Female World of Love and Ritual: Relations between Women in Nineteenth-Century America“. [online] *Signs* 1 (1): 1-29. [cit. 10.8.2012]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3172964>>.

Sokolová, Věra. 2006. „Koncepční pohled na "sexuální menšiny" aneb vše je jen otázka správné orientace...“ In Hana Hašková, Alena Křížková a Marcela Linková (eds.). *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*, Praha: SoÚ, s. 253-266.

Sokolová, Věra. 2009. „Otec, otec a dítě: gay muži a rodičovství“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (1): 115-145.

Strauss, Anselm, Juliet Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.

Sullivan, Maureen. 1996. „Rozzie and Harriet?: Gender and Family Patterns of Lesbian Coparents“. [online] *Gender and Society* 10 (6): 747-767. [cit. 11.10.2011]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/190198>>.

Sutphin, Suzanne. 2006. „The Division of Household Labor in Same Sex Couples“. [online] *Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Montreal Convention Center, Montreal, Quebec, Canada*, [cit. 14.5.2012]. Dostupné z: <http://www.allacademic.com/meta/p95886_index.html>.

Šmausová, Gerlinda. 2002. „Proti tvrdošíjně představě o ontické povaze gender a pohlaví.“ *Sociální studia* 7: 15–27.

Vodochodský, Ivan. 2007. „*Superženy*“ a „*velké děti*“: *konceptualizace postavení mužů v rámci genderového řádu státního socialismu*. Praha: Fakulta sociálních věd UK.

Voicu, Malina, Bogdan Voicu, Katarina Strapcova. 2006. *Housework and gender inequality across Europe*. [online] IRISS Working Paper Series from IRISS at CEPS/INSTEAD [cit. 12.11.2011]. Dostupné z: <<http://iriss.ceps.lu/documents/irisswp66.pdf>>.

West, Candace, Don H. Zimmerman. 1987. „Doing Gender“. [online] *Gender and Society* 1 (2): 125-151. [cit. 10.6.2012]. Dostupné z: <<http://links.jstor.org/sici?sici=0891-2432%28198706%291%3A2%3C125%3ADG%3E2.0.CO%3B2-W>>.

Wharton, Amy S. 2000 „Feminism at work“. [online] *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 571: 167-182. [cit. 22.3.2012]. Dostupné z: <<http://ann.sagepub.com/content/571/1/167>>.

Zimmerman, Bonnie, Haggerty, George E. 1999. „Introduction“. Bonnie Zimmerman, George

E. Haggerty (eds.). *Encyclopedia of Lesbian and Gay Histories and Cultures*. New York: Garland Science Publishing, s. 9-15.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

Informovaný souhlas

Byl/a jste zkontaktován/a k rozhovoru za účelem získání dat a informací pro kvalitativní výzkum k diplomové práci Bc. Karolíny Kounové Roubíčkové. Výzkum probíhá v rámci magisterského studia na Fakultě humanitních studií Karlovy Univerzity v Praze. Tématem jsou *domácí práce v rámci lesbických a gay párů* a jeho výstupem bude *Diplomová práce*. Diplomová práce se zaměřuje na empirický výzkum týkající se dynamiky vyjednávání a rozdělení domácích prací v rámci stejnopohlavních párů sdílejících společnou domácnost. Teoretická část bude shrnovat dosavadní literaturu na toto téma, empirická část bude vedena kvalitativními metodami, zaměřenými na porozumění a perspektivu participantů v souladu s etickými zásadami kvalitativního výzkumu.

Vaše spolupráce na projektu je dobrovolná. Účast na projektu spočívá v nahrávaném rozhovoru, který potrvá zhruba 1,5-2,5 hodiny. Vaše identita zůstane v plné anonymitě a Vaše odpovědi jsou důvěrné, určené pouze pro potřeby tohoto výzkumného projektu. Vaše názory mohou být v projektu použity dle Vaší individuální pozice, ale žádná individuální jména nebudou v projektu zmíněna. Rozhovor bude nahráván na digitální diktafon. Nahrávka a poznámky z rozhovoru budou uloženy na KGS FHS UK a do jednoho roka od ukončení projektu budou zničeny. Na kteroukoliv otázku můžete odmítnout odpovědět a kdykoliv v průběhu rozhovoru můžete interview ukončit. Ukončení rozhovoru a vystoupení z projektu pro Vás nebude mít žádné negativní důsledky. Vaše účast na projektu pro Vás nenese žádná rizika.

V případě dotazů týkajících se tohoto projektu se můžete obrátit na jeho hlavní řešitelku, Bc. Karolínu Kounovou Roubíčkovou (728 684 405 nebo roubik2@centrum.cz). V případě otázek týkajících se Vašich práv jako respondentky v projektu se můžete obrátit na proděkana pro vědu a výzkum FHS UK v Praze, Prof. Miloše Havelku, CSc. (251 080 331 nebo havelka@fhs.cuni.cz) či na vedoucí této diplomové práce, Věru Sokolovou, Ph.D. (251 620 364 nebo verasokolova@email.cz).

Svým podpisem zde souhlasíte se svou účastí na tomto projektu. Jedna kopie tohoto formuláře náleží Vám.

Jméno respondenta/respondentky:

Jméno řešitelky projektu:

Podpis:

Podpis: